Den schat der armen oft een medecijn-boecxken

Heyman Jacobs

bron
Heyman Jacobs, *Den schat der armen oft een medecijn-boecxken*. Hieronymus Verdussen, Antwerpen, 1626

Zie voor verantwoording: http://www.dbnl.org/tekst/jaco009scha01_01/colofon.php

© 2017 dbnl

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

Tot den Leser.

DEn Schat der Armen wort hier ope*n* gedaen
Die langen tildt heeft gesloten ghestaen,
VVant hier vvorden ontdect veel secrete*n*,
Die vvaerdigh zijn om te vveten,
Eerst hoemen de ghesondtheydt sal onderhouden best,
Oft verlore*n* hebbende men sal wederom krijge*n* in't lest.
Die Anatomie vvordt hier oock beschreven
Hoe een mensche ghestelt is naer't leven,
Met de namen der sieckten ende oorsake van dien,
Ende hoemen de sieckten sal kennen en 'tvvater besien,
Die crachten der Cruyden met heur namen,
Aptekers Medicamenten daer by te samen,
Dienende voor jonghe Barbiers en Herbaristen
Dat sy't moghen leeren, oft sy't niet en vvisten:
Hoemen oock de siecke menschen sal visiteren
En helpen met der daedt, maghmen hier leeren,
Natuerlijcke vvetenschap suldy lesen,
VVant die sieck is, vvaer garen ghenesen,
En die ghesondt is soude garen soo langhe blijven:
Dus soude ick gherne een ieghelijck gherijven.
Dit is dan een Fondament om verder te raken:
Die de kerne vvilt eten, moet de note craken.
In't leste salmen hier leeren van Godt vervverven
Een eerlijck leven en daer naer een saligh sterven.

Den Leser Saluyt.

BEminden Leser, vvant ick alle menschen haer saligheydt, ghesondtheydt, ende langh leuen beminne ende gunne van goeder herten, vvant vvy allegader susters ende broeders zijn, van eenen hemelschen Vader gheschapen ende ghemaeckt, ende even dier ghecocht ende verlost door Iesum Christum onsen lieven Salighmaker ende Verlosser op den goeden Vrijdagh aen't hout des H. Cruyce, soo sal ick alhier uyt broederlijcker liefde te kennen geven, deur vvat middelen ende manieren een ieghelijck sijne ghesondtheydt langhen tijdt sal moghen onderhouden, ende veel sieckten ontgaen met Godts gratie. 'Tvvelck gheen cleyne sake is, maer een treffelijcke sake die boven maten seer te prijsen ende te lauderen is. Want vvat isser ter vvereldt beter dan gesondtheydt? de vvelcke eenen onbekenden rijckdom is. Ende vvat isser verdrietigher als ongesondtheydt? de vvelcke eene ghestadighe ellendigheydt is. 'Tvvelck hoe vvel dattet vvaer is, soo zijnder nochtans vveynigh menschen, die als sy ghesondt zijn, het selfde vveten, ende Godt den Heere van hare ghesondtheydt loven ende dancken, soo alst vvel recht is, ende behoorden te gheschieden; maer zijn heel ondanckbaer, ende slachten de beesten die ergens in eenen boomgaert ghenoegh ghegheten hebben, sien niet eens om hooghe na den boom daer de vruchten

aen ghevvassen zijn. Soo en vvetet nochtans niemandt beter vvat eenen onbekenden rijckdom dat de ghesondtheydt is, dan een die't van beydes gheproeft heeft, ghesondtheydt ende onghesondtheydt. Sulcks dat veel gheluckigher te achten is een schamel bedelaer die cloeck ende ghesondt is, dan een groot Monsieur oft Coninck die sieck ende cranck is. Ende vvant men bevindt dat veel menschen haer goede ghesteltenisse ende ghesondtheydt verroeckeloosen deur quaedt regiment, 'tvvelck sy hun dickvvils beclaghen alst te laet is: Soo sal ick hier leeren hoemen best de sieckten ontgaen, ende sijn ghesondtheydt onderhouden (soo't den Heere believe) sal. 'Twelck eene schoone vvetenschap is, vvant ghelijckervvijs het niet min conste en is, 't goedt te vvinnen, als het ghevvonnen te bevvaren, soo ons de vvijse Mannen leeren: Soo mede ist niet minder const sijne gesondtheydt t'onderhouden, alst is, sijne gesondtheydt verloren hebbende, die deur Medicijnen vvederom te crijghen. Daerom salmen sijn beste doen om sijn gesondtheydt t'onderhouden soo veel alst moghelijck is: vvant ghelijck alsmen seydt, 'tis beter vrede te houden dan vrede te maken, soo mede ist beter sijn ghesondtheydt t'onderhouden met een goet regiment van leven, dan die met lapsalven vvederom te crijghen. Men siet in veel uytvvendighe dinghen dat een mensch een huys oft schip oft eenigh ander dinck langhen tijdt deur goede toesicht sal lustigh ende fraey onderhouden, 't vvelck een ander deur slofheydt ende onachtsaemheydt in corten tijdt sal

laten vergaen ende vervallen. Soo mede ist met die ghesondtheydt, de vvelcke den eenen mensch langhen tijdt sal onderhouden deur goet regiment met Godts gratie, ende den anderen terstondt verliesen deur quaedt regiment ende een boos snoodt leven, daerse haer leven dickvvils by vercorten. Maer om hier in te versien heeft my goet ghedocht dit boecxken een ieghelijck mede te deylen, ghenaemt *Den Schat der Armen*, om daer deur te leeren met Godts gratie in langhe ghesondtheyt te leven, 't vvelck een sonderlinghe gratie ende benedictie vanden Heere is, ende oock daer by vvordt gheleert alsmen sijne ghesondtheydt verloren heeft, by vvat middelen men die vveder crijghen sal, biddende hem te believen u tesparen in langhe ghesondtheydt.

Dit is 'tghene dat in dit boecxken gheleert vvordt tot gherief van een ieghelijck die't selfde begheerende is, hopende dat den goetgunstighen Leser het selfde van my in danck sal ontfanghen, ende my vvederom iet goedts van Godts vveghen toevvenschen sal, ende hier mede eyndende vvil V.L. den Heere bevelen.

Het eerste deel Vanden Schat der Armen.

***I*Nden eersten vvildy sterck zijn ende ghesondt,**
En sonder sieckten, soo maeck ick u cont
Zijt vrolijck, en vvilt sonder sorghe zijn,
Groote sorghe laet niet by u tot morghen zijn.

DIe sijne ghesontheydt begheert t'onderhouden, die moet hem neerstigh wachten voor al te groote sorghe, want onnutte sorgh maeckt de menschen out ende grau voor sijnen tijdt, ende verdrooght ende vercleynt het lichaem, het belet het slapen, en*de* beneemt den mensch sijne crachten, ende brenght aen teeringe ende cortsen, ende meer andere sieckten. Daerom wildy wel doen soo wacht u voor al te groote sorghe, ende doet u beste om wel ende eerlijck te leven: ende rechtveerdigh ende eerlijck u broot te winnen: ende den Heere sal voor u sorghen, die alle dinck schicken sal soo't best ende salighste is: want onse sorghe ende arbeyt magh daer niet in helpen, als ons Godt den Heere niet helpen wil: maer al ons welvaren moet van den Heere comen, die wy om gratie behooren te bidden, ende doen ons uyterste neerstigheydt om wel te leven, ende bevelen voort alle sorghe ende swarigheydt Godt den Heere, die alle dinghen ten besten voeghen ende schicken sal.

Een bedroeft herte doet den mensch pijne svvaer,
Ende brenght den mensch ter doodt dats vvaer,
Maer een blijdt herte vvel ghemoet
Is dat den jonghen gheest bloeyen doet.

DEsghelijcks lanckdurighe droefheydt beneemt den mensch sijne ghesondtheydt, en*de* maeckt hem dom ende plomp van verstant, ende crenckt de memorie, verderft het bloedt, maeckt een mensch ongesien, doet hem sijn lieffelijcke coleur vergaen, ende verteert hem sijne crachten, ende helpt den mensch in teeringhe, ende ten lesten totter doodt. Daerom

soo raedt ons den wijsen man seer wel segghende: Sone set die droefheydt verre van u, want eenen droevigen gheest verdrooght het ghebeente, ende een vrolijck hert maeckt een bloeyende jeught.

Een bevreest mensche en daghelijcks toren,
Oock sinnen die haer vrede hebben verloren,
Dese dry verteeren lijf en bloet,
En corten het leven dat hem quaedt doet.

OOck suldy u wachten van vreese, want het verteert den gheest, ende het bloedt, ende maeckt een mensch kranck ende onsterck, ende doet hem alle sijne crachten vergaen, soo datmen van lanckdurighe vreese ende benauwtheydt des herten, wel doodt soude blijven, als die vreese der crancke nature souden overvallen ende bestolpen.

Dat selfde is te verstaen van gramschap, de welcke het lichaem uytdrooght, ende doet een mensch schudden ende beven, ende maeckt hem heel verbaest, soo datmen door gramschap ende toornigheydt wellichtelijck die Popelsie, oft een stercke cortse soude crijghen.

Die dan sijne ghesontheydt bemint, moet dusdanighe passien, soo veel alst mogelijck is, tegenstaen, ende alle benauwtheydt ende swarigheydt ende vreese, van hem verdrijven, ende schicken deughdelijck ende vrolijck te leven in't heyligh Christen Catholijck gheloove, met een gherustigh ghemoet ende conscientie, ende bevelen Godt den Heere alle swarigheydt.

Tot onderhoudinge van ghesondtheydt goet
Salmen ghebruycken een vrolijck ghemoet.

INden eersten om die ghesontheydt wel t'onderhouden, soo salmen schicken te hebben een vrolijck ghemoet 't welck men vercrijght van Godt den Heere deur een deughdelijck leven, datmen't quaedt laet ende goet doet. Want de vrolijckheydt maeckt

naturlijcke hitten, versterckt de crachten, maeckt een bloeyent ende welvarent lichaem, verlenght het leven, scherpt het verstant, ende maeckt den mensch bequaem tot alle hanteringhe. Maer nochtans behoort dese vreughde matigh te wesen, ende niet te seer uytghestort: want in dier voeghen soudese schadelijck te wesen. Bysonder behooren hen selven sulcke menschen tot vreughde aen te porren, die hen seer gheneghen vinden tot droefheydt, waer toe seer helpen sal lieffelijcke smakelijcke spijse ende dranck, soeten reuck, vermakelijck diviseren ende conten, oock vriendelijcke ende vrolijcke ommegangen met de Vrienden ende Maghen, die de fantasien uyt het hooft konnen verdrijven.

Met ghenoeghelijcke vrienden vvilt u verblijden,
En vvacht u voor druck en quade fantasijen,
En haer gins en vveer met luste spaceren.
En vvilt vrolijck met malcander diviseren,
Een liedeken ghesonghen uyt goeder herten
Verfrayt de sinnen, en verdrijft de smerten,
Musijck en snaer-spel vvordt seer ghepresen,
Dat melancolije en droefheydt can ghenesen.

SOo leestmen van Pythagoras den Philosooph: Dat hy, door't geluyt van musicale Instrumenten, hem selven plagh te vermaken als hy vermoeyt was van sware occupatien. Desghelijcks soo leestmen inde heylighe Schrifture: Dat den Coninck Saul verlicht wierdt van sijn quade passie des boosen gheests, daer hy mede beseten was: soo wanneer als den Propheet David gheestelijcke liedekens songh, ende Psalmen voor hem op sijn herpe speelde.

Dus soo vvilt alle droefheydt van u setten,
Oock sorghe en vreese die seer beletten
Aen u ghesondtheydt. Dus vviltse verjaghen,
Oock gramschap, nijdigheydt en ander plaghen,

Met lieffelijcke spijs en dranck vvilt u gheneeren,
En looft met vreughden den Heer der heeren:
VVilt u oock somtijdts buyten gaen vermeyen,
VVandelt by beecxkens, bergen en groene valleyen.
Hoort de voghelkens fluyten en musijck singhen,
En siet die conijnkens en hasen loopen en springen,
Verblijt u inden schoonen sonneschijn aen te kijcken,
Daer geen paerlen noch iuvveelen by zijn te gelijcken:
VVant als hen een mensche vermoeyt heeft in veel saken,
Soo behoort hy hem ooc somtijts vvat te vermaken.

Vanden arbeydt ende ruste.

OM ghesondtheydt t'onderhouden, soo behoortmen by veranderinghe t'arbeyden ende oock te rusten: want ghetemperden arbeydt ende ruste is een sonderlinghe remedie om die ghesondtheyt t'onderhouden: Want boven sijne macht oft vermogen t'arbeyden oft te wercken en is niet goet: want het bederft den mensch, ende maeckt hem creupel ende lam voor sijnen tijdt, soo wy daghelijcks voor onse ooghen sien. Ende contrarie ledighe ruste sonder eenighen arbeyt altemet te doen, is eenen grooten vijandt vander gesontheyt. Want ghelijck als roest het yser verteert dat stil leyt, ende niet ghebesight en wordt, desghelijcks maeckt die ledigheyt 's menschen lichaem onbequaem, onnut, swaer, onlustigh, ende ongesont: want door ledigheydt vergaet ende vermindert de naturlijcke hitte. Den geest ende het verstandt worden mits dien vergroft ende verduystert: ende in't corte gheseydt die ledigheydt verandert des menschen goede complexie in bederffenisse, ende bereydt den wegh tot menigherley sieckten: maer arbeydt ende onledigheydt maeckt de leden bequaem om goet voetsel te maken, sy maeckt de leden wacker ende radt, ende doet den mensch in goede ghesontheydt leven: maer boven sijne macht te arbeyden is onghesont, ende oock al te lanck leegh

te zijn bederft den mensch. Men behoort by beurten t'arbeyden ende oock te rusten, en*de* doen sijne wercke*n* by veranderinghe, 'twelck den mensch ververscht, ende brenght eene vermakelijckheydt aen, soo een Poët seydt: *Veranderinghe van saken, Magh eenen mensch vermaken*. Men seydt datter in Italien een rijck man was die deur luyigheydt ende quaedt regiment tot armoede quam, ende worden heel lam ende onghesondt, ende soo hem den noodt dwongh met de meers achter 'tlandt te loopen, worde door dese exercitie heel radt ende ghesonder, als hy oyt te voren gheweest hadde.

Van eten ende drincken.

GVlsigheydt van eten ende drincken is by naest een moeder van alle sieckten, maer natuerlijck voetsel ghenomen, houdt den mensch in goede ghesondtheydt. Die rop-sieck oft kelder-sieck gheworden is, die sal 'tselfde wederom uyt-vasten. Om sijne gesontheydt t'onderhouden soo behoortmen op sijnen gesetten tijt te gaen eten, 'smiddaeghs ontrent na den elfen, ende 'savondts ontrent na den seven. Ende men behoort eerst wat gewrocht oft gewandelt te hebben eermen gaet eten; want dat helpt tot den appetijt, ende maeckt de spijse smakelijck. Ende men behoort oock nimmermeer soo veel t'eten dan die spijse een mensche beswaert, want die hem te seer beladen met spijse ofte dranck, bysonder teghens de nacht, die slapen onrustigh, worden swaermoedigh, crijghen een stinckenden asem ende mondt, worden cortsachtigh, ende dierghelijcken meer ander quaedts comter af, oock veelderhande gherechten op een mael gegeten, is ongesont, want het maeckt quaedt bloedt. 'Tis gesont een weynigh kaes oft een korstken broodts ghegheten naer de maeltijdt om de magh toe te sluyten, om te beletten

dampen ende opstijginghe na den hoofde daer de catarren af comen. Ende soo het broodt het principaelste is daer een mensch by ghevoedt ende onderhouden wordt, soo salmen hem wachten vunstigh broodt t'eten ende oock onboene cost, ende schicken versch ende soet broot te hebben, dat soet van reuck is, dat licht ende van versch coren ghebacken is, want broodt dat van bedorven coren ghebacken is, bederft den mensch, ende brenght veel sieckten aen. Na den eten salmen wat exercitie doen met gaen, staen oft arbeyden, tot dat die spijse wat ghesoncken is, want die spijse te beter verteeren sal ende min beswaren. Men sal schicken sober avondtmael te houden, want dat is ghesondt. Ende men behoort ten minsten een ure te wachten na den eten eermen gaet slapen, op welcken tijdt het soude bequam wesen den gheest wat te vermaken, met sanck ende op musicale instrumenten te hooren oft te spelen, ghenoeghelijcke historien te lesen, vrolijcke t'samensprekinghe te houden ter tijdt toe dat die spijse wat in die maghe ghesoncken waer.

Van slapen ende waken.

DOor den slaep wordt den mensch ververst, die sinnen worden verfraeyt, het ghemoet wordt gheconforteert, de naturlijcke hitte wordt vermeerdert, de humeuren worden ghetempert, die spijse ende dranck wordt verteert, ende het herte wordt verlicht. Ende ghelijck natuerlijcken slaep ghesont is, soo is te veel slapens ende buyten tijdts quaedt, want het brenght aen Popelsie, vallende evel, gichte, ende doet dickwils absteunien ende cortsen groeyen. Ende oock onghemaniert waken verdrooght het lichaem, het vermindert die verdouvinghe, ende is oorsake van veel sieckten. Terstont

naer den eten salmen niet slapen, maer men sal wat exercitie doen met gaen, staen, oft arbeyden tot dat die spijse wat ghesoncken is, want die spijse sal te beter verteert worden, ende minder beswaren. Men magh oock musijck, oft sanck, oft genoeghlijcke historien aenhooren, oft wat ander oeffeninghe doen elck naer sijne ghelegentheydt, want terstondt naer den eten gheslapen, maeckt pijne in't hooft, ende brenght aen catarren, ende bederft de nature: beter waer't voor den eten gheslapen, nochtans dat een mensch ghewent is dat is hem best, onghewoont is quaet. Den slaep begintmen op de rechter sijde, soo wordt de spijse te beter verteert. Daer na op de slincker zijde. Ende die handen cruys-wijs, alst cout weder is, op die mage geleyt. Men sal gheensins met den buyck opwaerts slapen, want dat maeckt verschricktheydt, rasernije ende Popelsije. By daghe te slapen is onghesondt, want den dagh is verleent om te wercken, ende de nacht om te slapen. Latouwe dient oude menschen wel om te slapen.

Van schoone ende ghecorrompeerde Locht.

GHetempert ende schoon weder hout een mensch ghetempert in ghesondtheydt, maer onghetempert weder ende quade lochten brenghen sieckten aen, maer lieffelijcke locht, dun ende suyver zijnde, wel ghematight dat verheught het herte, maeckt het bloedt subtijl, maeckt oock appetijt ende goedverteeringhe inde maghe. Maer contrarie stincken de goten, ende ander vuyle stancken bederven den gheest ende de ingheboren hitte, ende die stinckend vuyle lochten trecken deur al 't lichaem, waer aen dan dickwils sieckten als peste ende pest-cortse

zijn comende inden mensch: daerom soo moetmen van soodanighe quade lochten hem wachten, ende alst schoon ende ghetempert weder is, soo salmen hem wat vermaken ende vermayen met goet ende vrolijck gheselschap.

Van ghewoonte ende onghewoonte.

EEn mensch die sijne ghesondtheydt bemindt, sal aenmercken deur wat manier van leven hy best in goede ghesontheydt sal moghen leven, aenmerckende sijn nature ende ghenegentheyt, ende het best vercoren hebbende na dat sijn nature uytwijst, sal daer ghestadigh by blijven, niet loopende van d'een op d'ander, vanden os op den esel: want onghewoont is leebreken. Ende alle nieuwigheydt maeckt swarigheydt, waer deur sieckten inden mensch zijn comende. Daerom salmen hem wachten voor schielijcke ende haestighe onghewoonten, 'tzy van arbeyden oft veranderinghe van leven ende van plaetsen, bysonder uyt ghesonde in argher ende onghesonde, 'twelck seer quaedt is, als verre reysinghe ende verre verhuysinghe, daer menigh mensch door in groote cranckheydt valt, ende oock wel sijn leven deur verliest.

Van Vet ende Magher.

EEn mensch die te vet is ende gern mager waer, sal schicken sober te leven ende gebruycken veel foute ende suyre dinghen, verslagen bier ende wijn, ende staen 'smorgens vroegh op, ende wachten hem over dagh te slapen, ende gaen 'savonts laet te bedde, want sober eten, weynigh slapen, groote sorghe, swaren arbeydt, die sullen een mensch die vet is,

magher maken. Maer soete melck, nieuw-backen broodt, goet schapen ende runderen vleesch, versche kaes ende boter. Desen dinghen maken een mensch vet ende sterck, alsmen daer by blijde ende vrolijck leeft.

Oock dick bier, versche eyeren, en goeden vvijn,
Dienen daer oock vvel by te zijn.

Watmen 'smorghens doen sal om die gesondtheydt t'onderhouden.

NA uwen slaep 'smorghens opghestaen zijnde, soo suldy den Heere loven ende dancken, dat hy u dien voorleden nacht bewaert ende beschermt heeft, ende ghy sult hem bidden dat hy u dien aenstaenden dagh gratie wil verleenen om beter te leven als ghy tot noch toe ghedaen hebt, ende beveelt u voorts in sijn vaderlijcke bewaernisse ten besten dat ghy meught. Dit ghedaen hebbende soo suldy u handen ende aensicht wasschen in schoon putwater, ende spoelen uwen mondt, ende kemmen u hooft, ende snuyten dickwils soetelijck uwen neus, wrijven den necke, ende strijcken de handen ende voeten nederwaerts aen. Dit is een schoone behulpelijckheydt teghen veelderhande sieckten, dienende om ghesondtheydt t'onderhouden.

Vanden Hayre.

ALsmen 'thayr dickwils af-scheert dat is goet voor't uytvallen des hayrs, ende maeckt een dichten grondt, ende alsmen den baert altemet

wast met cout water, dat verspaeyt sijn grauwigheydt, ende verbiedt die uytvallinghe des hayrs. 'Thayr tegen die vloegh op-ghekemt verlicht die memorie, ende sterckt de sinnen.

Van de Herssenen.

WElrieckende specerij-cruyden, als zijn fijne Mageleyn, Aloes, Roosen, Spica, Wieroock, dese gheroken zijnde, conforteren de herssenen. Niesen ontstoppen de herssenen ende stercken de sinnen, alsmen eens niest soo salmen tweemaels de neuse snuyten, want dat is ghesondt ende belet het druypen vande Catarren. Blijschap des herten ende stilheydt verscherpen het verstandt.

Vande Ooghen.

DIe ghesondtheyt der Ooghen wordt onderhouden met sober avondtmael t'eten, want gheen dinck en hindert soo seer het ghesicht als den slaep met een overladen maghe, bysonder over dagh. Alle groene dinghen, als Boomen, Bladeren, Velden ende andere groenigheyt vermaken ende verstercken het ghesichte, desghelijcks heeft het ghesicht vermaeck in schoon water te beschouwen, oft in spieghelen. Cout water in een groene aerden teyl ghedaen met wat wijnruyts, ende daer altement de ooghen in ghewasschen, versterckt het ghesicht. Maer stercke winden, stof ende vuyligheydt, tegen wit ghestadigh te sien, krenckt het ghesichte. Ooghentroost, Wijnruyt ende Venckel zijn dry sonderlinghe goede dinghen voor de ooghen, inwendigh oft uytwendigh ghebesight.

Vande Ooren.

TGhehoor wort ghecrenckt door vercoutheyt, oft vervuyltheyt inde ooren, oft verstoptheydt van grove humore*n* des breyns. Maer oly van bitter Amandelen , ende oly van persick kernen met wat catoens inde ooren gedaen opent die ronduyten ende is goet voor 't verloren ghehoor. Ende oock ist seer goet datmen Isop, Alsem, Poley siede in water, ende datmen over dien dompe de ooren houde, dat is goet voor 't ghehoor, ende om den wormkens daer wt te verdrijven.'Tghehoor heeft zijn vermakelijckheyt in vrolijcke divisen, lustighe eerlijcke Liedekens te singhen, ende snaren spel te hooren spelen.

Van 't riecken.

DIe sijn ghesontheydt bemint sal hem wachten van leelijcken stanc te riecken, als van keerssen eerst wtghedaen, oft inde pijp bernende, of stanck int vier oft vuyle lampen: dat is al quaet, en daer soude een mensche lichtelijck een sieckte af crijgen, als coortse oft peste. Maer lieflijcke welrieckende dinghen te riecken verfraeyen des menschen herte en sinnen, als sijn Roosen, Naghelen, Lavendel-bloemen, Mey-bloemen. Teghens verloren reucke is goet ghestooten Nighel-saet aen-gheroken.

Vanden Longhen ende Borst.

DIe Longhen sijn lecker ende hebben geerne soet ende versaefte dinghen, als soete-melck ghemenght met suycker, witte maeghden-honigh om te slicken, suyckerde Amandelen, stock-suycker, blauw rasijnen, Dodickse vijghen, soet-hout. Maer ghesouten vleesch, pekel-haringh, ende alle scherpe suere dinghen, als oock die roock zijn der Longen contrarie. Nieuwe soete wijn opghewelt met Carenten en stock-suycker en daer altemet wat af gebesicht helpt den crop ende den Longhen. Ysope is

een sonderlingh goet Longhe cruyt.

Van 't Herte.

THerte salmen ghesont ende welvarent houden door een vrolijck ghemoedt, lustighe exercitie, vrede ende blijschap, daerom salmen schouwen alle quade passien en verstoornissen, ooc quaede luchten ende stancken die de goede ghesteltenissen des herten bederven, en stellen hen selven tot een goet genoeghen, vrolijckheyt des herten, tot blijschap en vrede ende lustighe exercitien, ende schouwen alle quade passien, vuyle stancken ende nevelachtighe luchten. Clare welrieckende wijn gedroncken verfraeyt en*de* verheuht het herte boven maten seer, desghelijcx lustighe fraeye hoven, boomgaerden, ende groene plaetsen verheugen het herte seer, wel oock veranderinghe van wercken te doen brenght blijschap aen. Musijck ende snaerspel ende lustighe liedekens verdrijven wter herten droeffenissen ende verschrickinghen. Pimpernel geleyt in roode wijn ende die ghedroncken verfraeyt het herte wel matich ghedroncken zijnde, versche hoender eyrkens ghegeten genereren versch bloedt int herte. Gout, Silver, Peyrle*n*, Corael, Muscus, Bernagebloemkens, Confili de greyn, versterckent herte wonderlijck wel, maer boven al een gheruste conscientie, sonder welc niemant vrolijc leven mach, want die wijse man seyt: Een gheruste conscientie is een ghestadighe waerschap, maer een ongheruste conscientie brenght aen een ghestadigh lijden ende benautheyt.

Vander Maghe.

DIe gesontheyt des Maegs wort onderhouden door maticheyt van spijse ende dranck te nutten, en datmen op sijnen ghesetten tijt eet ende drinckt, want alsmen buytens tijdt veel eet of drinckt dat belet het teeren des Maeghs, ghelijck

een pot die aent vier staet en kooct, alsser cout water in ghegoten wort terstont het koken oft het sieden belet, soo mede ist met die Maghe alsmen buytens tijt dickwils eet oft drinckt. Ende als die spijse inde Mage niet te recht verteert wort, dat schaet den gheheele lichaem. Ghelijck als die wortel van een boom gheen voetsel ontfanght, soo beghint die heele plante te verdorren, soo mede als de Maghe ongestelt is, so ontsteltet al datter aen 'tlichaem is, ende daerom groote sorghe, becommerde sinnen, verhouwen winden crencken de Mage seer, maer boven al overvloedicheyt van spijs ende dranc. Alsem-bier of Alsem-wijn is goet ghedroncken voor een quade Maghe.

Vande Lever.

DIe Lever heeft somtijdts ghebreck van verstoptheydt in haer dunne aderkens dat het bloet te grof is ende noet passeren en mach, en daer af comt groote stercke ende onlijdelijcke pijn inder rechter sijde daer die Lever leyt, waer tegen goet sijn ghebesicht Vijghen ende Carenten ende Granaet-wijn. Wijn verwermt de lever ende ontstoptse, ende conforteertse. Maer Endivi water is goet ghedroncken voor een heete Lever.

Vander Milte.

DIe Milte heeft somtijts ghebreck van swellinge, comende van quaet bloet, daer veel onghemacx wt rijst, waer toe goet is dat mense wtwendigh smeert met Mey-boter of salve, ende datmen vet bier en broodt eet met Notemuscaet of Conserf van Alsem ghebesicht.

Van het inghewandt.

HEt inghewant wort altemet gequelt met wormen, winden of couwe gicht ende verstoptheyt van camergang, waer af die menschen onlijdelijcke pijn crijghen in haren buyck. Hier toe diendt

Camil-bier werm ghedroncken of ajuyn gegeten, of loocke 't welck is der boeren driaket.

Vande Nieren.

DIe Nieren worden dickwils ghequelt metten Steen, ende haer pijnen voeltmen achter inde lendens, waer toe men innemen mach notemuscaet met wat oly van soete Amandelen in bier of wijn, werm inghedroncken of met nat van weeren vleeche 't welck seer goet is.

Vande Blase.

DIe Blase heeft oock sijn gebreecken ende somtijts groote pijn, 'twelc wel can komen alsmen sijn water verhout, waer wt den steen ende 't graveel aen-groeyt. Tot versaechtinge van de pijn der Nieren, sietmen Parietaire ende Camillen met wijn oft bier ende doorghedaen zijnde drincktment, en men bint het cruyt op die Blase.

Hier na volghen die namen van veelderley Sieckten, met die oorsaecken, ende kennisse van dien.

***C*Hephalagia,** beteekent hooft-pijn ofte hooft-sweere. Ende dees comt van een vervuylde Maghe of quade dompen int hoofdt, of van onghetemperde hitten of coude, of van te veel bloets, of windicheyt der geesten.

Hemicranea Is een sware hoofdt-pijn, wesende alleen aende rechter oft slincker sijde des hoofts, welck men noemt schelu hooft-sweer.

Vertigo Is een duyselinge int hooft, soo dat alle dinck schijnt omme te draeyen, welc comt dicwils van verhittent dun bloet, waer af die *Vapueren* int hooft om draeyen als vlammen, soo dat een mensche dunckt buyten om te draeyen. Dat gheschiet binnen inde Herssenen.

Phrenitis Is een rasende coortse inde Herssenen

of een heete sweeringhe, comende van overvloedich bloet, dat inde Herssenen ontsteken ende verhittent is.

Letargia Is een passie contrarie zijnde Phrenesie, ende is een crachtighe slapinghe, comende van coude ende vochtige Herssenen, bysonder inde memorie.

Congelatio is een bevriesinghe ofte verstijvinge des verstants, ende maect een mensche sonder verstandt, in sulcken schijne sitteude of staende of liggende, als hem de sieckte bevanght, ende comt van coude drooghe Herssenen.

Apoplexia oft Popelsije, is een passie der Herssenen, die dat verstant ende sinnen met het ghevoelen benemen door verstoptheyt ende loopinge van Caterren. Die haren oorspronc hebben van coude grove fluymen. En dit ghebreck crijgen meest oude lieden die traech sijn ende gulsige dronckaerts die veel slapen.

Paralisis Is ee*n* beroertenisse waer door een mensche lam wordt aen d'eene zijde van sijn lichaem, welcke siecte eerst sijn oorspronc heeft wt het merrich van het rugghe-been comende, van ongetemperde coude en*de* vochticheyt ende loopinge van humeuren, die verstoptheyt maken inde Senuwen of Arterien, waer door den levent-makende geesten heur doorganck ende werckinghe belet worden.

Incubus Is een passie van sware droomen als een mensche meent dat hy vande nacht merry versmoort wordt, maer ten is niet anders dan swaer ende swert melancolich bloedt daer die boose veel onder werckt.

Epilepsia Beteeckent die vallende sieckte, oft een Evel comende van eenige fenijnige dompen ende walmten opstijghende int breyn. Die oorspronck hebben van groote vochticheyt ende fluyme*n*, waer va*n* die Patient ter neer valt ende begint te schuym-

becken aenden mondt ende is van hem selven.

Catarrus Is een druypinghe vande herssenen, comende somtijts van coude of van groote hitten, somtijts van overvloedicheydt va*n* ete*n* en*de* drincken, ende hier tegen is goet het laten vande hooft-ader.

Spasmus Is een spanninghe der senuwen als die teghens haer behoorlijcke nature ende ghewoonte getrocken worden, ende comt meest van overvloedicheydt van spijs ende dranck, of van ledicheydt, als een mensche gheen exercitie heeft daer hy hem by verwermen mach, of oock van veelheydt van fluymen.

Melancolia, ofte Swaermoedicheydt, dees comt vande Galle als daer veel quade ende sware aertachtighe voechticheden in zijn of vande Milte bedorven is, waer af quade opstijginghe geschien int breyn; oft comt ooc van al te groote becommernisse ende quellagie. die met dese passie ghequelt zijn die zijn vael van aensicht, treurich van wesen, cleyn van polse, ende stilswijghende ende bevreest.

Insania seu Mania Beteeckent een dulle sieckte, welcke passie comt wt die geelheyt vander Galle, die boven maten door hitten verbrandt zijnde, verandert in swerte materie ende van beneden opstijgende tot het breyn ofte Herssenen, maeckt ontsinnicheyt of rasernije, ende van dese sieckte sijn meest onderwarich ionghe lieden.

Catarasta seu suffusio Is een ghebreck inde oogen als daer eenighe donckerheydt voor comt van een vlisken, waer door de ooghe duyster wort, 'twelck comt van eenighe dicke humeuren die int gesichte verstijft zijn, soo dat een mensche daer door blint of qualijck siende wort.

Ophtalmia Is een groote pijne inde ooghen, 't welck comt van vollijvicheyt en*de* overvloedicheyt van bloede, waer af die ooghen seer root worden ende overvloeyen van tranen.

Graviter audientes Beteeckent hert-hoorentheyt alst ghehoor ghecrenckt is door vercoutheyt ende dicke humeuren die int breyn vergadert zijn, oft comt van eenighe vervuylicheyt, die op-stijght nae 't ghehoor toe, of comt van eenighe catarren.

Haemoragia Beteeckent bloeden wt den neuse, 'twelck die natuere wt-drijft, overmidts groote overvloedicheyt des bloets, waer door altemet die bloet-aderkens borsten, ende maeckt den neuse seer bloeyende.

Anguina Beteeckent een seere kele als een mensche heesch spreeckt, en die comt van verhittentheyt des bloets, waer af die ooghen roodt sijn, ende het aensicht ende den hals is mede root.

'Tussis Beteeckent de*n* hoeste, 'twelc is een crachtighe wtblasinge der naturen, die hem selven soect te helpen, om alsoo te ruymen ende te suyveren die verstoptheyt van fluymen, die inde pijpen der Longhen verborghen sijn.

Asthma Is swaricheyt om te asemen sonder geluyt ofte een aemborsticheydt, comende meest van grove slijmerachtige fluymen die inde arterien der Longhen door de groote slijmericheydt blijven hanghen.

Pleuritis Is een sweyringhe by die corte ribbe, ende maeckt onlijdelijcke pijne ende stekinghe, als oft met een priem gheschiede, ende comt aen met cortheyt van asem, met hoeste ende met een heete koortse.

Sputum Sanguinis Is bloet overgeven, 't welck meest comt van volheyt des bloets, soo dat eenige aderen borste*n* van veelheyt des bloets, 't welc comt van gulsich eten ende drincken. Of het comt oock datter yet int lijf ghebroken of gheborsten is.

Cardiaca vel Palpitatio cordis Is een bevinghe ende cloppinge des herten, comende va*n* eenige op-stijgende vapeuren of walmte*n*, die haer oorspronc

hebben van toornicheyt, overvloedich brassen, spijse die wint aenbrenght, oft datmen arbeyt doet boven sijn machte. En dese sieckte voeltmen alsmen een handt op 't herte leyt, soo ghevoeltmen bevinge ende cloppinghe.

Syncope Is een haestige hertsvange of swijminghe comende van te veel wakens, gramschappe, droefheyt, groote sorghe, sware vrees, pijne, hongher, ende arbeyden boven sijn macht.

Cholera Is een onmatighe onsteltenisse des Maeghs ende des buycks, comende van onlijdelijcke pijn ende stekinghe. Soo dat een mensche gedwonghen wort over te gheven, 't welck comt van overvloedicheyt des Gals.

Singultus Is de nicke, die by poosen den mensche opbreeckt, en*de* dees comt van te veel vervoltheyt ende overvloedige vochticheyt des Maeghs.

Cardialgia sive dolor stomachi Is een pijne ofte onsteltenisse des Maeghs comende van eenige fenijnige vochticheydt die het sweet doet wtbreken, ende 't herte benaut maeckt ende oock swijminghe aenbrenght met een stercke coortse.

Ventriculi cruditas Is een rauwicheyt oft onverteerentheyt des Maeghs, als een mensche geen appetijt en heeft om eten, ende comt dickwils van inwendighe dicke fluymen of vande Galle oft van onghetemperde humeuren, aenbrengende walginghe, rispinge, brakinghe, alsmen die Maghe altemet overladende is.

Oppilatio hepatis Dat is verstoptheydt des Levers, comende van dicke traghe humeuren, die hen verborghen houden inde dunne aderkens des Levers, waer wt veel sieckten comen inden mensche. Die hier ghebreck af hebben crijghen groote pijn terstont na den eten.

Hepatis debilitas Dat is een cranckheyt des Levers, comende van ongetempertheyt des Levers,

die het bloedt waterich maeckt ende de coleure des aensichts groen ende bleeck maeckt.

Splenis tumor Is swellinghe vande Milte, die welcke inder slincker zijde seer wijdt wt wast, door welcke passie een mensche can qualijck sijn werck doen, en is dorstich, aemborstich, inde mont is veel speecksel, die buyck staet stijf ghespannen van winden, die mondt rieckt qualijck, die kiesen worden hol, 't aensichte crijght swerte plecken, en*de* dese passie comt van melancholich bloet, 't welc inde aderen des Milts verborghen leydt, ende dees lieden zijn dickwils toornich.

Icteritia Geelsuchte comt van overvloedicheyt des Gals, waer af het wit der oogen, het aensichte, die urine ende camer ganck geel worden, die appetijt vergaet, die dorst wast aen, die mondt wordt bitter, 't hooft heeft pijne, die leden sijn slappe.

Vermium inescatio Vanden wormen teeckenen hier af sijn jeuckinghe inde eynde ende inde neusgaten, sy beven, sy sweeten, walghen, hoesten ende gheven over ofte braken, sy sijn vael int aensicht, ende zijn couwelijck, sy roepen inde slape, knerssen op de tanden, sy zijn hongherich ende dorstich, wijt van ooghen, sy hebben altemet een stijve buycke en*de* hebben den buyck-loope, hier af sijn meest onderwarich kinderen die veel oefts eten.

Dysenteria. Het root melisoen ende den buyck-loope comen van scherpe, bijtende, stinckende humeuren, ghegroeyt inde dermen, comt oock van onverteertheydt inde Maghe ende van bedorven spijsen, waer af comt pijne, ende stekinge int ingewant ende versweeringe, waer af sy lossen, etterighe ende bloedighe materie ende oock schielinghe der dermen.

Colicompas Is een wint ghesloten inde dermen ghenaemt *colon*. Ende dese pijne is soo scherp als ofse met een priem gesteken worden, ende hout ooc

gheen blijvende stede, maer verschiet van de eene stede tot de ander, want het zijn besloten winden.

Hydrops Is watersucht, welck comt van een quade Lever die vercout is met die aderen des Levers, ende die watersuchtighe lieden zijn meestendeel coortsich ende dorstich.

Calculus Is den Steen die inde Nieren ofte Blaese groeyet, waer af sy groote pijn crijghen die niet en verschiet, maer die pijn hout stede. Sy hebben walginge van haer spijse, sy rispen ende hebbe*n* groote steeckten in haer lendens, bysonder als sy bucken sullen.

Hemerroides Is aembey of den Speen, 'twelck comt van overvloedicheyt van bloet, dat die nature selfs wtdrijft, ende soo hem selven helpt om wt te drijven het swaermoedich bloet, ende dat is seer goet alst niet te langh en duert.

Mensium superfluus Fluxus Comt van dun verhittent bloede.

Mensium suppressio Comt van dick slijmerigh bloet die de aderen verstoppen.

Praefocatio vteris Comt van een quade opstijginghe wt quaet woelent bloet.

Arthritis Ist Flerecijn, is een slapheyt der Senuwen comende van overvloedighe ende fluymachtige vochticheyt ende ledicheyt ende veel wijns ende costelijcke drancken te drincken.

Lues venerea Sijn die Pocken. Die welcke van onsuyverheyt pleghen haren oorspronck te nemen.

Pestis Beteeckent die Peste. En dees comt principalijc van een vierige bedorven luchte. oock van vuyle stanc van morassen, goten onbegraven krenghen, doode Walvisschen ende dierghelijcke vuylicheyt pleech de peste af te groeyen.

Febris Beteeckent die coortse, 'twelck is een onnatuerlijcke hitten, ende daer zijn veelderhande coortsen.

Febris continua Een ghedurighe koortse comt van vuyle dicke fluymen.

Febris quotidiana Is die daghelijcxse koortse. Die welcke aen-comt met schudden en beven ende met huyveringhe.

Febris Tertiana Is de derden-daeghse koortse: ende dees comt van cholera die vervuylt ende ghecorrompeert is.

Febris Quartana Is die vierden daeghse koortse: ende dees zijn twee dagen vry, maer dees is langdurich ende seer vast houdende.

Febris Erica Is een wtdroogende ende eeringhachtige koortse.

Febris Pestilentialis Is een Pest-koortse: en dees die comt van een bedorven luchte.

Fastidium Een walginghe ofte qualijckheydt, en comt van een coude vervuylde Maghe ende overvloedighen dranck.

Impetigo Scheurfte ofte onreynicheyt, comende van grove humeuren.

Faetor oris is een stancke des mondts, comende van vervuyltheyt des monts. Ofte wt vervuyltheyt der dermen, welc maect een stinckende*n* asem.

Torsiones Ventris Steeckinghe ende pijne inden buycke, ende dees comt meest van verholen winde*n*.

Lienteria Is een doorloope, comende van een quade Maghe ende onverteerde spijse.

Lepra Melaetsheyt comt van melancolieuse humeuren ende materie door al 't lichame ghestroyt.

Bulla Verheven sweeringhen, comende van verhittent quaet bloet.

Erispila Is die Roose. Dees comt den mensch eerst aen met coude, ende daer na met hitten ghelijck als een koortse.

Carbunculus Is een vierighe sweeringhe, ende dees comt van swertachtich grof bloet.

Corte kennisse van menigherley sieckten ende cranckheden.

EEn gheschickt Medecijn-Meester behoort tweederley dingen te weten. Dat is dat hy wete hoemen die gesontheyt onderhouden sal, ende hoemen die siecken genesen sal. Aengaende het eerste, soo wort die gesontheyt alderbest onderhouden deur matige oeffeninghe ende arbeyt ende soberheyt te ghebruycken in spijse ende drancke. Ende datme*n* hem wachte voor coude ende verstorenissen, want men siet dat menschen die hun minst quellen, ende te vreden sijn soo 't den Heere met heur schickt, zijnder best aen, ende leven alder gesontste. Maer aengaende om siecten te genesen, dat can men qualijck doen of men moet eerst kennisse hebben vande sieckte oft cranckheyt diemen ghenesen wil.

Om dan tot kennisse vande crancheyt te comen, soo machmen dat weten door 't oordeelen vanden urine, ende polse principalijck, ende oock door den camerganck, door het coleur des aensichts, door vraghen na gelegentheyt des persoons ende tijts, ende na meer ander dinghen soo nae gheseyt sal worden.

Maer eerst moetmen aenmercken of die sieckte gheneselijck is of niet, want langhdurighe sieckten die veroudt zijn, die sijn niet wel te genesen, bysonder in oude lieden, die tot geen verhael comen connen, die een quade borst hebben of cortsich zijn, oft beroert zijn, oft de quateerne hebben. Maer ionge lieden machmen ten besten af hopen, want die corts maeckt den ionghen groot, ende den ouden doot.

Vande Vrinen te kennen.

BY des menschen Vrinen, worden veelderley sieckten ende cranckheden bekent.

Vrine die vlammich is beteeckent die coortse.
Vrine die root en dick is, beteeckent hitten ende volheyt van bloede.
Vrine die root en dun is, beteeckent dat die mensche heet en drooch is.
Vrine die wit en dick is als melck, beteeckent dat die mensche cout ende vochtich is, ende in hem sondicht veel waterich bloet, ende heeft een vercoude maghe.
Vrine die wit en dun is, beteeckent dat die mensche cout ende drooch is.
Vrine die seer geel is, beteeckent die geelsuchte.
Vrine die gout geel is en bleeckachtich, beteeckent goede ghesteltenisse.
Vrine die swert is pleech wel die doot te beteeckenen.
Item urine salmen smorghens besien, en moet na middernacht ghemaeckt sijn.

Vande Polse.

DIe Polse gheeft te kennen de gesteltenisse des herten.
Als die Polse ghelijck slaet en op houdt, beteeckent ghetempertheyt ende ghesontheyt.
Als hem die Polse wel laet voelen, beteeckent sterckte des herten ende vroom ghemoet.
Als die Polse slap en cleyn is, beteeckent flauwicheyt ende cranckherticheyt.
Als die Polse snel is ende seer iaeght, beteeckent die coortse.

Vanden Camergangh.

CAmergangh die wel gebonden is ende rosachtich niet seer stinckende is een teecke*n* van goede ghesteltenisse.
Groene Camerganck, beteeckent veelheyt des gals.
Swerte camerganck, beteeckent swaermoedic-

heyt ende verbrantheyt.
Blauwen camergang, beteeckent vercoutheyt.
Al te seer stinckende camergang, beteeckent verrottinghe der humeuren.
Schuymachtighe camerganck, beteeckent wint inde dermen.
Herde camergang, comt va*n* een verhitte Lever.
Weecke camergang, comt van vercoutheyt des Maeghs ende Lever.

Vanden Hoofde.

ALs 't voorhoofdt seer doet en clopt, beteeckent dat het bloet ver hittent is.
Als 't hooft achter ontstelt is, comt van vercoutheyt ende fluymen.
Als die rechter sijde des hoofts ontstelt is, beteeckent hitten en droochte.
Als die slincke zijde des hoofts ontstelt is, beteeckent cout ende droochte.

Vande coleuren des aensichts.

ALs 't aensicht gheel geworden is als saffraen, beteeckent die geelsuchte ende overvloedicheyt des gals, ende benautheyt voor't herte.

Als die kaken ende wanghen root geverwet zijn meer alst betaemt, beteeckent dat die Longen verhittent ende verstopt zijn. Als 't aensicht aertachtich wt den blauwen siet, beteeckent melaetsheydt ende onsuyver.

Als 't velle des aensichts slap ende verwellicht is, beteeckent dat de milte of lever verstopt is.

Alst aensicht bleeck ende onghedaen is, beteeckent teyringhe.

Vanden Ooghen.

DIe gesteltenisse des lichaems verschijnen hen meest inde ooghen, want soo als die oogen gestelt sijn, soo is ghemeenlijck die ghesteltenisse des gheheele lichaems ende des herten.

Als die ooghen root zijn beteeckent groote hitten.
Als 't wit vande ooghen geel gheworden is, beteeckent die gheelsuchte.
Als die ooghen wijt wt staen puylen beteeckent wormen.
Als die ooghen diep in vallen, beteeckent groote cranckheyt.
Als die ooghen cranc int hooft staen, beteeckent groote pijn.

Vanden Mont ende Tonghe.

*A*Ls die mondt bitter is, die tonghe leelijck ende drooch is, ende daer by dorstich is beteeckent verhittentheyt ende coortse.
Als die Tonghe wit en vuyl is, beteeckent hitten die wt het lijf slaet.
Als die Tonghe root is, beteeckent overvloedicheyt van bloede.
Alsmen hol spreeckt als wt eenen kelder, beteeckent groote cranckheydt.
Als die Tonge swert is, beteeckent melancolie ende swaermoedicheyt ende swert bloet.
Als die Tonghe geel is, comt van overvloedicheyt des gals.

Vanden Speecksele.

*M*En sal principalijc letten op het speecksel, alsser ghebreck is inde borst of Longhen.
Als het speecksel is geel, root, schuymich, blaeu, groen, lijmerich, swert, dat is een quaet teecken.
Maer alst speecksel is licht ende wit, dat is een goet teecken.
Speecksel datmen lichtelijck wtspout is goet.
Speecksel dat vast houdende is, is een quaedt teecken.
Alst bitter op breeckt inden mondt, dat comt van een galle.

Vande vier Elementen ende humeuren.

OOck salmen letten wat humeur de*n* crancken hinderlijck zijn, te weten, van coude, hitten, droochte, en vochte, want als dees niet getempert en zijn inde mensche*n*, soo brenghense sieckte aen:

Dat cout is, dat is dick, grof, ende maeckt verstijvinghe.

Dat van hitten comt verdroocht en teert wt.

Winden maken ghespannen pijn.

Fluymen maken traecheyt, treurich ende slaperich, ende maken bleeckheyt.

Te veel bloets maeckt rootheyt, ende ghespannen pijne.

Walginghe van spijse beteeckent een slappe maghe.

Bloedige waterachtige camerganc, beteeckent onghesteltenisse des levers.

Swaer azemen, roode wanghen, schuymich wtspouwen, beteeckent dat die longhen onstelt zijn.

Pijne inden buycke comt van wormen, winden, of vercoutheyt.

Pijne inde lendens of blase, comt ghemeenlijck van 't graveel, ofte steene, of vercoutheyt.

Sieckten veroorsaect wt quade passien.

ALle quade passien, als zijn verstoornissen, lange droefheden, al te groote sorghe, hertseer dees maken melancolie ende swaer bloedt, sy verteeren ende verdrooghen den mensche, sy brenghen aen coortsen ende rasernije int hooft, ende bederve*n* den mensche sijn ghesontheyt.

Vande oudtheyt ende ghesteltenisse des persoons.

MEn behoordt oock te letten op den ouderdom der crancken, wat siecten sulcke mensche van sooveel iaren als v omtrent duncken sal ghemeenlijck onderworpen zijn. Want die ioncheyt is veel

onderwarich van worme*n*, coortsen, hitte*n*, en*de* viericheyt: Maer den ouderdom is veel genege*n* tot gichte, popelsije, Flerecijn, beroertheyt, coutheyt, ende een quade mage. Ooc moetmen letten hoe die persoon gedaen is, vet oft mager, teer oft sterck, out of ionck, om die medecijnen daer na te ordineren.

Vande locht ende weder.

OOck behoortmen te letten op die lucht en*de* weder, want van nat ende hitten comt ghemeenlijck peste ende quade coortsen, Nevelachtich weer is quaet op die borste, heete sonneschijn maect pijn int hooft, oock onnatuerlijcke coude.

Van des Landts gheleghentheyt.

SOmmige Landen hebben een sware locht daermen eenige sieckten wt ramen mach, als die aen de zeecant woonen, ende in waterighe plaetsen, en*de* veel couts in-nemen, zijn onderwarich van popelsie, beroertenisse, en lammicheyt.

Tijden des Iaers.

INde Lenten ofte Voor-somer breken alle leelijcke dingen wt, als sijn schurfte, rappicheyt, leemten en pocken. Die Somer verhittent, ende brengt aen rasernije ende ijdelheyt des hoofts. Den Herft maeckt coortsich ende peste. Die winter vercout, ende maeckt creupel en lam.

Van eten en drincken.

VAn veel Oefts te eten groeijen wormen inden mensche, overaticheyt van spijse en dranck bederft die ghesontheyt, onghesonde cost of bedorven spijse te eten ofte Wijnen te drincken, destrueren de*n* mensche sijn ghesontheyt ende brenghen cranckheden aen, oock vunstich broot gegeten, is niet goet.

Hanteringhe of oeffeninghe vanden persoon.

VAn cout, ongemack, vuylnis, stanck, conversatie met onghesonde menschen, die stanck ouer haer hebben, brenghen verscheyden sieckten aen. Desghelijcx cout en naeckt loopen, natte voeten, al te grooten onghemack, te veel verhittent, en dan wederom vercout, verreckt of verspronghen, ghestooten of gevallen, hier af comen verscheyden accidenten van sieckten inden mensche.

Opt claghen vanden Persoon.

OOck salmen letten opt clagen vanden persoon waer sijn pijne is, want gemeenlijck daer die pijne is, daer is die sieckte, het claghen inde borste comt vanden longhen die verladen zijn met fluymen. Flauwicheyt des herten comt meest van coude en*de* droochte, met een fenijnighe dompe die om 'therte slaet. Een quade maghe is bycans oorsake vande meeste sieckten, ende brenght dickwils aen duystere ooghen ende pijne int hooft.

Vande Lever.

VErstoptheyt vande Lever comt van grof bloet dat inde aderen des Levers blijft hangen, welc groote pijn aenbrenght, oock comter pijne van apostematie inde Lever.

Vande Milte.

DIe Milte wort somtijts ouervallen van coude verstoppinghe, waer deur den persoon wordt swaermoedich, ende lijdt groote steeckten in sijn slincker sijde, ende en can sijn asem niet wel halen als hy loopt.

Inghewant.

HEt ingewant wort gequelt met wormen, winden, oft couwe gichte, oft verstoptheyt van camergangh.

Nieren en Blase.

DIe Nieren worden gequelt met den steen, en*de* de pijne der Nieren openbaert haer meest achter inde lendens. Desghelijcx wordt oock die blase wel ghequelt met den steene, daerder menich af gesneden wordt.

Swellinghe.

ITem die beenen, buyck ende 't gantsche lichaem swellen, ende worden dick van watersuchticheydt.

Siecten die meest regneren, ende sulcken persoon onderwarich is.

OOck salmen letten op die sieckten die meest regneren op sulcken tijdt, als zijn peste, coortsen, vercoutheyt. En*de* letten oock op die sieckten die sulcken persoon onderwarich is, of meest mede ghequelt is, of het geslachte of alsulcken persoon, lettende oock op het regiment dat hy hout, van eten, en drincken, arbeyden, waken, climmen, heffen, tillen, officie, sitten of gaen.

Hoe wonderlijcken schoon den Mensche van Godt den Heer gheschapen is.

INden beghinne schiep Godt den Heere Hemel ende aerde, met al 'tghene datter inne is. En*de* alst altemael volbrocht ende volmaeckt was, soo heeft hy willen maken een Ouerste ende Regent van dit groote Palleys die Werelt, waer toe hy den mensche gheschapen ende ghemaeckt heeft met een leuende ende redelijcke siele, op dat hy een Dominateur soude wesen ouer die geschape*n* Creaturen, ende dat hy tot een danckbaerheyt van dien Godt den Heere inder eeuwicheyt dienen ende lief hebben soude, die hem sulcken edelen Creatuere gheschapen ende ghemaeckt heeft.

Want die mensche is al onghelijck anders ende beter gemaect als die onredelijcke beesten, die van God den Heere geen kennisse en hebben, want dat sijn verganckelijcke Creatueren die 't hooft hangt nae die aerde, want soo sy van die aerde zijn als sy sterven soo gaense wederom te niet ende veranderen in aerde daerse af ghecomen sijn.

Maer een mensche is eeuwigh ende onverganckelijck na de siele. Ende daerom is hy recht op gemaeckt met het hoofdt opwaert ghestreckt na den Hemel, waerom hy met recht van sommighe Doctoren geleken wort by eenen verkeerden boom, die sijn voetsel moet trecken wt den Hemel, gelijck die boomen wter aerden, na die leeringhe Pauli, die seyt: Onse conversatie is inden Hemel.

Waer toe die mensche gheschapen is na het beelt Godts, want ghelijck als wy Christenen ghelooven datter dry verscheyden persoonen zijn inder Godheyt, ende nochtans maer een onverscheyden God: Soo mede heeft een mensche dry verscheyden crachten des Siels, te weten die Memorie om te gedencken, het verstant om te oordeelen, den vrijen wil om te verkiesen, welcke crachten der sielen den mensche daer toe verleent zijn, dat hy altijdt ghedenckenisse soude hebben van sijnen Schepper, en*de* met sijn vernuft ende verstant Godts wonderlijcke wercken soude leeren begrijpen, ende met sijnen vrijen wille alsulcken machtigen eeuwigen Godt boven alle dinghen soude dienen ende lief hebben.

Ten laetsten heeft die mensche handen, welcke die beesten niet en hebben, om hen daer mede te behelpen, ende om kunstigh te maken 'tghene dat die mensche voor hem ghenomen heeft te doen.

Dit zijn die principale instrumenten die God de Heere den mensche verleent heeft, met welcken hy in cloeckheyt den anderen beesten te boven gaende. In welcken ghetoont wort eenderley teecken van

de wijsheyt, moghentheyt en*de* goetheyt ons Scheppers, die ons menschen soo wonderlijcken schoon gheschapen ende ghemaeckt heeft. Soo dat de vernuftighe Philosophen noemen de menschen te zijn een cleyne werelt, overmits datmen inden mensche vint (al veel wonderlijcker) al het gheen datmen inde groote werelt vint.

Maer want wy sondighe menschen om der sonden wil, veel onghevals onderworpen zijn, in dit ellendigh dal der tranen, soo heeft onse Heere door sijn bermherticheyt geordineert eenighe middelen, met den welcken den mensche hem behelpen mach om sijn ghesontheyt te onderhouden, oft die verloren hebbende door eenige recepten met Gods gratie wederom te crijghen: alsoo in dit boecxken gheleert wort.

Anathomie vanden inwendighen Leden.

Vande compositie des hoofts.

DIe ghesteltenisse des Hoofts is dese. Eerst van buyten is dat hayr, daer na die huyt, daer nae muyskaelachtich vleesche, daer nae een dick vel: Daer na dat becken ofte pot des hoofts. Het welcke meerder inhoudende heeft nae advenant dan ander dieren, en die Forme is rondtachtich ghelijck een halue wereldt, daer na comen twee vellen bouen malcanderen gheheeten d'eene *Dura Mater*, ende d'ander *Pia Mater*. Daer nae soo comen die herssenen. Ende na die substantie der herssenen is wederom *Pia Mater*. Daer na soo comt dat wonderlijcke Net gheheeten *Rete mirabile*. Daer nae comt een been dat het fondamente der herssenen is, ende daer die senuwen haer beghinsel uyt nemen. Voordt salmen weten dat die herssenen oft breyne heeft dry huyskens oft cellekens, daer die

crachten der sielen in woonen. Inde eerste ventricuk of celle is den ghemeenen sin of die Immageneringhe, door welcken wy begrijpen ende verstaen, inde middelste celle woont die redene, inde leste celle woont die onthoudinghe, ofte memorie, ende daer zijn ganghen vande een tot de andere, op dat die *Spiritus* door gaen moghen. Int voorste deel sijn senuwen die hol sijn, door welcken vloeye*n* tot de ooghen cracht om te sien, ende tot de ooren om te hooren, tot de tonghe om te smaken, tot den Neuse om te riecken. Ende voordt soo comt vande herssenen ofte breyn alle beweechnisse ende sinnen, waer af het merch ghereyckt wort door 't geheele rugghe-been.

Vande Senuwen.

ALle senuwen nemen haren oorspronck vande herssenen, die welcke als sy ghebrocht worden inde ooren, tonge, huyt, mede deelen, en*de* geue*n* cracht van sien, riecken, hooren smaken, tasten.

Vande Aderen.

DIe Aderen hebben hunnen oorspronck vande Lever, ende sijn vaten of plaetsen daer't bloedt in bewaert wordt, waer door die leden ghesterckt worden, daer 't leuen ende cracht inne leyt.

Vande Arterien.

DIe Arterien hebben haer beginsel van 't herte, ende sijn in haer begrijpende het subtijlste ende leuentmakende bloet, 't welck inden gront des herten ghesoden wort, ende wordt meest den longhen toegheschickt, als die naest zijnde aen 't herte.

Van dese twee (te weten van de Arterien ende Senuwen) worden ghedeylt opwaert ende nederwaert in veel tacken tot die uyterste leden des lichaems toe, om die leden te voeden ende leuendich te maken.

Van't Herte.

'***T***Herte is in't midden vande borste, een luttel declinerende na die slincker sijde. Die forme of gedaente des herts is ghelijck eenen pijn-appel, bouen breedt ende beneden smal. Int midden van 'therte is eenen put, in welcke verteert wordt, dat grof voedende bloet dat vande Lever comt, ende wort subtijl ende gheestelijck ghemaeckt, ende dan wordet ghesonden door die arterien ouer al het lichaem: maer tot de principale leden meest, eerst tot de Herssenen, en daer ontfanghet een ander natuer ende wort *Animalis* ende verstandich, & *ad Genitalia* daert Generatijf wordt, ende tot alle de andere leden, die voedende ende levendichmakende. Het herte is een instrument van alle de crachten des lichaems ende eenen volmaecten bant der Sielen. Item int herte begint eerst dat leuen ende int herte soo eynt dat leuen, want het herte is eene*n* setel oft wooninge des Siels, die welcke heur daer van daen wtstort over 'tgheheele lichaem, ende blijft hanghen in een yeghelijck deel.

Vande Longhen.

DIe Longhen sijn licht ende spongheachtich, ende ligghen ouer 'therte, om dat te vercoelen, ende gaen altijt op ende neder als eenen blaesbalc, asemende uyt die Longhen spreeckt een mensche.

Vande Maghe.

DIe Maghe is den potte, daer die drooghe spijse in ontfanghen ende ghekoockt wort, ende is veelderley sieckten onderworpen.

Vande Lever.

DIe Lever is een instrument daer 't grof bloedt ghemaeckt wort: sy verwermt die Maghe, ende doet die spijse verteeren vande Lever lachtmen.

Vande Milte.

DIe Milte comt dweers aende slincker zijde vande Maghe met haer vette ende aderen, om die melancolie van daer te verdrijuen, en*de* om appetijt te verwecken.

Vande Dermen.

AEnde onderste mont oft wtganc des Maechs, beghinnen die dermen, dier ses zijn int ghetal.

Vande Galle.

AEnde Lever middel inde hollicheydt is een blaesken gheheeten die Galle, gheordineert om die geele cholerijcke te ouervloedicheyt te ontfanghen. wt die Galle wort een mensche toornich.

Vande Nieren.

DIe Nieren zijn gheordineert om dat bloedt te suyveren van die waerachtighe ouervloedicheyt. Ende haerder zijn twee, d'eene aende rechter zijde ende d'ander aende slincker zijde.

Vande Blase.

DIe Blase is die ontfang-plaetse der urine, die dickwils met graveel ende den Steen ghequelt is.

Eynde des eersten deels.

Het tweede deel Uanden Schadt der Armen, inhoudende verscheyden Remedien, om meest alderhande sieckten ende ghebreken, met simpele bekende recepten ende remedien te ghenesen.

Ovidius die seer vernuftighe en verstandighe Poët
Ons al t'samen door sijn lustighe Carmina laten weet,
Seggende als ghy sieck wort doet in tijts raet
Want die te langh wacht comt dickwils te laet.

Tot den Leser.

BEminde Vrient ende Leser, ick wensche u toe gheluck en salicheydt, verhopende dat ghy my niet min bieden ende toe-wenschen en sult, op dat ick mijn eve mensche eenich voordeel of baet soude doen, ende oock mede den tijdt der gracien niet onnuttelijcken in leecheydt ouer en soude brenghen: Soo heb ick dit cleyne Tractaetken te werck ghestelt, Inden name van Godt die heylighe Dryvuldicheydt: Op dat een ieghelijck daer mede soude ghedient wesen, niet alleen om sijn ghesontheyt te onderhouden, maer oock om

meest alderhande sieckten met slechte en*de* oncostelijcke medecijnen te ghenesen, tot een vertroostinghe voor alle menschen, maer bysonder voor den Arme*n*, die meest hulpe van doen hebben. Daer oock meeste Aelmissen aen te verdiene*n* zijn: Want onse lieve Heer seyt int Heyligh Euangelie: Wat ghy den alderminsten gedaen sult hebbe*n* in mijnen name, dat hebt ghy my selfs gedaen. Want die schamel luyden zijn de litmaten Christi Iesu, en*de* wat ghy de litmaten doet, dat doet ghy oock het hoofdt. Daerom soo en behoort hem een Christen mensch niet te schame*n* noch oock te laten verdrieten, de siecke crancke menschen te visiteren ende te helpen, soomen ten besten can oft mach, tzy met troostelijcke woorden den luyden te vertroosten, ofte eenighe hantreyckinghe te doen, of voor hun te bidden, oft te verstercken in 't oprecht gheloove, of hun te ghenesen soo't doenlijck is, met eenighe geprobeerde medecijnen die geen schade en mogen doen, ofte oock daer 't noodt is aelmissen te geuen. Soo sult ghy't wederom ontfangen hier hondert fout met benedictie, ende sult ten ioncksten daghe

hooren die lieflijcke stemme ons Salichmakers Iesu Christi, segghende: Comt ghy gebenedijde mijns Vaders, ende besit dat rijcke dat u bereyt is vande*n* aenbeghinne des werelts: want ick heb sieck en cranck geweest, ghy hebt my besocht. Ick hebbe hongherich ende dorstich geweest, ghy hebt my ghespijst ende ghelaeft. Ick heb naect ende bloot geweest, ende ghy hebt my ghecleet, etc. Maer teghens den onbermhertighen sal den Coninck seggen: Gaet van my ghy vermaledijde in dat eeuwige helsche vier, 'twelc den duyuel bereyt is ende sijn Engelen. Ende die goet gedaen hebbe*n*, sullen gaen tot den eeuwighen leuen, en die quaet gedaen hebben, tot die eeuwige verdoemenisse. Laet ons dan beginnen wel te leuen en die talenten die ons beuolen zijn schicken wel te besteden, niet in aertsche maer in hemelsche dinghen, op dat wy ghetrou beuonden zijnde, moghen na dit leuen comen ten eeuwighen leuen, 't welck ons God die Heere door sijn bermherticheyt gunnen wil. Amen.

Adem die benaut is helpen.

NEemt safferaen pulveriseertse, ende drincktse in met Bastaert, het is goet voor benautheydt des Adems.

Adem lanck maken.

'*T*Saet van Averuyt drooch gepoedert, met honich ghemenght en gheleckt, of het selfde saet met wijn ghesoden ende inghenomen, maeckt eenen langhen Adem.

Annijs-saet gheknaut maeckt eenen langhen soeten Adem.

Item het saet van Nigella gepoedert, met wijn ghedroncken maeckt eenen langhen Adem.

Desghelijcx het poeder van Cardo Benedictus met wijn ingenomen, maeckt eenen langen Adem.

Drooghe Vijghen rau of ghebraden ghegeten, dienen wel om den Adem lanck te maken.

Aemborsticheyt ghenesen.

HYsop, Wijnruyt ende Honich, in cleyn bier gesoden en gedroncken helpt om aemborsticheyt te ghenesen.

Tymus met honich in water ghesoden ende gedroncken helpt in aemborste.

Alantwortel gheconfijt ende ghegheten, is goet voor aemborsticheyt.

Drop-soet houdt inghenomen, is goet voor benautheyt van Adem.

Bakelaer ghepulveriseert met honich of syroop vermenght, gegeten, helpt voor aemborsticheydt.

Neemt een loot Annijs, een vierendeel carenten, een loot soet hout, een handt vol Ysop, in stroom-water ghesoden op de helft, hier af ghedroncken helpt voor aemborsticheydt.

Adem die stinckt soet en welrieckent te maecken.

SChellen van Arangen appelen gheconfijt gegeten, ghenesen den stinckenden azem.

Roosmareyn-bloemen ende oock het cruyt in wijn ghesoden ende ghedroncken verdrijuen den stinckenden adem.

Alsem wijn ghedroncken een wijl tijdts vervolghens, maeckt den adem soet.

Notenmuscaet ingenomen, maken een welrieckende adem.

Annijs-saet gheknaut en ghegheten versoeten den stinckenden adem.

Ambey ghenesen.

NEemt het sappe van huysloock, ende strijckt dat op den ambey.

Item een nieuwe panne gheheet op het vier, en stroyt daer in annijs ende comijn, ende den roocke van onder ontfanghen, is goet voor't bloeden van den ambey.

Akeren of eycken loof bladen, met stercken azijn ghekoockt ende ghestampt, ende in twee roode sacxkens ghedaen, ende warm by veranderinghe op gheleyt, stelpt het bloeyen vanden aembey.

Oesters schelpen ghebrant, ofte mossel schelpen, ende ghepulveriseert, met lijnsaet oly aenghestreken.

Roos salf aenghestreken, versaeft den Ambeye.

Ambey-cruyt met die wortelen met wijn ghestampt, ende deur ghedaen, dient seer wel om den ambey mede te wassen, soo salse haest ghenesen.

Aensicht claer en schoon maken.

GHedistileert water van Lavas mede gewassen, of water ghedistileert van boonen bloeysel.

'Tsap van bevernel bladen, maeckt het aensicht suyuer en claer, en*de* neemt wech vlecken en sproete*n*.

'Tsap van pompoenen met wat meels gemengt met het saet ghestooten, ende inde Sonne 'taensicht

mede ghewreuen, maeckt het aensicht claer.

Aensichts peusten van hitten doen vergaen.

BOtermelck ghesoden met witte beete ende daer mede ghewasschen, verdrijft roode peusten wt het aensicht.

Apostumatien, gheswellen, sweeringen, doen vermorwen en wtbreken.

LYnsaet-koeck of lijnsaet met bier gesoden, met een stuck boters, als een pappe, ende opgeleyt, verdrijft ende doet wtbreken apostumatie.

Violette bladeren ghestooten met meel van gerste-mout, ende daer een pappeken af ghemaeckt met wat olijs, ende opgheleyt, helpt.

Bladeren van nachtschade met sout vermenght ende opgheleyt, is goet.

Wittebroots pappe, versacht seer de apostumatien.

Item heefdeech van rogghe of van terwe, doet apostumatien wtbreken.

Neemt ongepijnden honich, mengter wat meels onder, legghet op de apostumatien, het gheneest.

Soetmelck ghesoden met gort, ende opgheleyt, versaecht de pijne van apostumatien.

Neemt honich, sout, taruwen bloeme met eenen doyer van een ey onder een ghemengt, gheneest apostumatien of bloetsweeringhen.

Item *Scabiosa* ghesoden met bier of wijn, ende ghedroncken, is goet voor inwendighe apostumatien.

Item eenen gebraden appel op de apostumatien gheleyt, gheneestse.

Speck op lijnwaet ghesmeert als een plaester, versaecht apostumatien.

Notemuscaet gegeten inde redelijckheyt suyuert het quaet bloet daer die sweeringhen af comen.

Appetijt maken.

CAppers met oly ende azijn gegete*n*, dienen wel om appetijt te maken.

Item surick gestooft ende gegeten hongert wel.

Mirredick-wortel gheraspt, ende daer by ghedaen cruymkens van wittebroot ende soo gegeten tot snoeck of ander visch, smaeckt wel ende verteert lichtelijck.

Suycker wortelkens ghesoden ende gegheten, smaken lieffelijck ende maken appetijt.

Petercely ouer den visch ghestroyt, maeckt goede verteeringe, of petercely wortelen by de*n* hutspot ghekoockt, smaken wel, ende verteeren lichtelijck.

Item sommighe Ionckers rapen appetijt met vasten, ende gaen wandelen.

Ghebraden ajuyn salade, met oly ende met azijn ghegheten, vermeerdert den appetijt.

Kervel, warmoes, of een ghebacken struyfken van warmoes, maeckt den appetijt.

Mostaert gegheten tot help, ende harden cost, doetse wel verteeren.

Een sause van peper ghemaeckt tot ghebraden hasen, doet die harde spijse wel verteeren.

Aderen ghebreken goet.

DIe ghemeen Meesters segghen, dat alsembier of Alsem-wijn ghedroncken, is goet voor die ghebreken der Aderen.

Bedroefde menschen helpen.

DIe Meesters seggen dat conserue van Buglossa, dat is van ossen tonghen goet soude zijn, om bedroefde menschen vrolijck te maken.

Wijn ghedroncken, maeckt vrolijck bedroefde menschen.

Beenen die dick en gheswollen zijn helpen.

DIe meesters willen segghen, dat mosch van eycken boomen met wijne gesoden, soude goet zijn om te genesen dicke geswollen beenen, alsment op die gheswollen beenen leyt.

Beenen int lichaem ghebroken wt doen gaen.

DIe wortel van lisch over zee met honich vermengt, treckt wt beenderen die gebroken zijn ende oock splinters.

Die Herbaristen seggen, dat brioni-wortel met wijn gestooten ende opgeleyt, treckt uyt beendere*n*.

Die wortel van raket in water ghesoden opgeleyt zijnde, treckt uyt splinters en gebroken beene*n*.

Benaut zijn helpen.

TYmus ghepoedert, en dry vierendeel loodts, swaer inghenomen met oximel datmen wt den Apteeck haelt, meentmen goet te zijn voor benautheydt.

Die Cruydeniers segghen, dat Arangen-appels ghegheten, is goet voor benautheydt.

Beten van honden ghenesen.

DIe Herbaristen seggen, dat maluwe of kaesgis bladeren ghenesen beten van honden.

Sommighe raden datmen die beten soude wasschen met sijn eyghen water, ende 't soude ghenesen.

Beten van dulle honden ghenesen.

DIe bladeren van groote Clissen met sout ghestooten, zijn goet gheleydt op beten van dulle honden.

Weechbree bladen ghestooten, dienen wel gheleyt op beten van dulle honden.

Die bladeren van netelen ghestooten met soudt vermenght, ghenesen beten van dulle honden.

Munt met sout vermengt en gestooten dient wel

gheleyt op beten van dulle honden om die te ghenesen.

'Tsap van Wijnruyt met Wijn inghenomen en die bladeren ghestooten daer Honich onder ghemenght met wat souts, gheleyt op beten van dulle Honden, gheneestse.

Wijn-ruyte, walsche Noten, Vijgen ende Sout, salmen onder een menghen, ende legghense op beten van dulle Honden.

Wascht de mont met u eygen water, ende neemt het hayr vanden seluen Hondt, bindet wel op die wonde, het gheneest die beten van dulle Honden.

Anijs-saet gepulveriseert en met wijn ghedroncken, helpt teghens beten van dulle Honden.

Neemt Surie-saet, of Latou saet, stootet en drincket in met wijn, het helpt 'tselfde, 'tselue doet oock Raket-saet.

Een vierendeel loots Bakelaer ghepulveriseert, met wijn inghenomen gheneest.

Item wascht die wonde met sout water, het is seer goet, of Zee-water.

Driakel inghenomen met gebotert Bier, is seer goet voor beten van dulle Honden.

Beten van Nateren ghenesen.

GHedroochde bladeren van Bethoni met Wijn ghesoden, dienen wel gheleyt op beten en steken van Nateren.

Die bladeren van Angelica of die wortelen in wijn ghesoden, en daer terstont af ghedroncken, is seer goet.

Het sappe van Esschen bladeren of die schorssen of ionge Scheutkens met Wijn gedroncken, helpt wel.

Beten van Schorpionen ghenesen.

'*T*Saet van Violetten ghepulveriseert met wijn of Bier ghedroncken, gheneest.

Marioleyn met Sout ende Eeck onder een gestamt, gheleyt op quade beten gheneestse.

Bakelaer ghepulveriseert ende met wijn ghedroncken, is niet quaet.

Beten van Serpenten en Slanghen. ghenesen.

CAmille-Bloemen met wijn ghesoden en deur ghedaen, is goet ghedroncken.

Lely bladeren op die beten gheleyt gheneestse.

Caroo benedictus groen ghestooten, en op die wonden gheleyt, gheneestse wel.

Hol-wortel ghepulveriseert ende met wijn gedroncken helpt seer wel.

Siet Angelica in wijn, ende drinckt daer af, en stoot die wortelen en bladere*n* met Honich en Wijnruyte, leghtse op die beten, het gheneest.

Beten van alle fenijnighe Ghedierten ghenesen.

CLeyne tamme Ossen tonghen cruyt in spijs of in dranck ghebruyckt, of ouer 'tlichaem ghedraghen, gheneest fenijnighe beten.

Ghedistilleert Bethoni-water gedroncken geneest fenijnighe beten.

'T sap van groote Clissen met wijn gedroncken, ende ghestooten, met sout op die beten gheleyt, geneestse.

Siedt Agrimonie in wijn en drincktse, het helpt wel.

Camille-bloemkens in wijn gesoden ende deur ghedaen zijnde ghedroncken, helpt den ghenen die van fenijnighe ghedierten ghebeten zijn.

Magheleyn of Confilie de greyn, in wijn ghesoden ende ghedroncken, ghenesen de beten van fenijnighe Ghedierten.

Item neemt Anijs-saet ende Venkelsaet, stootet

en drincket inne met wijn, het is seer goet voor fenijnighe beten.

Confijte Alantwortel, is goet genut voor fenijnich ghedrochte.

Wast en reynicht den bete met wijn, ende legter op een papken van Tarwen-bloeme, ghekoockt met Wijn-azijn ende Boter.

Beven goet.

HEemswortel in wijn ghesoden ende gestooten, gheneest het beven der senuwen, alsment daer op leydt.

Item Salie in Bier ghesoden, met honich, is goet ghedroncken voor't beuen.

Blasen ghebreken ghenesen.

DIe Meesters segghen dat Parietarie gesoden ende ghedroncken, is prijselijck voor die pijn der blasen, ende men mach het cruyt ghekoockt zijnde buyten op die blase binden.

Melilote in wijn ghesoden ende ghedroncken met een weynichsken Saffraens, geneest het gebreck des blaes.

Item Calissi-hout ghesoden met ghepelde Rosijnen ende gedroncken, geneest de pijne des blaes.

Notemuscaet in Olie van soete Amandelen geweyckt, ende altemet ghebesicht, versaecht seer de pijne des blaes.

Bloet dat verhittent is vercoelen.

ROode Aelbesien ghegheten of Aelbesien-cruyt inghenomen of geslickt, vercoelt het bloet wel, 'tselfde doen oock die Crakebesien of Veenbesien, ghegheten.

Die vochticheyt van Granaet-Appelen bysonder vanden sueren ghenutticht, vercoelt het bloet wel. Desgelijcx doen oock de Limoenen ende Orangie-Appelen ghegheten zijnde.

Bloetganck stelpen.

DIe Herbaristen segghen dat Teskens cruyt, ofte herstonghe in water of wijn gesoden ende ghedroncken, stelpen den bloetganck.

Tormentil wortelkens ghepoedert met rooden wijn inghenomen stelpen den bloetgangh.

Item weechbreede bladeren ende Ganserick, in soete Melck ghekoockt ende inghenomen stelpen den bloetgangh.

Gheharst wittebroot of Beschuyt, met rooden wijn ghedroncken, stelpt den bloetgangh.

Die kernen van Granaet-Appelen ghedroocht, of die schellen ghepoedert, ingedroncken met wijn Tint, ghenesen den bloetgangh.

Quecruyt ghegeten voor den bloetgangh.

Bloet dat onreyn is suyuer maken.

DRakel inghenomen met Duyvekervel water, reynight het bloet.

Roosmareyn in wijn gheleyt, ende gedroncken, suyuert het bloet.

Bier dat wel ghehopt is, suyuert het bloet.

Kaes-wey ghedroncken, reynight het bloet.

Bloet pissen stelpen.

SChape Melck wel ghesoden, ende heet gedroncken, is goet voor bloetpissen.

Agrimoni in cleyn bier ghesoden ende gedroncken, helpt het bloetpissen.

Pinpenel bladerkens in wijn gheleyt ende ghedroncken, stelpt het bloet pissen.

Bloetspouwen en Etter ouergheuen helpen.

DIe gheleerde Medecijn-Meesters seggen, dat maechde Palm in wijn gesoden ende gedroncken, stelpt het bloedt overgheuen ende het Etter

spouwen. Dat selfde werck doet Bethoni of Pinpenel ghebesight als bouen.

Conserue gemaeckt met het bloeysel van Queen, met Suycker als dat behoort, gheneest wel bloedt ouergheuen.

Ghebraden Castanien gegeten, ende roode wijn op ghedroncken, gheneest het bloet spouwen.

Bloeden uyt den Neuse stelpen.

'*T*Saet van Comijn ghestooten, met Azijn vermenght voor den Neus ghehouden ende aengheroken stelpt het bloeden wt den Neuse.

Item Scheepmakers Mossche inden Neuse gesteken is goet voor't bloeden.

Water in't aensicht gheworpen, dat den patient niet en weet, met twee of dry coppen, doet deur verschieten het bloeden op-houden.

Schrijft met het bloedt des crancken aen't voorhooft, *Consummatum est,* het stelpt het bloeden.

Teskens-cruyt met die wortel inde slincke hant ghehouwen, en die twee middelste vinghers hout vast toe, ende leest den Vader onse.

Om den hertvingher wat ghebonden, bysonder een honts-leeren nestelinghe, of wildy soo binter die voorste vingher by, het helpt.

Spoelt den mont dickwils met cout water, het helpt.

Bloet va*n* quetsuren en wonden te stelpe*n*.

DIe Meesters segghen dat Gerwe ghestooten, op die wonden vast gebonden, stelpt het bloeden ende gheneestse.

Sali ghedroocht, ende tot poeder ghevreven, en dan in een open wonde gestroeyt, helpt het bloede*n*.

Lijnwaet tot pulver ghebrant, stroeyt dat in een wonde het stelpt het bloeden.

Item het schrapelis van perckement, is goet voor 't bloeden.

Granaet-Appel schellen cleyn ghestooten, ende ghestroept inde quetsuren, stelpt het bloeden.

Bloetsweren ghenesen.

NEemt Kools-bladen ofte Bete-bladen, stootse, scherftse cleyntkens, koocktse met Bier en Tarwen meel en met Boter, leght dit papken wel dick op die bloedtsweeren, het rijpse, versachtse, en*de* doetse deur breken.

Neemt ongepijnden Honich met Tarwen-meel menget onder malcanderen, ende leghtse op bloetsweeren, sy sullen rijp werden ende ghenesen.

Benautheyt van de borst helpen.

DIe Medecijn-meesters seggen, dat Saffraen met soete Bastaert inghenomen, is goet voor benautheyt op die borst.

Borst ghebreken goet.

DIe Herbaristen willen segghen, dat Gariophilaet, die wortel in wijn ghesoden ende ghedroncken, gheneest een quade borst.

Den doyere van een versch ey inde plaetse van't wit, neemt Renschen wijn, ende daer mede ghemengt, gestooten Caneel en wat Suyckers is goet inghenomen voor hoeste, maeckt terstont versch bloet, gheeft sterckte ende is licht om te verteeren.

Ysop ghesoden met cleyn bier ende Honich, gedroncken, gheneest die borste.

Drooghe Vijghen rau of ghebraden ghegeten, gheneest de borste.

Soet-hout of Drop soet hout ghenutticht, gheneest de borste.

Soetmelck ghesoden met Sali en suycker, en*de* dit werm ghedroncken, gheneest de borste.

Confijte Alantwortel diemen inde Apteec te coope vint, is goet gegeten voor fluymen op de borste.

Mostaert ghegeten, opent ende verwermt inde borste.

Braken doen.

DIe Lantloopers segghen, dat Berchknoppen ghesoden met Azijn, en deurgedaen, doet braken ende overgheven.

Die wortel van Bethonie ghedroocht, ghepulveriseert, met Honich-water ingenomen, doet wtbraken slijmerachtighe vuylicheyt wt den lijue.

Bruyne ghenesen.

DIe Herbaristen meenen dat Bruynelle in water ghesoden, ende den mondt dickwils mede ghespoelt, gheneest de bruyne des keels.

Buyckloope stoppen.

DIe Galienisten segghen, 'tsaet van Agrimonie ghepulveriseert, ende met wijn ghedroncken, stopt den buyckloope.

Sommighe oude Lieden seggen: Eycken houtkens ghebrant, ende den roock van ondere in't lijf laten trecken, gheneest den buyckloope.

Teskens-cruyt in water ghesoden ende ghedroncken, stelpt den loope.

Annijs-saet ghegheten, is goet voor den buyckloope.

Aertbesien-cruyt ghesoden ende ghedroncken, stelpt den buyckloope.

Ganserick in wijn of water ghesoden ende ghedroncken, stopt wel.

Weechbreebladeren of het zaet gesoden en ghedroncken, dient wel om den buycloope te stoppen.

Terwe ghesoden en ghedroncken, is goet voor den loope: of een struyfken met eyeren ghebacken, ende ghegheten, gheneest den buyckloop.

Twee doyeren van eyeren in mele geroert ende ghegheten, versaecht ende stopt.

Doyeren van eyeren met gestooten Notemusca-

te tot een coecxken ghebacken, is een schoone medecijne voor den buyckloope.

Porcelijn ghegeten stopt wel den buyckloope.

Onrijpe Stekelbesien gegeten in spijse gekooct, dienen omte stoppen den loope.

Kernen van Granaten inde Sonne ghedroocht gepoedert ende ingegeuen, oft in rooden wijn ghesoden ende gedroncken, zijn seer goet ghenut voor den buyckloope.

Queecruyt datmen inden Apteec te coope vint, voor den eten inne genomen, stopt den buyckloope.

Suerachtighe wringhende Peyren met rooden wijn ghestooft en ghegheten, stoppen den loope.

Amandelen voor de maeltijt gegheten, gebruycken die rijcke luyden omme te stoppen den loope.

Wijn Tint ghemenght met water daer stael in geblust is ghedroncken, dient wel om te stoppen.

Soete Melc versoden op die helft, met wat waters voor die vuyricheyt en heet gedroncken, stop den loope.

Fijn tarwen Meel inden ouen ghedroocht ende met Melck ghesoden ende een Eye onder gheroert ende dan ghegheten, gheneest den loope des buycx.

Beschuyt met dicken rooden wijn inghenomen, stopt wel den buyckloope.

Slee-pruymen inden ouen ghedroocht, en dickwils ghegheten en de steenen deur gheswolghen, doen den buyckloope ophouden.

Hasenoten ghebrant en gepulveriseert, in Soetemelcx pappe ghekoockt ende ghegheten, stopt wel den buyckloope.

Candeel van Bier met Eyeren ende Brandewijn ghemaeckt, ende dat ghedroncken, gheneest wel die flaeu zijn vanden buyckloope.

Men sal heete doecxkens op die maghe leggen ende op een warme stoue sitten, ende houden hem stillekens, dit gheneest den buyckloop.

Buylen ghenesen.

DIe vroukens die expert sijn segghen, dat suycker met clad-pampier geleyt op die ghestooten of geuallen buylen, die geneest in corten tijdt.

Cackhielen ghenesen.

DIe Meesters seggen dat Bete in water ghesoden daer werm mede ghewasschen, geneest de cackhielen die van koude ghecomen zijn.

Ghesoden Rapen op den winter gheleyt gheneestse, of ghewasschen in werm water daer Rapen in ghesoden sijn, gheneestse.

Camergangh weeck en sacht maken.

ALssem wijn gedroncken maeckt openinghe.

Violetten cruyt of matelieue bladeren ghesoden ende ghedroncken, maeckt camergangh.

Neemt Manna twee Oncen gesmolten, in eene*n* teugh werm Bier ghedroncken, maeckt camergangh sonder sorghe.

Soeten Way met Suycker daghelijcx gedroncken, ende veel voechtighe spijse ghegheten, maeckt sachte camergangh.

Iongh bier met honich gesoden, ende gedroncken, maeckt openinghe.

Alloy een half loot inghenomen, maeckt camergang, oft pillekens ghemenght van Alloy en deur gheswolghen met een omgekeerde Pruyme, of een weynichsken ghebraden Appels, maeckt openinghe van camergangh.

Lattou ghestooft met Boter, ende ghegheten, maeckt openinghe.

Gebraden Ajuyn gegeten, met Olie ende Azijn, maeckt openinghe.

Suere Appelen ghebraden ende ghegeten, dient om openinghe te maken van camergangh.

Cassia Fistel ontrent een Once swaer inghenomen, maeckt camergangh sonder sorghe.

Rogghebroot gekoockt met Bier ende veel Boters ende Suycker, ende soo gegeten, maekt openinghe van Camergangh.

Desghelijcx Vijghen gegeten laxeren wel. Ofte langhe ende soete Pruymen van Damast gekooct ende ghegheten laxeren wel.

Kerssen en Kriecken gegeten, openen den buyc.

Neemt een vierendeel Pruymen van Damast wel ghekoockt en de steenen wt gedaen, en doeter dan een vierendeel loots Senepoeder toe met een stuck Boter, dit werm met malcanderen gegeten, maeckt rustigh camergangh.

Rauwe Eyeren ghegheten maken openinghe.

Cancker ghenesen.

DIe Cruyt-Liefhebbers segghen, Helm-cruyt ghestooten, met Sout opgheleyt, gheneest den Cancker.

Bladeren van barrende Netelen met Sout gemenght, ghenesen den Cancker.

Neemt drop-Petouwe wastet daer mede, daer na droochtet met een schoon doecxken, en bestroyet met poeder van Galnoten, het geneest de*n* Cancker.

Neemt Honich, Tarwenbloeme, Sout, Peper, van elcx eenen lepel, dit in eene*n* yseren lepel tot pulver ghebrant, ende opghestroyt smorgens en t'savonts, ende reynighet met wijn ende pisse, het geneest den Cancker.

Catarren ghenesen.

MEn seyt dat een stucxken Beschuyt, oft een gebraden korstken broots na den eten ghegeten, gheneest den loope der Caterren.

Hasenoten gebraden met een weynichsken Pepers inghenomen, geneest den loope der Caterren.

Weechbree bladeren cleyntkens ghescherft, met een eye, een struyfken af ghebacken, gheneest den Caterren.

Clieren die hert zijn ghenesen.

*N*Eemt Helmcruyt stootet cleyntkens en*de* kooct dat met Vijghen die in vijf of ses stucken ghesneden zijn, maeckter een papken af met verckens Ruesel met wat meels ende azijn, het vermorwet ende maeckt rijp die harde Clieren ende geneestse, alsmen't daer werm op bint.

Colicompas ghenesen.

*N*Eemt die galle van eenen Snoeck, swellichtse heel deur met een lepelken Biers, het geneest.

Anijs, Venckel, Comijn, Peterceli-saet, Caneel, Naghelen, cleyn ghestooten en met wijn inghedroncken, het gheneest Colicompas.

Daucus saet ghepulveriseert, met botermelck ghesoden, ende heet gedroncken, geneest Colicompas.

Camille-bloemen in wijn gesoden ende gedroncken, gheneest Colicompas.

Anijs-saet met Camille*n* en*de* Sout, t'samen in een nieuwe Panne heet ghemaeckt, ende op die zeere plaetse gheleyt tusschen twee doecxkens, versaecht de pijn, comende van verholen winden.

Radijs ghegheten, doet wel winden breken.

Smeert die plaets daer die pijn is met versche Boter, het gheneest 't Colicompas.

Coortsen ghenesen.

'*T*Sap van Berch-knoppen, met wat Annijs ingenomen lauw, doet wel koren, ende de Coortse vergaen.

Desghelijcx die middel-schel vanVlier gekooct in Waye, ende ghedroncken, maeckt coringe, ende doet de Coortse achter blijuen.

Syrope van Violetten ingenomen, is goet voor teere lieden die de Coortse hebben.

Penseen met het cruyt ghesoden en gedroncken

is goet voor coortsen.

Het cruyt van de Madelieuen met de bloemen ende wortel sonderlingh van wilden in't water ghesoden ende ghedroncken, helpt den ghenen die een heete coortse hebben.

Verscheyden Remedien voor coortsen.

*N*Eemt Cicorey, Bernage, Buglos, Violebladeren, Sali, Bethoni, water-kersse, Kervel, Centaurea, van elcx een hantvol, Annijs-saet, Venckel-saet, elcx een loot, een half vieren deel blau Rosijnen die steenen wt ghedaen, Calissihoudt een loot, dit gesoden in dry pinten Biers in een mengelen en deur ghedaen zijnde, doet in den dranck een Notemuscaet ghestooten, hier af ghedroncken smorghens en 'sauonts, gheneeest coortsen.

Item neemt dry Vijghen gebraden, en weyctse in Branden wijn, en dan ghegheten, gheneest van coortse.

Neemt eenen struyck wilde Matelieue, stootse en doetse deur met wijn-Azijn, en doeter by een Notemuscate onder d'asschen ghebraden en*de* cleyn ghestooten, en dan hier af ghedroncken tot dat die coortse verlaet.

Item Eelsali, een Notemuscaet, stootse onder een, en doetse deur met Wijn-Azijn, drinckt hier af, als die coortse aen comt, het doetse vergaen.

Scherpe Sali, Centaurea, Maioreyn, siet dese in een pinte Wijn, en doeter by een of twee Note-Muscaet, ende neemt hier af in, ee*n* ure voor 't aencomen, het sal met Godts gratien helpen.

Gedistileert Alsem-water is goet ghedroncken voor die coortse.

Desgelijcx Notemuscaet inghenomen, reynicht het bloet, en verdrijft de coortse.

Neemt een Notemuscaet, met alsoo veel wit Mostaert-saet samen gestooten en*de* opgedroncken met een kroesken werme*n* wijn, geneest de coortse,

ghedistilleert Cardo-benedictus-water een half Roomerken vol inghenomen tot datse verlaet, is seer goet.

Soete Melck gesoden met Cicorey, Goutbloemcruyt, ende Surich ende deur ghedaen ende ghedroncken helpt seer wel.

Neemt wijn ghemenght met sout, ende drinckt hier af smorghens het helpt.

Voor de coortse wat op de*n* polse te binde*n*.

NEemt eenen Ajuyn ende spouwet hem deur, en*de* aen elcke sijde een stuck roets ghesmeert die salmen ghestooten oft onghestooten op de Polsen binden.

Of neemt Schelcruyt, en bint dit op die Polsen, het gheneest.

Neemt witte Wieroock, suer Desem ende gout-bloem Eeck, dit op den Polse ghebonden 24. uren lanck, doet de coortse somtijts achter blijuen.

Coude Coortsen ghenesen.

MAtercruyt ghestampt ende deur ghedaen ende ghedroncken, gheneest coude coortsen.

Mostaertsaet met honich-water ghedroncken, gheneest de coude coortsen.

Dry reysen achter een nuchteren Mostaert inghenomen, gheneest coude coortsen.

Heete Coortsen ghenesen.

DIe Blommisten seggen, dat Violetten in water gesoden, met een stucxken soet hout, en*de* een handtvol ghepelde Rosijnen, desen dranck is goet voor heete coortsen ghedroncken.

Porceleyn met Oly en Eeck ghegheten, is goet voor heete Coortsen.

Roode Aelbesien of Crakebesien ghegeten, verdrijuen vierighe coortsen.

Suerachtighe Appelen ghekoockt, sijn goeg gegheten voor heete coortsen.

'Tsap van Limoenen, of Granaten, ofte Orangie appelen, is goet ghebesicht in heete Coortsen.

Waye met Surick ghesoden ende gedroncken, is goet voor heete Coortsen, want het reynicht het bloet ende vercoelt seer.

Coortsachtich ghenesen.

DIe Hoveniers prijsen onrijpe Stekelbesien gekoockt ende ghegheten, is goet voor lieden die coortsachtich zijn.

Oude Coortsen ghenesen.

TErmentijn een vierendeel loots inghenomen, met honich-azijn, gheneest oude Coortsen.

Centaurea ghesoden in bier, ende ghedroncken, gheneest oude coortsen.

Cardo benedictus in wijn ghesoden ende werm ghedroncken, is goet voor vercoude coortsen.

Bernage ghesoden ende gedroncken, dient wel voor oude Coortsen.

Coude oude huyverachtighe Coortsen ghenesen.

DIe Cruydeniers segghen, dat een vierendeel loot Pepers ghestooten met een doyerken van een eye ghemenght, ende eenen kroes wijn opghedroncken, geneest huyverachtighe coude coortsen.

Item Notemuscaet in nat werck onder d'asschen ghebraden ende de Vrouwen inghegheuen met wijn, ende de Mans met Wijn-Azijn, bysonder met Goutbloem azijn, is goet voor coude huyverachtighe coortsen.

Pestilentiael Coortsen ghenesen.

DIe Pestmeesters segghen dat Driakel ingenomen met wijn-Azijn, gheneest pest-coortsen.

Cardo-benedictus gesoden met wijn of bier, en*de* ghedroncken, gheneest Pest-coortsen. Syroop van Limoenen ingenomen met Cardo benedictus water is goet voor Pest-coortsen.

Coortsen walginghe ghenesen.

DIe gheleerde Meesters segghen: Venckel-water ghedroncken met wat gestooten Venckels, is goet voor ‘twalgen en qualijcheyt der coortsen.

Daghelijcksche Coortsen genesen.

CEntaurea, bysonder die topkens, dry handtvol gesoden met cleyn vier op die helft, en laeu gedroncken, is goet voor de dagelijcsche coortsen, soo die Herbaristen meenen.

Derden daechse Coortse ghenesen.

CArdo-benedictus gesoden met cleyn bier, ende ghedroncken, is goet voor de derden daechse coortse.

Die bladeren van eenen Persenboom gesoden en*de* gedroncke*n*, helpt tegen de derde*n* daechse coortse.

Bernage ghesoden met ghepelde Rosijnen, is bequamen dranck voor de derden daechse coortse.

Ypericon ghesoden met soet-hout, is goet ghedroncken voor de derden ende vierden daechse coortse, soo die Meesters inder Medecijnen leeren.

Vierden daechse Coortse ghenesen.

CArdo-benedictus in wijn gesoden ende werm gedroncken, geneest de vierden daechse coortse, soo't dickwils gheprobeert is.

Camergangh voor Coortsen.

DIe Aptekers seggen, een loot pruymeruyt ingenomen in wel gebotert Bier soude Camerganc maken, dienende om de coortse te verdrijve*n*.

Neemt een vierendeel Corente*n*, kooctse, en doeter by een vierendeel loots Senepoer, dit ingenomen met suycker ende boter, maect goede*n* camerganc.

Dranck voor Coortse.

NEemt dry loot gepelde Gerste, siedtse in water tot dat het vierendeel gesoden is, doet hier by

Suycker van Roosen, dit verslaet wel dorst ghedroncken zijnde.

Alsem-wijn met wat waters gemenght en gedroncken, is eenen goeden dranc voor de Coortse.

Neemt vier loot gepelde Gerste, een loot Anijs, een loot Venckel, een vierendeel Rosijnken, of twee hantvol die steenkens wt gelesen, twee loot soethout van 't gheelste, en die schellen afgeschabt, t'samen ghesoden in twee stoopen nats ende ghedroncken altemet, is eenen seer goeden dranc voor lieden die de Coortse hebben.

Neemt Matelieve bladeren, Viole bladeren, soethout, met Gerste, ende ghesoden in water, en dan deur ghedaen, ende desen dranck gedroncken, is eenen fraeyen dranck om dorst te verslaen, voor coortsighe lieden.

Neemt stroom-water, een vierendeel Rosijnen die steenkens wt ghedaen, Soethout twee loot, Gerste een handtvol, dit same wel ghesoden ende van desen dranc gedroncke*n*, is goet voor de coortse.

Suric-bladeren, Viole-bladeren, Annijs, suere Appelen, een korste Roggenbroot gesoden in botermelck, oft half bier, van desen dranck gedroncken, verslaet wel dorste, ende gheneest de coortse.

Waye wel gesode*n* met Suric en dat gedroncke*n*, bluscht den dorste vande geen die coortsich zijn.

Coude fluymen vande mage doen scheyden en verteyren.

DIe Meesters segghen, dat Cappers ghesoden ende met Azijn ghegheten, verdrijuen coude fluymen vander maghe.

Coude oude herde gheswillen rijp en morwe maken.

SOmmighe Chirurgijns willen segghen, dat Lijnzaet-meel in water gesoden, met een stucxke*n*

boters ende pappe af gemaeckt, doet rijp worden ende vermorwen oude coude gheswellen alsment daer op bint.

Neemt Averuyt en Tijm, scherftse of stamptse cleyn, doeter by Oly en*de* wat Azijns, dit vermorwt harde gheswellen die cout zijn, opgheleyt zijnde.

Crampe ghenesen.

DIe Herbaristen segghen, dat Centaurea ghesoden in Bier ende ghedroncken, gheneest den Crampe.

Crauwagie ghenesen.

YSope ghesoden met Azijn en daer mede ghewassen, gheneest Crauwagie.

Purgatie ghemaeckt van Senebladeren, en die ghedroncken gheneest Crauwagie.

Item nieuw ghemalen Mostaert op gestreken, gheneest quade Crauwagie.

Stampt Wijnruyt cleyntkens, ende neemt wat Alluyns ende Honich, maecter een salfken af, ende smeerter die Crauwagie mede, het gheneest.

Tarwen broot versch ghebacken met wat pekels gemengt, is goet geleyt op quade crauwagie.

Gerste meel-pap opgheleyt gheneest vuyle crauwagie.

Croppen doen scheyden en genesen.

MEn seyt dat dooue netelen met Sout ghestooten ende opgheleyt, doen scheyden ende ghenesen harde Croppen.

Wijnruyt met Verckens liese ghemenght ende geleyt op Croppen, doetse scheyden ende genesen.

Peper ghepulveriseert met peck vermengt ende opgheleyt, dient tot ghenesinghe van Croppe.

Dermen weedom versaechten.

LYnsaet in water gesoden met een doyerke*n* van eye ghemenght, met een Clisterie inde Der-

men ghedaen, geneest de pijne der Dermen.

Ruyte met Dille ghesoden met soethout en*de* ghepelde Rasijnen, gheneest de pije der Dermen.

Seepe gesmeert op quaet pampier, ende als een playster op de buyck gheleyt, treckt uyt pijne der Dermen.

Neemt Maluwe sietse in water en doeter by een doyer van een eye met een lepel vol olye van Violetten, is goet ghebruyckt voor een Clisteri, in pijne der Dermen.

Gerste meel, Lijnzaet meel, Fenegrick meel, en*de* Ruyte, tsamen warm ghemaect en*de* op den buycke gheleyt, verdrijft weedom en*de* winden der Dermen.

Dornen oft splinters wttrecken.

DIe experte Meesters segghen dat Lijnzaet meel ghekoockt tot een pappe, met drye oft vier Vijghen in stucxkens ghesneden, treckt de splinters wt alsmense als een plaester over die seere plaetse leyt.

Hefdeech van Tarwen meel opgheleyt, treckt de splinters wt.

Dat selfde werck doet Hefdeech van Rogghen meel, ende dient noch beter daer toe.

Maluwe ghekoockt met Lijnzaet meel met een weynichsken olye ende bier, treckt splinters wt.

Peper met peck vermengt ende opgeleyt, treckt splinters ende doornen wt.

Dorst verslaen.

AElbesien ghegeten, verslaen wel dorste, of inden mont gheknout.

Lattou ghegheten, verslaet dorste.

Callissihont inden mont gheknout is goed voor den dorste.

Suerachtighe appelen, verslaen wel dorste.

'Tselfde doen oock Oraengen appelen, oft Citroenen, of Lymoenen.

Kerssen ghegheten, verslaen den dorste.

Gèrste gesoden in water ende met Suycker gesoet ende ghedroncken. verslaet wel dorste.

Doofheyt ghenesen.

DIe Doctoors segghen, dat *Cardo benedictus* in spijse oft in drancke inghenomen, is seer goet tegens de doofheyt.

Coolsappe met wijn vermengt ende lau inde ooren ghedaen, helpt teghens doofheyt.

Mostaert zaet met Vijghen cleyn ghestooten, en*de* ghelijck een plaester op d'ooren gheleyt, gheneest doofheydt.

Camille Olye werm gemaeckt doet drye dropkens in d'oore, neemt dan schaepswolle geschore*n* onder die beenen ende wrijft met die voorsz. inde slapen van 'thooft, ende achter in den necke, ende neemt een werm seruet ende bindet om 'thoofdt, ghy sult met Godts gratie goede baet vinden.

Olye van bitter Amandelen met boom wolle in de ooren ghesteken, is den ghemeenen raet voor doofheyt.

Roosemareyn dickwils op boter en broot ghegheten, is goet voor doofheyt.

Eenen witten palinck ghebraden, ende tsmout aen wolle ghedaen ende inde oore ghesteken, die houtmen goet voor doofheyt.

Aersdarm cloue ghenesen.

DIe Medecijn-Meesters segghen, dat Muyr-bloemen met Oly en was gemenght gelijck een plaester, gheneest de clouen vanden Ersdarme.

Aersderm gheswil doen ghenesen.

DIe lustighe Bloemmisten segghen, dat Violetten ghestooten, ende met meel van Ghersten Mout vermenght ende een papken afghemaeckt, is goet gheleyt op 't gheswil, vanden Aersdarm te ghenesen.

Ersderm pijn versachten.

DIe gheleerde Meesters segghen, dat wijn daer drooghe roode Roosen in gesoden zijn, aen gestreken of met natte doecxkens vande*n* voorschreue*n* wijn opgheleyt, genesen de pijne des aersdarms.

Men seyt oock dat Lijnsaet Oly aenghestreken soude versachten de pijne des aersderms.

Exterooghen ghenesen.

BAeyt die Exter-ooge eerst met werm water, en*de* snijtse dan, ende leghter een doecxken met wat souts op, het verbijt den wortel vanden lickdoren.

Item snijt een Vijghe open, braetse teghens 'tvier contrarie dat die korlen schuymen, leght het buytenste dus werm op die Exterooghen, het gheneest.

Neemt ongeblusten kalck, menghtse met Seepe en stercken azijn, leght die op de Exterooghe maer laetse een weynichsken te voren ghesneden zijn, dit verdroocht den wortel van de Exterooghe en doetse vergaen.

Fenijn ghenesen.

SOmmighe Avonturiers willen segghen, dat het soppe van berchknoppen met Azijn lau inghenomen, doet overgheuen, ende verdrijft het fenijn wt den lichame.

Averuyt in wijn gheweyckt ende daer af ghedroncken, verdrijft het fenijn.

'Tsaet van Araengen Appelen ingenomen, is goet voor fenijn ende verghifticheyt.

Fenijnighe corruptien verdrijven.

DIe Meesters seggen, dat het sappe van Arangen-Appelen inghenomen, wederstaet fenijnighe corruptien.

Alle fenijn verdrijven en wederstaen.

DIe Herbaristen segghen, dat den roock van onse vrouwen bedstroy, verdrijft alle fenijnige ghedierten.

Ruyte nuchteren ghegeten, of met het sappe bestreken, wederstaet het fenijn.

Anyssaet ghepulveriseert met wijn ghedroncken, wederstaet het fenijn.

Cardo benedictus in alle manieren ingenomen, is goet teghens fenijn.

Maluwe met die wortelen in Bier ghesoden, en*de* ghedroncken lau, met een stuck Boters, ende terstont daer na weder overghegheuen, verdrijft het fenijn.

Peterceli wortelen, of het saet 'twelck beter is, ofte t'samen in water ghesoden ende gedroncken, helpt teghens fenijn.

Den roock van Mostaert-zaet, verjaecht alle fenijn, ende alle fenijnighe ghedierten.

'Tzaet van Thuyn-kerse, gebrant, verjaecht alle fenijnighe ghedierten.

Loock in spijs ghekoockt ende gegeten, is goet teghens alle fenijn men macht oock in wijn sieden ende drincken.

Vijghen met Sout, Ruyte, ende Ockernoten gegheten, is goet voor fenijnighe luchte.

Raphanus, dat is Mirredick-wortel ghegheten, wederstaet het fenijn.

Venckelsaet ghepoedert met wijn inghenomen, is goet teghens fenijn.

Driakel voor den eten, ende na den eten inghenomen, is goet teghens fenijn, ende alle onreynen cost ghegheten.

Hier toe dienen oock veel slechte dinghen, als Ruyte, Ockernoten, Vijghen, Salie, Tormentil, Bakelaer: En*de* die voor fenijn sorghe hebben, sullen

hier af eten, voor ende na den eten van 'tghene dat hy ghereet heeft.

Dootelijck Fenijn ghenesen.

DIe Doctoors segghen, dat die wortelen ende 'tsaet van Bevernel met wijn ghesoden ende ghedroncken, ghenesen dootelijck fenijn, 'twelck oock doen die wortele*n* voorsz. gedroocht ende met Suycker inghenomen.

Fenijnich ghedierte bete helpen.

ALsemwijn ghedroncken gheneest beten van fenijnich ghediert, oock een nat doecxken inden selfden wijn ghenet, op de wonde gheleyt. Savie op wonden gheleyt ende op die beten, gheneest die selfde.

De wortel van *Eringium* groen ghestooten op die wonde gheleyt, gheneestse. 'Tselfde doet oock *Cardo benedictus*, op die selfde maniere ghebesicht.

Radijs met azijn ende mostaert ghegeten, helpt teghens verghift. Peper inghenomen dient tot het selfde.

Fenijnich ghedierte, verdrijuen ende veriaghen.

DEn roock van Averuyt, verdrijft fenijnich ghedierte, waer die ghestroyt oft gheleyt wort.

Men seyt die Byvoet by hem draecht, die en can gheen fenijnich ghedierte letten.

Die nuchteren Wijnruyte eet, of met sappe van Wijnruyte bestrijckt, die en mach gheen fenijnich dier letten.

Angelica gheknaut of nuchteren ghegeten, staet teghens alle fenijn.

Loock in spijse ghenut, oft in wijn gesoden, ende daer af ghedroncken, dient om te ghenesen alle fenijns.

Menschen beschermen, van alle hinderlijck Fenijn.

EEn fijn Burgher gaf voor raet, datmen Wijnruyts bladere*n* eten soude op vet boter en broot, dat soude die menschen beschermen van quaet fenijn ofte verghifte.

Men seyt oock dat ghedroochde bladeren van Bethoni in wijn gheweyckt ende ghedroncken behoet een mensche van hinderlijck fenijn.

Fenijn ende quaet vier, vander herte veriaghen.

DIe stoutmodighe Avonturiers segghen, dat Tormentil met struyck ende wortelen gesoden in wijn ende ghedroncken, verdrijuen 'tvier ende fenijn van 't herte.

Fenijn van Campernoelkens ghenesen.

DIe Meesters segghen, dat Alsem ghekoockt met wijn azijn en ghedroncken, gheneest het fenijn van Campernoelkens ghegheten.

Wijnruyte bladeren ghestooten ende gegheten, is goet voor fenijnighe Campernoelkens.

Fenijn van spinnen ghenesen.

Alsemwijn gedroncken, is goet voor fenijn van spinnen.

Fistelen ghenesen.

DIe Herbaristen seggen, dat die bladeren van weechbreede gestooten, ende op die Fistele geleyt, gheneest de selue.

Fistelen in't fondament genesen.

DIe wortel van Caerden met wijn ghesoden, en*de* dan wel cleyn ghestooten tot dattet ghelijck een salve is, ende alsoo gheleyt op fistelen die in't fondament zijn, gheneestse.

Fistelen vleesch in doen groeyen.

***C*Entaurea**, ghedroocht ende ghepoedert, ghestroyt op die fistel, doeter vleesch in groeyen.

Flauwicheydt ghenesen.

'*T*Sap van Arange-Appelen, of van Limoenen, oft Citroenen inghenomen, gheneest flauwicheydt.

Die vochticheydt van Granaet-Appelen ghegheten, sonderlingh vande sueren, gheneest flauherticheydt.

Wittebroot ghedopt in wijn, ende aenghesoghen ofte gegheten, versterckt den flauwen moet.

Besprengt het aensicht met versch cout water, het doet flauwicheyt vergaen.

Flerecijn versoeten.

DIe gheleerde Medecijn-Meesters segghen, dat weechbree bladeren gheleyt op Flerecijn, versaechten de pijn.

Huysloock ghestooten ende ghemengt, met meel van Gersten mout en alsoo gheleyt op't Flerecijn, versoet de pijne.

Vlier bladeren groen ghestooten ende geroockt met Ossen-smeer ende gheleyt op Flerecijn, is goet om te versachten.

In Terwe gheseten tot de knien toe, gheneest het Flerecijn.

Gersten meel met Azijn of Queappelen vermengt, versoet het Flerecijn alsment daer op leyt.

'Tsap van Koolen met het meel van Fenegriec vermenght, dient wel gheleyt op Flerecijn om te versachten.

Rapen met soete melck ghesoden ende gheleydt op't Flerecijn, gheneest ende versacht dat.

Seepe met grau pampier gheleyt op't Flerecijn, treckt de pijne daer uyt.

Neemt Cantarides ende Roggen broot, legget

op die pijnelijcke plaetse, het treckt de pijne daer wt.

Neemt een half pint Hennip Oly, een pot wijn, twee handtvol Sinnan of Pes Leonis, dit met malcanderen in eenen nieuwen aerden pot ghesoden op die helft, en deur ghedaen ende daer mede ghestreken op het Flerecijn voor een goedt vier, versacht de pijn ende verdrijft het Flerecijn.

Item Byvoet ghesoden in Olye tot dat het derden deel inne ghesoden is, en daer mede gestreken de handen ofte voeten, geneest het Flerecijn, ende versacht wel.

Fluymen doen scheyden ende af jaghen.

DIe gheleerde Doctoors inder conste der Mecijnen segge*n*, dat Anijs saet op 'tvier gedroocht ghepulveriseert en met Honich ghemenght ende inghenomen, maeckt de fluymen los ende doetse scheyden.

'Tsaet van Averone in wijn ghesoden deur gedaen zijnde ghesoet met suycker, en dan gedroncken, verdrijft de fluymen.

Thymus cleyn ghescherft en met Honich vermenght, en dickwils gheleckt, ruymt fluymen.

Soete melck met fijn Tarwen meel ghekoockt met een goet stuck boters en warm ghegheten, dit doet fluymen scheyden.

Consolida major, 'twelck is Wal-wortel, ghesoden ende met Honich op gewelt, ruymt de fluymen vande borste alsmen hier af drinckt.

Thuynkers saet met hoender nat of ander vochticheyt in ghenomen met wat Suyckers, geneest ende suyvert van fluymen.

Syroop van Ysope geleckt, ruymt de borste van fluymen.

Drooghe Vijghen ghegeten maken de fluymen los en drijuense af.

Galle die verstopt is openen.

DIe Meesters segghen, dat purgatie gemaeckt van Senebladeren met Pruymen van Damast, opent die verstoptheyt van der galle.

Mater ghedroocht ende ghepoedert, ende daer af een half loot swaer met Honich of andersints inghenomen, jaecht af deur den camerganck swerte galle.

Gaten die loopen ghenesen.

VVEechbree bladeren ghestooten ende opgheleyt, gheneest loopende gaten.

Loock met sout vermenght ende ghestreken op loopende gaten, seytmen datse ghenesen soude.

Gaten die diep sijn vleesch in doen groeyen.

DIe Herbaristen segghen, dat *Centaurea* groen ghestooten met een weynichsken drop Petou, en geleyt op diepe gaten, doeter vleesch in groeyen.

Geelsucht ghenesen.

DIe Medecijn-Meesters segghen, dat Oogentroost in wijn ghesoden zijnde ende ghedroncken, gheneest de gheelsuchte.

Desghelijcx den plante van Tormentil met den wortel ende bladeren ghesoden ende ghedroncken, gheneest de geelsuchte.

Die wortelen van Weechbreede alleen, of met het saet in soeten wijn ghesoden ende gedroncken, gheneest de geelsuchte.

Senegroen of *Basilicon* inghenomen, ghekoockt zijnde, gheneest de geelsuchte.

Drinckt u eyghen water met Merredick wortel ghestooten, ghy sult baet vinden voor die gheelsuchte.

Roosemareyn in water gesoden ende nuchteren

ghedroncken, gheneest die gheelsuchte.

Lavendel bloemen alleen, of met Caneel, Notemuscaet ende Nagelen, ende Suycker gemengt, of conserve van Lavendel bloemen inne genomen, gheneest de gheelsuchte.

Centaurea in Bier of wijn ghesoden ende inneghenomen helpt teghens de gheelsuchte.

Bladeren van Alfs rancken in wijn ghesoden, ende inne ghedroncken, is goet voor gheelsuchte.

Saffraen gebesicht, is goet voor die geelsuchte.

Wit ghestooten Kempsaet in Melck gesoden en deur ghedoen en dan werm ghedroncken, is wonder goet voor die geelsuchte.

Cattecruyt ofte Nippe in Melck ghesoden ende ghedroncken, is seer goet voor die gheelsuchte.

Surick of Surckel in Melck ghesoden deur gedaen ende dan ghedroncken, is goet voor die geelsuchte.

Neemt ghepelde Rosijnen een vierendeel, twee loot gepelde Gerste, een hantvol Aertbesien cruyt, dit ghekoockt en deur ghedaen ende gedroncken, helpt teghens die gheelsuchte.

Pier wormen geknuest, en*de* met goeden Rensche wijn op ghestooten ende deur ghedaen en gedroncken, gheneest de geelsuchte.

Om die gheelicheyt vande gheelsuchte te ghenesen.

*N*Eemt steelkens van Venckel, Camille bloemen, ende Roosmareyn een Fnuyck, sietse in water ende wast daer lau het aensicht en*de* 'tlichaem mede, het doet die gheelicheydt vande gheelsuchte vergaen.

Ofte wast het aensicht met witten azijn die lau ghemaeckt is, het verdrijft die gheelicheydt.

Oude geelsucht genesen.

DIe schorssen vanden wortel van Laurus boom met wijn ghesoden ende ghedroncken, is goet voor verouderde geelsuchte.

Ghebreken voor mans en vrouwen goet.

DIe Meesters segghen, dat Notemuscaet gheweyckt in Olye van soete Amandele*n* ende daer altemet af genutticht, is een schoone remedie voor soodanighe ghebreken.

Geborsten en gequetst van binnen genesen.

DIe wortelen van witte Maluwe in wijn ghesoden en ghedroncken, ghenesen gequetstheyt van binnen.

Pastinaker wortelen in spijse ghebruyckt, zijn goet voor ghequetstheyt van binnen.

Gedierten als luysen vloeyen, wantluysen verdrijuen.

DIe lustighe Herbaristen seggen, dat die bladeren va*n* Vaerne die buyte*n* wast, onder 'tbedstroy gheleyt verjaecht vloyen, luysen en*de* weeckluysen.

Gequetstheyt van binnen en buyten genesen.

DIe Meesters inder Medecijnen meenen, dat Tormentil met bladeren en wortelen ghesoden of ghestooten ende ghedroncken, ghenesen alle ghequetstheyt van buyten of van binnen.

Ghescheurtheydt ghenesen.

***C*Onsolida major**, gestooten, en op ghescheurtheyt gheleyt, gheneestse.

Neem wortelen in Wijn gesoden ende gedroncken, heelt wel die ghescheurtheydt.

Confilie de greyn, Gerwe en*de* Bethoni, t'samen gesoden met wijn ende water ende gedroncken, is

goet voor ghescheurtheydt.

Olye wt doyeren van eyeren gebraden ende op Scheursel ghestreken, is een gheprobeerde remedie voor de Ghescheurtheydt.

Ghesicht claer maken.

ALsen wijn met Honich vermenght, d'ooghen mede ghewasschen, verclaert het gesichte seer.

Wijnruyte met boter en broot gegeten, scherpt het ghesicht seer.

'Tselfde doet ooc het sappe van Wijnruyte met Venckel sap, of elcx alleen, aen die ooge*n* gestreken.

Bevernel met Wijn gedistilleert d'oogen mede ghewassen, maeckt claer ghesichte.

'Tsappe van *Centaurea* met Honich vermenght in d'ooghen ghedrupt, verclaert het ghesicht.

'Tsappe van Melilote in d'ooghen ghedaen, helpt wel tot verclaringhe des ghesichts.

'Tsappe van Ajuyn in d'ooge gedrupt, verdrijft duysterheyt des ghesichts.

Gheswillen ghenesen.

DIe bladeren, stelen, 'tsaet, wortelen, en 'tsappe van Helm-cruyt met Edick toeghemaeckt als een papken, lau op gheswillen gheleyt geneestse.

Hefdeech van Tarwen meel met Sout vermenght ende opgheleyt, gheneest swellinghen.

Een vette kauwe van rogghe broot op gheleyt, gheneest wel swellinghen.

Kool bladeren gestooten en*de* met meel van Gersten mout met Azijn ende boter een papken af gemaeckt, ende op gheswillen geleyt, doetse deur breken ende ghenesen.

Gheswillen doen wtbreken.

NEemt Vijghen snijdtse in vijf of ses stucken, maeckter een pappe af met Gersten meel, bier,

ende Boter, legget dicke op gheswillen, het salse rijpen en door doen.

Desghelijcx boonen Meel met Boter en Azijn een plaester af ghemaeckt, dient wel om geswillen te ghenesen.

Lijnsaet Meel ghekoockt met drooghe vijghen, met Azijn ende Olie, vermorwen alle gheswillen ende doense wt breken.

Gheswillen doen verteiren, verdrijven, ende scheyden.

DIe goede Chirurgijns willen segghen, dat die bladeren va*n* nachtschaduwe met sout vermengt ghelijck een plaester gheleyt op gheswillen, doetse verteeren ende scheyden.

Men seydt oock dat Berchknoppen ghenaemt muur Peper, met vet vermenght op geswillen geleyt, doet scheyden ende verdwijnen.

Ghevallen van hooch ghenesen.

GAnserick ghenaemt *Argentina*, in Bier ghesoden met wat souts ende ghedroncken, is goet voor de gene die ghevallen heeft.

Den gemeenen raet is. Neemt Crappe, Oly, en*de* Walscot met werm Iopen Bier inghedroncken, gheneest van't vallen.

Item assche van Lindeboom hout, met ghebotert bier, werm inghegheven, helpt den ghevallen.

Soo mede boter met andere dingen ingegeven, wildy met ghestooten Pier-wormen, gheneest wel den ghenen die ghevallen heeft.

Gloeyende Eycken Colen in witte wijn gelest, drinckt dese wijn smorghens heet, het helpt.

Een werme jante ghemaeckt van goet Bier en Boter, met gheschrabde groene Kase heet ghegeten, gheneest ende versaecht de pijn van't vallen.

Neemt Agrimonie, Confilie, Salie, elcx een hant vol, siet dit in Mey boter, tot datse groen wordt,

wringhet deur ende nutticht drymael daechs in bier en broot oft pottagie twee lepel vol t'seffens, het sal helpen met Godts gratie, maer soo't niet en helpt soo purgeert met vercoelende dinghen, op datter gheen Cortse toe en slae.

Graveel ghenesen.

CAmilllen in water ghesoden en van buyten op die blase gheleyt, gheneest het graveel.

Onse vrouwen bedstroy genaemt *Serpillum*, met wijn of water ghesoden en*de* gedroncken helpt wel.

Maluwe in water of wijn ghesoden ende ghedroncken versacht het graveel.

Die wortelen van Sperges ghesoden ende ghedroncken, ghenesen het graveel.

Die ionge bladeren van Cruysbeyen gescherft, en in een struyve gebacken, ghenesen het graveel.

Bitter Amandelen met soeten wijn als Bastaert inghenomen, versacht het graveel.

Oock mede drooghe vijghen voor den eten ingenomen versachten de pijn des graveels.

Die gomme die wt kerseboomen of krieckeboomen vloeyt, met wijn inghenomen, gheneest het graveel.

Anijs saet ende Peterceli sact ghepulveriseert met suycker t'savonts ende smorgens ingenomen, geneest het graveel. Peterceli wortelen ende Venckel wortelen, doeter het binnenste herte wt, ende sietse met soet hout in eenen aerden pot met water, ghebruyckt dit dickwils smorghens ende savonts het sal seer helpen teghens 'tgraveel.

Neemt Kervel, Venckel, Violette bladere*n*, groene Mageleyn, Bethonie, va*n* elcx een ha*n*tvol, een witte Ajuyn cruyswijs gheclooft, of by ghebreke van dien dry bollekens Parey en*de* daer een Warmoesken afghemaeckt met Hamelen soppe ongestouten, met oock versche boter, dit ghegheten smorghens

ende 'savonts is goet voor de pijne des graveels.

Krieck en oversee met renschen wijn gedroncke*n*, gheneest het graveel.

Breem saet ghepoedert met wijn ghedroncken, is goet voor 'tgraveel.

Haestighe sieckte ghenesen.

DIe ervaren Doctoors inder medecijnen segge*n*, dat Cardo benedictus ghepoedert een nootschael vol inne ghenomen, is goet voor die haestighe sieckte.

Hayr wtvallen ghenesen.

ASchen van Averuyt met oude Olye ghemengt ende opghestreken, gheneest het wtvallen des hayrs.

Lely wortelen met Olye ofte met Smout vermenght ende opgestreken, is goet voor't wtvallen des hayrs.

Looc tot assche verbrant ende met Honich vermenght dient wel ghestreken om 't hayr te doen groeyen.

Haselnoten ghebrant ende met Beyren Smout vermenght is goet ghestreken voor 'tuytvallen des hayrs.

Euphorbium met Olye of Smout vermenght, geneest het wtvallen des hayrs.

Hayr worme dooden.

BRant in een tennen schotel tafellaken of servet, ende deckt het in't branden toe met een ander schotel, vande walmte comt Olye, strijckt daer mede den hayrworme, sy sal haest vergaen.

Item neemt pitten van oude walsche noten en*de* brant daer Olye wt tusschen een gloeyende tange, ende bestrijct den Hayrworm daer mede, het doetse vergaen.

Heesheyt doen vergaen.

'*T*Sappe van koolen met Honich gelijck een syrope ghesoden en dickwils gheleckt, gheneest seer wel de Heesche stemme.

Herssenen, Memorie, en sinnen stercken.

COnserve van Roosemareyn smorgens nuchteren ingenomen, sterckt die sinnen en memorie.

Salie ghebruyckt in spijse of dranck, sterckt die memorie.

Desghelijcx gengebaer ghegheten op vet boter en broot, verlicht die sinnen en sterckt die memorie.

Herssenen suyveren.

FYne Mageleyn gevreven of gepulveriseert het sappe daer af inden neuse opgetrocken, suyvert die Herssenen door't verniesen.

Mostaert saet gheknaut of met honichwater gemenght ende daer mede gegorgelt of den mont gespoelt, suyvert de herssenen.

Peper met rasijnen gheknaut, reynicht de hersenen.

'Tsappe van ajuyn inden neuse gedaen, treckt veel vuylicheyt vande herssenen ende suyvertse.

Herssenen verdrooginge goet maken.

DIe Meesters seggen dat Violetten gestooten en alleen oft met olie vermengt op 'thooft gheleyt is goet teghens verdrooginge der herssenen.

Herdicheyt vermorwen.

OLye van Camille opghestreken, gheneest alle hardicheydt.

Een cauwe boter en broot met een weynich saffraen, vermorwet wel.

Clau smeer op ghesmeert, is seer goet om alle hardicheyt te vermorwen.

Herten beruerten ghenesen.

BLaderen van Pimpernelle in wijn gheleyt daer af ghedroncken verheucht het herte.

Conserve van Goutbloemen nuchteren ingenomen, gheneest beroertenisse des herten.

Lavendel bloemen ghestooten met Caneel, Nagelen ende Suycker, is goet inghenomen voor beroertenisse des herten.

Conserve van Roosen inghenomen, verquict de beroerde herten.

Roode Roosen, Violetbloemen, Bernage bloemen, Buglosbloemen, Roosemareynbloeme*n*, Mageleyn, Basilicon, Cardo benedictus, Queappel, t'samen ghestooten ende ghesoden en ingenomen, helpt seer voor beroertenisse des herten.

Het herte stercken.

COnserf van Genoffelbloemen ingenomen, versterckt het herte.

Water van Meybloemkens gedistilleert, eenen lepel vol inghenomen, verquict het herte.

Salie of Basilicon in wijn ghesoden ende ghedroncken, versterckt ende verheucht het herte.

Het herte verlichten ende verstercken.

GHedistilleert water van Confilie de greyn ghedroncken, of inden daghelijckschen dranck gedaen verlicht ende verheucht het herte.

Desgelijcx altemet een steelken groene Pimpernel inden dranck gheleyt daer af gedroncken, verlicht de bedroefde herten.

Hicken stelpen.

TWee of dry tacxkens van Munte met het sappe van soete Granaet appelen inghenomen, genesen den hicke.

'tSaet van Dille werm ghemaeckt ende dickwils gheroken stelpt den hick.

Anijs saet inghenomen, drooch of ghesoden ofte aen gheroken gheneest den hicke.
'Tsappe van Araengen appelen of Citroenen inghenomen, gheneest den hicke.
Olye van Queappelen op die Mage gestreken, gheneest den hicke.
Notenmuscaet in alderhande manieren ingenomen, gheneest den hicke.

Hitten vercoelen.

*V*Ygen gegeten, vercoelen wel. Desgelijcx Gerste gesoden in water tot datse splijt en*de* deur gedaen zijnde, opgewelt met Suycker ende gedroncken, vercoelt de inwendighe hitten.

Winter-groen in water gesoden met wat Clissi-hout, vercoelt alle hitten alsment ghebruyckt.

Haveren bry ghegheten ofte oock wtwendich opgheleyt, is goet om die hitten te vercoelen.

Hoest ghenesen.

*L*Ynsaet cleyn ghestooten met honich vermengt ende gheslickt, gheneest den hoeste.

Syroop van ysope ghebesicht, is seer goet gheslickt met een stucxken soet hout voor den hoeste.

Scabiosa gekoockt met soet hout ende daer af gedroncken, is een secreet om den hoest te ghenesen.

Neemt die grootte van een Hasenote driakels, me*n*get met soete*n* wijn en bestrijcket eens 'sweecx, ghy sult goede bate voor den hoest vinden.

Suycker Candy ghegeten altemet een stucxken, is goet voor den hoeste.

Neemt Rasijnen, Vijghen, Pruymen, soethout, koocktse met malcander en deur ghedaen zijnde, koocktse dick in als honich, dit is een goede Syroop voor den hoeste.

Oude lieden sullen nemen soete Bastaert met Suycker ende een goet stuck boter, dit ingenomen versoet den hoeste.

Salie of Bethonie of Ysope in water ghesoden met Calissihout, is goet gedroncken voor de*n* hoest.

Drop soethout inden mont ghenomen ende altemet door gheswelcht, gheneest den hoeste.

Maechden-honich gheslickt, of bier en broot af ghekoockt gheneest den hoeste.

Venckel saet gheknaut ende inghehaelt of die wortelen van Venckel ghesoden, ende daer af ghedroncken, gheneest den hoeste.

Heemswortel gestamt, Calissihout, Ysope, Sali, roosmareyn, Cardo benedictus, Vijgen, Rasijnen, Cicorey, met de wortel siet die altesamen dry uren en*de* door gedaen zijnde, sietet wederom op met honich en schuymet af, neemt hier af in twee of dry lepelen 'smorgens ende 'sauonts, dat is goet voor de hoest begeerdijt dicker doeter in pinni suyker.

Verouderden hoest rijpen en genesen.

DIe lustighe Herbaristen seggen: water van eeren prijs gedistilleert met wijn en dickwils overgehaelt tot dat het roodachtich wort, gedroncken, gheneest den verouderden hoest.

Scabiosa alleen of den gheheelen plante in water ofte wijn ghesoden en ghedroncken, wort gepresen voor die verouderde hoesten.

Radijs ghesneden in schijven ende suycker op gheschrabt, dat verandert in een Syrope, die wel dient gheslickt voor die verouderde hoesten.

Parey of 'tsappe daer af met Honich of Syrope vermengt, en dickwils gheleckt, gheneest den verouderden hoeste.

Hazenotten met mede ghedroncken, is dienstelijck voor den verouderden hoest.

Item drooge Hoefbladere*n* of den wortel onder een trefter op gloeyende colen gheleyt inden mont ontfanghen, gheneest den verouderden hoeste.

Hooftsweer pijn ende weedom ghenesen.

DIe wijse Meesters segghen, dat huysloock genaemt Donderbaert, ghemenght met meel van Gersten mout ende Olye van roosen, gheneest den hooftsweer: die van hitten comt als 'tvoorhoofdt ghebonden wort.

Bruynel met Oly van roosen ende azijn t'samen vermengt, op 'tvoorhooft ghebonden, geneest den hooftsweer.

Violetten gestooten ende alleen of met Olye vermenght, op 'thooft gheleyt, gheneest den hoofdtsweer, 't welck oock doet die Olye van Violetten diemen inde Apteeck te coope vint.

Conserve van witte water roosen, altemet inghenomen ghenesen de heete hooftpijn.

Munte ofteYpericon ghestamt op 'tvoorhoofdt gheleyt, gheneest pijne ende weedom des hoofts.

Wijnruyt bladeren met Olye van roosen ende azijn t'samen ghestooten ende opgheleyt, ghenesen hooftpijne.

Conserve van Lavendel bloemen met ghestooten Caneel ende Naghelen gegheten, genesen coude hooftpijn.

Anijs saet ghestooten en aen gheroken, gheneest de hooftpijn.

Bethonie met mede gekoockt ende ingenomen, is goet voor den hooftsweer.

Neemt Mageleyn Muscaten ende Nagels stootet onder malcander doeghet in een dun doecxken ende rieckter altemet aen, het gheneest hooftpijn.

Nachtschade bladeren gewreven of Nachtschade water doecxken in nat ghemaeckt, op 'thoofdt gheleyt, ghenesen hooftpijn.

Meliloten sap van roosen en azijn vermengt en*de* 'thooft daer mede ghesalft, helpt wel in een seer

hooft, 'tselfde doet oock Porceleyn alsoo gebruyct.

'Tsappe van Bete ende Mageleyn sap inden neus opghehaelt met *Acetum Schilliticum*, geneest hooftsweer.

Wijn daer drooghe Roosen in gesoden zijn, met eenen dry dubbelen doeck voor 'thooft gebonden, geneest den hooftsweer.

Queeruyt datmen inden apteeck te coope vindt voor den eten inghenomen, geneest de hooft pijne.

Purgatie gemaect van Senebladeen en*de* ingenomen, voordert seer om hooft pijne te verdrijven.

Camille bloemen in looge geleyt en daer 'thooft mede ghewasschen versaecht de hooft pijne.

Sout voor 'thooft ghebonden, seytmen geneest coude hooft pijn.

Senepoeder ingenomen met groe*n* eertsop of hamelen nat, dient wel om de*n* hooftsweer te genesen.

Bloemen van Roosmareyn, Camillen, Lavendel, verstercken de Herssenen.

In onverdragelijcke pijn, machmen doen laten of men maeckt den neus te bloeden met crauwen, met peuteren met een stafken, of scherpe cruyden.

Het laten ende coppen, is oock seer goet in onverdraghelijcke hooft pijne.

Loock ghewreven, en op den slape van 'thoofdt gheleyt, gheneest ghedurighen hooftsweer.

Hooftsweer terstont doen vergaen.

DIe gheleerde Medecijn-Meesters seggen, dat Mageleyn water opghetrocken met den wint van u neuse, wt den holle des hants, so dattet water inden neuse comt, en met een nat doecxken van 'tselfde water aengheroken, gheneest terstont den onverdraghelijcken hooftsweer.

Hitticheyt des hoofts benemen.

SOmmighe oude Patroonen segghen, 'tvoorhooft dickwils ghewassen met cout water ver-

licht heeten hooftsweer.

Olye van Violetten verdrijft die hitten des hoofts, alsmense strijckt aen 'tvoorhooft ende slapen des hoofts.

Endivie, Porceleyn, Cicorey ghesoden deur geslaghen ende met Suycker ghesoet ende gedroncken gheneest hitticheyt des hoofts.

Olye van Roosen met witten azijn ende Roosewater voor 'tvoorhooft gebonde*n* met eenen dubbelen doecke, geneest Phrenesie en*de* hitten des hoofts.

Hooftdraeyinge of swijmelinge genesen.

DIe Meesterssen segghen, dat *Mater* ghedroocht ende ghepoedert, en daer af een half loot swaer met wijn ghedroncken, gheneest swijmelinge des hoofts.

Na den eten een stucxke*n* Biscuyt gegeten, of een beetke*n* quevlees, is goet voor draeying des hoofts.

Caneel, Naghelen, ende Muscaet, dese menginghe is goet voor draeyinghe des hoofts.

Cardo benedictus in spijse ofte dranck inghenomen, houtmen goet te wesen voor draeyinghe des hoofts.

Oude pijn vanden hoofde te versoeten.

BY experientie wiltmen seggen, dat Rogge meel met een sacxken om het hooft gheleyt can genesen oude pijne des hoofts.

Lavendel ende Roosmareyn ghesoden in stercken witten azijn, ende in een sacxken dit cruyt op den slape des hoofts ende op het voorhooft gheleyt sommighe vroukens willen segghen, het soude genesen oude pijn vanden hoofde.

'Thooft stercken.

DIe Meesters segghen, dat wijn met *Basilicum* inghenomen, sterckt het hooft.

Roosemareyn bloemen, ende Lavendel bloeme*n*,

t'samen in wjn gheweyckt, ende dan ghestilleert, is goet in alle pijne des hoofdts, ende sterckt seer het breyn, alsmer wat af in neemt, ende van buyte*n* op strijckt.

Lilium convallium, oft lelikens vanden dale in wijn gheleyt, in een glas dicht toe ghestopt, ende hier altemet een lepel vol af ghedroncken, is seer goet om 'Thooft, Memorie, ende Sinnen te stercken.

Hooft ghequetst met eenen stock.

SOmmighe vroukens seggen. Neemt tarwen semel koocktse met smeer of smout gelijc een papken, ende legghet op 'thooft dat ghequetst is, het gheneest die contusie.

Hoofts raserny ghenesen.

SOmmighe willen segghen, dat *Serpillum* gheheeten vrouwen bedstroy met azijn ende oly va*n* roosen vermengt, ende op 'thooft gheleyt, gheneest rasernije des hoofts.

Drinct smorgens Saffraen met u eygen water, men seyt dattet ghenesen sal rasernije des hoofts.

Item het hayr teghens die vloech op ghekemt, helpt seer wel om rasernije des hoofs te doen vergaen.

Ghepelde Gerst water op die helft versoden en*de* ingenomen, is sonderlingh goet voor rasernije in 't hooft. Of gersten pappe ghemengt met sappe van Limoenen, ende sappe van Granaten dit ingenomen gheneest die rasernije des hoofts.

Hoofts vochticheyt aftrecken.

DIe Hoveniers segghen, dat Marioleyn ghewreven ende in den neus ghestreken oft sappe door den neus opghenomen, trecke af die vochticheyt des hoofts.

Mostart saet inden mont ghenomen ende gheknaut, of met honich water vermenght, den mont

mede ghespoelt ende ghegorghelt, treckt vochticheyt wt den hoofde.
Peper met Rasijnen gheknaut, treckt veel slijmericheyt wt den hoofde.

Hooftsweer van dronckenschap ghenesen.

MEn wil segghen, dat koolbladeren sonderling die opperste topkens, rau oft seer luttel ghesoden, ende met olye ende azijn ghegheten als een salaet, geneest den hooftsweer comende van dronckenschap.

Hoofts quade zeericheyt ghenesen.

SOmmighe experte vroukens segghen, dat Lely wortelen ghestamt ende met honich vermenght ghestreken op 'thooft, gheneest quade zeericheydt.
Ysop in water ghesoden ende wat azijn by ghedaen dient wel om seere hoofden te ghenesen, alsmense daer mede wascht.

Hoofts Rudicheyt ghenesen.

EErst salment hooft reynigen ende wassen, met water ende eecke of met urine. Dan salmen nemen wijn steen, ende sieden die met azijn ende daer salmen 'thooft mede bestrijcken, en dan sal't met Gods gratie beteren.
Die Medecijn-Meesters seggen, dat Wijnruyt bladeren met verckens Liese gemengt op scheurfte hoofden ghestreken, gheneest die rudicheydt.

Hooft scheurftheyt ghenesen.

RAdijs wortelen cleyn ghestooten ende met honich vermengt, dient wel gestreken op scheurfte hoofden, om die te ghenesen.
Mostaert saet ghesooten met honich vermengt met versch smout, ende ghestrecken op scheurfte hoofden gheneestse.
Looc tot asschen verbrant ende met honich ver-

mengt, dan op scheurfde hoofden ghestreken, gheneestse.

Hasenoten ghebrant en met Beyren smout vermenght, dan ghestreken op een scheurft hooft, gheneest het.

Heet Raepsmout in stercken azijn onder een gewreven tot een salfken ende opghestreken, geneest scheurfde hoofden.

Dickwils 'thooft ghewasschen met eeck of pisse of water daer Camillen in ghesoden zijn, helpt wel om een scheurft hooft te ghenesen.

Olye van Walsche noten op gesalft alst eerst gereynicht is met lau water ende azijn, dit gheneest scheurftheydt des hoofts.

Heupen pijn ghenesen.

DIe gheleerde Medecijn-Meesters seggen, dat Thyme ghepoedert ende dry vierendeel loots swaer inghedroncken met Honich-water, 't welck men noemt *Sciatica*.

Huych ghenesen.

NEemt een Hoolwortel ende leghtse onder u thonghe, 'savonts als ghy sult gaen slapen, het gheneest den Huyghe, of knautse, of neemt het poeder van Hoolwortelen, doet het aenden Huyge, het gheneestse ende treckt alle viericheydt wech.

Mostaert met honich ende azijn mede ghegorghelt gheneest den Huyghe.

Neemt Weechbree water maeckt het lau, ende doeter onder *Diamoram*, 'twelckmen inden Apteec te coope vint, het gheneest den Huyge alsmen daer mede gorghelt.

Ieucksel van de schamelheyt verdrijven.

DIe wijse mannen segghen, dat Salie ghesoden in drop wijn en daer mede ghewasschen, gheneest het jeucksel.

Inwendighe pijn versoeten.

DIe wortel van Lavas in vier ghesoden daer af ghedroncken, gheneest de inwendighe pijn. Of Lavas saet met wat soet hout gepulveriseert ende inghenomen, versoet de pijne.

Kackhielen ghenesen.

DIe ervaren Meesterssen segghen, dat groenen was op een doecxken gesmolten, ende plaesters ghewijs ghemaeckt, zijn goet gheleyt op kackhielen om te ghenesen.

Maechdewas in raep olye of lamp olye gesmolten en daer een salfken af ghemaeckt, geneest kachielen alsmense daer mede salft.

Termetijn op een doecxken ghedaen ende een plaester af ghemaeackt ende op kackhielen gheleyt, gheneestse, ende alsmen die plaester wil af nemen so salmen't betten met werm water, 'tselfde is oock goet gheleyt op wt brekende handen.

Keele quinanci ghenesen.

SOmmighe experte Meesters segghen, datmen sal nemen vijf Vijgen, ende snijde*n* die op, en schrabben 'tsaet daer wt, ende men sal daer toe neme*n* een fnuyck Lijnsaet, dat salmen t'samen sieden in een pinte stroom water tot dat het Lijnsaet berst, hier mede salmen lau gorghelen het geneest de quinancie des keels.

Neemt witte drooghe *Album Graecum*, pulveriseertse, ende blaest die heel diep inde kele deur een pijpe, dit gheneest quinancie des keels.

Keele heescheyt of rauwicheyt genesen.

NEemt soethout 'twelck men oock noemt Calissihout, knout het langhen tijt inden mondt, dit gheneest die heescheydt des keels.

Neemt een witte ajuyn braetse ende botertse wel vet sonder sout, ende schrabter een goedt deel Suyc-

kers op, en*de* eet desen ajuyn werm als ghy slapen gaet, ghy sult met Godts gratie ghenesen, maer wacht u voor sout ende suer.

Quade keel ghenesen.

***A*Lbum** *Graecum*, met wat biers ghewreven van een, ende werm mede ghegorghelt, geneest een zeere keel.

Neemt Aelbaye cruyt, weechbreeden Hoolwortel, in cleyn bier gesode*n* en doeter een weynichsken azijns by met wat honichs, hier mede gegorgelt, gheneest een quade keel.

Moerbesie blaen, Hoolwortel, Venckel, Aluyn, t'samen ghesoden ende dan gegorgelt, en daer nae wat rooshonich gheslickt, gheneest een zeere keel.

Neemt een swaluwe nest ende leest het stroy wt, ende sietet met suer bier ofte soete melc tot een pap gemaeckt, ende heet op een zeere keele gheleyt met eenen wollen lappe, dit is wonder goedt voor een zeere keel.

Bladeren van eenen Pruymboom in water gesoden, en daer mede gegorghelt, gheneest de pijne des keels.

Keele sweeringhe ghenesen.

HOolwortel in water ghesoden, ende twee lepelkens azijn by ghedaen, daer mede ghegorgelt, gheneest die sweeringhe des keels.

Ionghe scheutkens van braem inde mont dickwils gheknaut is goet voor sweeringe des keels.

Diamorum ghemenght met Weechbree water daer mede gegorgelt, geneest sweering des keels.

Keele verhitheyt genesen.

BErnage ghesoden met honichwater, ende daer mede ghegorgelt, gheneest die verhittinghe des keels. Syrope van Violetten dickwils gheslickt, ofte Conserve van roosen inghenomen, geneest een vyierighe keel.

Bloem van Tarwen meel een papken af ghemaeckt ende ghegheten, is goet voor een vierighe keel.

Die gomme van Kersen of Kriecken boomen in wijn ghesmolten ende inghenomen, is goet voor die verhittende keel.

Kickhoestende Kichen ghenesen.

DIe Meesters seggen, dat Thymus met honich in water ghesoden ende ghedroncken, beneemt die kichoeste.

Syroop van Ysope, is goet gheslickt voor't kichen.

Ysope in water ghesoden met honich ende Vijghen die in stucken ghesneden zijn, desen dranck is goet voor kickhoeste.

Knokelen pijn versoeten.

DIe gheleerde Meesters segghen, dat honich met Ruyte vermengt opgheleyt, versoet de pijn der knokelen.

Lammicheyt ghenesen.

DIe wijse Meesters seggen, dat water gedistilleert van Meybloemkens, altemet eenen lepel vol inghenomen, is goet voor lammicheyt.

Neemt Caneel, Nagelen, Muscaten, Lavendel-bloemen, stootet cleyn, ende met suycker gekoockt, is een goede Medecijn voor lammicheyt. Oft conserve van Lavendel dient tot het selve.

Bevernel wortelkens, met het zaet ghepulveriseert, ende met suycker vermenght, is goet genutticht voor lammicheydt.

Leden die wt haer lidt zijn, wederom in sijn juncture te helpen.

MEn seyt dat Leli wortelen ghestamt, met honicht vermenght, ende gebonden op leden die wt haer juncture sijn, soude ghedienstelijck zijn om

weder in haer let te helpen. Maeckt een plaester van Olye en wasch, met Marioleyn, dit gheneest leden die wt haer let zijn.

Lickdoornen ghenesen oft exterooghen.

SOmmighe vroukens willen segghen, datmen den lickdoornen eerst zal wtsnijden, ende een rasijn genomen ende die steentkens wtghelesen, ende op den lickdoorne gheleyt, dit souse ghenesen ende de pijn vergaen.

Ghespannen vercrompen leden genesen.

DIe experte Meesters inder const vander Medecijnen seggen, dat Bevernel wortel ende oock het saet ghepoedert, ende met Suycker ingenomen, gheneest ghespannen of vercrompen leden.

Leden die verhit zijn vercoelen.

SWerte Crakebesien met Suycker gegeten, vercoelen de inwendige leden die verhit zijn, 'tselfde doen oock roode Aelbesien ghegheten.

Inwendige leden verstoptheyt openen.

BItter Amandelen gegheten, ende Olye van bitter Amandelen van buyten op ghestreken, daer verstoptheyt is, opent alle verstoptheyt der leden.

Lenden pijn ghenesen ende versoeten.

RAdijs gegeten, versacht de pijne der lendens.

Desghelijkcx Olye van Bakelaer ghestreken op die pijne der lenden, gheneestse.

Soethout gheschrabt ende plat geclopt ende gesoden in cleyn bier, ende ghedroncken versacht die pijne der lenden.

Levers ghebreken helpen.

ALsem wijn gedroncken, gheneest het ghebreck des Levers.

Agrimonie ghesoden in bier ende ghedroncken, gheneest het ghebreck des Levers. Tormentil met bladeren ende wortelen gesoden of ghestooten ende

ghedroncken, gheneest een quade Lever.

Camille bloemen in wijn ghesoden ende ghedroncken, versacht die pijn des Levers. Saffraen gebesicht in spijs oft dranck, helpt de Lever.

Die wortel van *Yringium* in wijn ghesoden ende ghedroncken, gheneest de Lever. Calissihout ghenutticht, versacht de pijn des Levers.

Rhaberber gepulveriseert een weynichsken, en*de* gheroert onder een doyerken van een versch hinne*n* eye, dit ghegheten, helpt het ghebreck des Levers.

Lever suyveren.

DIe Herbaristen segghen, dat Agrimonie gesoden in wijn en*de* ghedroncken, suyvert de Lever.

Infusio Rosarum inghenomen, 'twelck men inden Apteeck te coop vint, suyvert de Lever.

Lever verstoptheyt openen.

DIe Meesters willen segghen, dat Agrimonie een goet Lever cruyt is, ende dattet wel soude dienen in wijn ghesoden ende ghedroncken, om de verstopte Lever te openen.

Salie in water ghesoden met gepelde Rasijnen ende ghedroncken, helpt de verstopte Lever.

Venckel saet of die wortelen met gepelde Gerste ende soethout in water ghesoden ende gedroncken, opent de verstopte Lever.

Bethoni ghekoockt met huspot-nat, dient om de verstopte Lever te openen.

Een purgatie inghenomen die ghekoockt is van Senebladeren als dat behoort, is goet om de verstoptheyt des Levers te openen. Peterceli wortele*n* in water ghesoden ende gedroncken, is dienstelijck om de Lever te openen. Notemuscaet inghenomen met Oly of ghebotert bier, opent de verstoptheydt des Levers.

Die wortel van *Celidonia*, 'twelc is Schelcruyt, in schijven ghesneden, ende in een popken in bier gheleyt, ende daer af gedroncken geneest verstoptheyt des Levers.

Neemt Agrimonie, Endivie, en cycorey, elcx een hantvol met vijf Peterceli wortele*n*, siedt dit in water op die helft, doeter by een pinte renschen wijn, ende latet noch een wal op sieden, drinckt hier af t'sauonts en smorghens, het opent de verstopte Lever.

Lever vercoelen.

AElbesien cruyt inghenomen, 'twelckmen inden apteeck te coope vint, is ghedienstelijck om die hitten des Levers te vercoelen.

Gerste meel pappe gemaeckt, is goet ghegheten om de Lever te vercoelen.

Neemt cycorey of Endivie of beyde gader ghekoockt t'samen met ghepelde Gerste deur geslagen zijnde, ende dan by ghedaen het achste deel suycker ende soo ghedroncken, vercoelt de Lever die verhit is.

Ofte Honich of Syrope van cicorey gemaeckt, ende gheleckt, vercoelt een verhitte Lever.

Lever weeckheyt stercken.

AGrimonie met wijn ghesoden met vijf of ses vijghen, desen dranck ghedroncken, versterckt de Lever. Neemt roode Roosen ende cicorey elcks een hantvol, koocktse met ghepelde Rasijnen ende soet hout, dit is goet voor een weecke Lever ghedroncken.

'Tlichaem stercken en voeden.

BRoot ghebacken van Terwe die versch en soet is, voet wel ende sterckt het lichaem.

Castanien ghebraden ghegheten, ende wijn op ghedroncken of goet bier, voeden wel ende stercken 'tlichaem.

Desghelijcx erweten of boonen ghekoockt ende ghegheten, geven den lichaem middelmatich voetsel ende sterckt.

Lijf wtgaen van kinderen wederom inne helpen.

FYn meel dat buyten valt int siften, wederom mede het lijf inne ghedout, is seer goet.

Lochten die quaet sijn beteren.

COnserve van Goutbloemen nuchteren inne genomen, is goet voor een quade locht.

Neemt Wijnruyt, Vijgen, en walsche noten met een weynichsken souts, stootet met malcanderen, ende eet hier wat af voor een quade locht.

Bevernel wortel inden mont ghenomen, is goet voor quade locht.

Neemt een lijnen doecxken maket nat in Wijn-azijn ende rieckt daer aen, ende strijckt altemet onder uwen neuse ende slapen des hoofts, het is seer goet voor een vierighe pest locht.

Neemt Schelcruyt, Alsem, Wijnruyt, Salie, va*n* elcx een hantvol, siedt dit met fijne Wijn azijn datter twee derdendeel blijft, drinckt hier nuchteren een lepel vol af, dat is goet voor een quade locht.

Neemt in uwen mont een stucxken Caneel of een naghel, of een stucxken Zedua, het breeckt die quade locht.

Venckel saet gheknaut, is goet voor een pest lochte, 'twelck oock Anijs saet doet, op die selfde manier ghebruyckt.

Schout gulsicheyt ende verstoornisse des herten, ende alle quade affectien ende vervarenissen alst eenen vierighen tijt is.

Longhen sweeringhen ghenesen.

DIe luchtsinnige Herbaristen meynen, dat Eeren prijs ghedistilleert met wijn eens of tweemael overghehaelt, is goet gedroncken voor quetsuren of sweeringhen der Longhen.

Neemt Bastaert en doeter wat ghedroochden saffraen onder, dit is goet ghedroncken voor ongesonde Longhen.

Cardo benedictus ghepulveriseert met wijn inghedroncken, gheneest de Longhen.

Pastinaken peen wel gestooft en wat suyckers by ghedaen, ghenesen de Longhen.

Peper gestooten ende met Honich of Syrope ingeslickt, geneest de vercoude ghequetste Longhen.

Drooghe Vijghen ghebraden of rau ghegeten, of met Ysope ghesoden ende ghedroncken, genesen die sweeringen der Longen, of Syrope van Ysope gheslickt, dient tot het selfde.

Betonie in wijn ghesoden ende ghedroncken met wat suyckers, gheneest de Longhen.

Soete melck ghekoockt met wat suyckers ofte room, is goet voor de ghequetste Longhen.

Neemt eenen doyer van een rau eye, doeter wat suyckers onder, dit is goet voor de Longhen.

Longhen suyveren van fluymen ende etter.

***S*Cabiosa** alleen of met die wortele*n* in bier of wijn ghesoden, ende wat gesoet, desen dranck suyvert der Longhen etterige fluymen.

Penseen bloemen met die cruyden in soete melck gesoden ende ghedroncken, ghenesen die Longen.

Die wortel van Lisch drooch ghepoedert met honich of suycker vermenght ende dickwils gheslickt, gheneest ende suyvert de Longhen.

Bethonie in hutspot ghekoockt, dat nat soet gemaeckt met suycker ende ghedroncken, suyvert de

Longhen van etter ende fluymen.

Syroop van Violetten geslickt, is goet voor een borste met fluymen gheladen.

Soethout of Calissihout alsmen dit knaut ende inden mont hout, is goet voor verstoptheydt der Longhen.

Olye van bitter Amandelen buyten op die borst gesmeert ende wel ingewreven, dient om die Longhen te suyveren van vuyle quatten.

Luysen en neten dooden en verdrijven.

LOock met groene Mageleyn in wijn ghesoden, verdrijft luysen en neten.

Tot het selfde diendt oock Lavendel bloemen, alsmen die by hem draecht ende met Lavendel-water 'thooft wascht.

Met Maren of sware droomen ghequelt zijn, helpen.

VYftien of sestien swerte Pioni cornen gepulveriseert ende met wijn gedroncken, is goet voor de gene die met sware droomen ende ander swaricheyt vande nacht Merri gequelt worden.

Oock Betoni gesoden met bier ende honich, desen dranck dient wel ghedroncken, vande gene die Fantasich zijn, ende met onnatuerlijcke droomen ghequelt worden.

Maseren ghenesen.

EEren prijs in water gesode*n* met gepelde rasijne*n*, desen dranck gedroncken, geneest de Maseren.

Vijgen ghegeten doet de Maseren wtslaen ende ghenesen, 'tselfde doet oock Vijghen in stucken gesneden ende in bier ghesoden ende ghedroncken.

Maghe die quaet is stercken en goet maken.

SYroop van Alsem diemen wt den Apteeck haelt genutticht, sterckt een slappe Mage, 't selfde doet

oock Alsem wijn altemet ghedroncken.

Saffraen in spijse ghekoockt, is goet voor pijne des Maechs.

Verjuys die van onrijpe druyven ghemaeckt wort, ghebesight, gheneest de Maghe die ghequelt is met heete sweeringhe.

Die wortel van Bevernel ghedroocht, ghepulveriseert ende met suycker inghenomen, sterckt de Maghe.

Peterceli wortelen ende pastinaken wortelen ghekoockt ende ghegheten, zijn goet voor een quade Maghe.

Kervel warmoes ghekoockt met hutspot nat, is goet ghegheten voor een quade Maghe.

Notemuscaet of folie in alder manieren inghenomen, is goet voor een quade Maghe.

Centaurea in wijn ghesoden ende ghedroncken, is goet voor een quade Maghe.

Siet een weynich Gembaer en*de* Comijn in wijn, nuttet tweemael daechs, het helpt de Maghe.

Ajuyn ghebraden ende salaet af gemaeckt met oly ende azijn ende Peper by ghedaen, is goet gegheten voor een vercoude Maghe.

Ses oft acht granen pepers gheheel voor den eten ingenomen, is goet voor een vercoude Mage.

Mostaert tot spijse ghegheten, doet den harden cost wel verteeren.

Lavas saet ghepulveriseert ende ingenomen, of die wortel ghedroocht ende ghepulveriseert met wijn ghedroncken, is goet voor een quade Mage.

Cappers of Olijven ghegeten, zijn goet voor de Maghe.

Desghelijckx Limoenen ende Arangen appels dienen wel tot de Maghe om te verteeren ende appetijt te maken, desghelijcx die gheconfijnte schellen van de Arangen appels ghenut, verstercken die Maghe.

Die vochticheyt van Granaet appelen, is dienstelijck tot een quade Maghe.
Oly van Folie tweemael daechs buyten op de Maghe ghestrecken, helpt tot een quade Maghe.
Quecruyt ghegeten, sterckt een slappe Maghe.
Gheconfijte Alantwortel, is seer goet voor een quade Maghe.
Ghebranden wijn of Spaenschen wijn met een stucxken ghebraden broot, is goet ghenut voor een quade Maghe.
Suerachtighe appelen ghebraden gegheten, zijn goet voor een quade Maghe.

Mage winden, en*de* opblasinge genesen.

ANijs saet drooch inghenomen ende eenen teuge wijns op ghedroncken, dient wel om winden des maechs te verdrijven.
Witte Comijn saet gegeten, is goet voor opblasinghe des Maechs.

Maghe suyveren.

***C*Ardo benedictus** in wijn ghesoden ende werm gedroncken, suyvert wel de Maghe van vuyle corruptien.
Cappers gegete*n* met oly en*de* eec suyvert de mage.

Memorie stercken.

DOctoor *N.* inder Medecijne*n* seyt: Neemt oogen troost die gedroocht is ghepoedert met wat folie, doeter een weynich suyckers in, etet drooch of drincket met witten wijn, het versterckt de Memorie, en vercloeckt het verstant.
Neemt *Cardo-benedictus*, legtse in wijn te weycken, ende drinckt dien wijn, want hy is seer goet om die Memorie te verstercken.

Menschen vrolijck maken.

BErnage bloemen in wijn gheleyt ende daer af ghedroncken, verheucht een mensche en*de* maeckt hem blijde.

Pimpernel geleyt in rooden wijn, en daer af gedroncken, maeckt een mensche vrolijck.

Mensche in onmacht zijnde, tot hem selven brenghen.

DOoctoor N. Leert dat Basilicon met azijn ghewreven ende voor den neus gehouden, brengt een mensche tot hem selven die in onmacht leyt.

Melancolie ghenesen.

MElancolie comt van al te groote sorge ende te groote becommernisse sonder eenighe vermakelijckheyt, teeckens hier af zijn, vael van aensichte, treurich, cleyn van polse, die urine is dun ende wit, ende sy zijn stilswijghende ende bevreest. Besiet, Teeringhe ghenesen.

Item wijn daer in gesode*n* hebben Buglos bloemen ende wortelen, ende desen dranc salmen drincken soo langhe tot dattet vergaen is.

Senebladeren in melc-wey gesoden en*de* dese purgatie inne genomen, verdrijft swaermoedicheydt.

Versche weecke eyeren gegeten, verfraeyen des menschen hert, ende verdrijven melancolie.

Bernage bloemkens in wijn gesoden ende daer af ghedroncken, verdrijft melancolie, ende maeckt een mensche vrolijck en bly.

Milte cranckheyt ghenesen.

KOols bladere*n* sonderling die opperste topkens rau of seer luttel ghesoden, ende met azijn ingenomen, ghenesen die cranckheyt des milts.

Milte verhert ende verstopt helpen.

DIe vernufte Meesters leeren, dat barrende netelen bladeren met olye ende was vermenght, als een salue ende op die milte gheleyt, gheneest die verstoptheyt des milts.

Radijs saet ghestooten met azijn inghenomen, gheneest die verherde milte.

Een plaester van mostaert saet ende Vijgen ge-

maeckt, op de milte geleyt gheneest haer verstoptheydt.

Thuyn kors saet ghestooten met honich vermengt, geleyt op de milte, geneest hare crancheyt.

Mey-boter met een warme handt ghestreken op die plaetse des milts, gheneest die hardicheyt van dien. Die schellen vande wortel van Moerbesien ghesoden ende ghedroncken, ghenesen de verstopte milte. Notemuscaet ghebesicht inwendich, genesen een vertopte milte.

Milte verhitheyt ghenesen.

***N*Ota**. Die pijne vander milte voeltmen aende slincker sijde, onder die corte ribben, ende die daer gebreck af hebben, sijn swaer van asem, hyghende van loopen, dorstich, 'snachts sweetende, hebben stanck over haer, haer schameltheyt smelt, bloedich, haer kisen bederven, het vel is slap, die schenen sweeren.

Die ghebreck hebben vande milte die sullen die Lever-ader doen openen aende slincker zijde, soo veel tot dat het bloedt verandert ender schoonder wert.

Bladeren van nachtschade gestampt met Gerste meel ende buyten op die milte gheleyt, gheneest de verhitte milte.

Moeder ghebreken en weedom helpen.

DIe vroukens die wat meesteren, weten wel, dat *Mater* in water ghesoden ende daer inne gebaet, gheneest den weedom des moeders.

Water daer Lijnsaet in ghesoden is met een clistery gebruyckt, versacht die pijne van de moeder.

Vijfthien of sesthien Pioni saden die swert zijn gepulveriseert, met wijn of met mede gedroncken, genesen den weedom ende gebreken des moeders.

Mostaert inden neus gedaen, helpt wel om des moeders gebreck te helpen.

Notemuscaet ghegheten of in wijn ingenomen, ghenesen die ghebreken des Moeders.

In Camille bloem water ghebaet, is goet voor den weedom des moeders.

Moeder die verhert is, vermorwen of versoeten.

DIe Medecijn-Meesters segghen, *Mater* in water ghesoden ende daer inne gebaet, versoet die verhertheyt des moeders.

Item Camillen in water ghesoden ende daer in ghebaet, versacht de moeder die verhert is.

Neemt die wortel van witte lelien, braedtse oft stootse met olye van roosen ende leghtse buyten op, het gheneest die verhertheyt des moeders.

Moeder vererghert ende verhit, ghenesen.

'*T*Sappe van Porcelijn mede geclisteert met een doyerken van een eye, gheneest die verhittentheyt des moeders.

Moeders opstijghinghe of opclimminghe, ghenesen.

***M*Ater** met wijn ofte edick gheroost ende op den navel of zijde ghebonden, gheneest opstijginge des moeders.

Item vijfthien of sestien swerte saden van Pionie roosen ghepulveriseert, ende met wijn of met Mede ghedroncken, ghenesen het opstijghen des moeders.

Monden die stincken en sweeren goet.

DIe Herbaristen segghen, dat aertbesien cruyt ghesoden met water, ende by gedaen een lepelken azijn, hier mede den mondt ghespoelt, is goet voor eenen stinckenden sweerenden mont.

Anijs saet geknaut, is goet voor eenen stinckenden mont.

Monts verhittinge vercoelen.

WAter daer Ganserick in gesoden heeft, 'twelck men noemt Blick of *Argentina*, ende den mont daer mede ghespoelt, is goet voor vierichеyt ende verhittinghe.

Aertbesien cruyt ghesoden met cleyn bier, ende den mondt daer mede ghespoelt, suyvert ende vercoelt den mont.

Kernen van Granaet appelen ghestooten, met Honich vermenght ende aen het tantvleesch gestreken, ende wederom met lau water af ghewasschen, vercoelen den vierighen mont.

Diamorum met weechbree water gemengt, ende den mont mede ghespoelt ende ghegorghelt, neemt wech die vierichеydt.

Neemt dry of vier gloeyende kolen viers, laetse blusschen in water, latet daer na wat staen sincken ende gietet claer boven af, ende weltet wederom op met Honich van roosen, ende den mont daer mede ghespoelt, gheneest den mont die verhit is.

Aelbesien inden mont ghehouwen, vercoelen die verhittinghe des monts.

Honich van roosen inden mont ghenomen, vercoelen die hitten des monts.

Vijghen opghesneden, ende 'tsaet wt ghedaen, ende ghekoockt met water ende lijnsaet tot datse splijt, hier mede gespoelt, doet vergaen die geswellen des monts.

Naghelen die quaet zijn genesen.

MEn wilt seggen, dat Lijnsaet meel met thuyn kersse ende honich onder een ghemenght, gheneest quade naghelen alsment daer op bint.

Lely bladeren gestooten en*de* in wijn gesode*n*, legtse dry dagen op den nagel, hy sal wederom wassen.

Sommige Meesters segghen, dat onder groen

Was, wast wel eenen naghel die ghekneust of bedorven is.

Neten dooden.

DIe Medecijn-meester seggen: Loock met grove mageleyn in wijn gesoden ende ghebruyckt, dooden de neten.

Nieren pijn of ghebreken ghenesen.

DIe pracktesijns segghen, dat melilote in wijn ghesoden ende ghedroncken, gheneest de pijne der Nieren.

Wijn daer *eringium* of endeloos in gesoden heeft, vijftien daghen lanck achter een gedroncken, helpt den nieren die pijn hebben.

Porceleyn met oly en azijn als salaet ghegeten, gheneest de nieren, 'tselfde doet oock water kersse op die selfde manier ghebruyckt.

Die bladeren van maluwe ghesoden ende met wat boter en sout ghegheten, ghenesen de nieren.

Pastinaken wortelen in hutspot ghesoden ende ghegheten, ghenesen de pijn der nieren.

Drooghe Vijghen voor den eten ghegheten, zijn goet voor de pijne der nieren.

Notemuscaet met oly van soete Amandelen inne ghenomen altemet een weynichsken, ghenesen de pijne der nieren.

Nieren sweeringhen ghenesen.

CAlissihout in water gesoden ende dickwils gedroncke*n*, versacht de pijn der nieren ende sweeringhen.

De wortel van weech breede alleen of met het saet in soeten wijn ghesoden, ende gedroncken, geneest die sweeringhen der nieren.

Nieren verstoptheyt helpen.

BEvernel wortelen ende oock het saet in wijn gesoden ende ghedroncken, ontstopt de verstopte nieren.

Betonie ghebruyckt in spijse of dranck, opent die verstoptheyt der nieren.
Bier dat wel ghehopt is ende ghedroncken, geneest de verstoptheyt der nieren.
Olye van bitter Amandelen wtwendich opghestreken, ende een weynich inne ghedroncken, gheneest de verstoptheyt der nieren.

Niesen doen.

DIe experte Medecijn-meesters segghen: Marioleyn ghepulveriseert inden neuse ghedaen, verweckt tot niesinghe.
Basilicon met azijn ghewreven voor den neuse ghehouden, maeckt verniesinghe.
Mostaert saet ghewreven inden neuse ghedaen, verweckt verniesinghe.
'Tsap van ajuyn inden neuse ghedaen, maeckt verniesinghe.
Niescruyt een weynichsken inden neuse gedaen, verweckt tot verniesinghe.

Neuse bloeyen stelpen.

DIe Luchtsinnighe Herbaristen segghen, dat brande netel bladeren gestooten op 'tvoorhooft gheleyt, ende op den neuse, stelpen het bloeden des neus, maer inden neus ghesteken verweckt het bloeden.
Neemt wijn azijn, ende maeckt daer in nat een doecxken, slaghet dubbel om den hals, ende oock een om 'tghemacht, ende ververschet altemet, dit stelpt het bloeden des neus.
Neemt het bloedt des patients, drooghet in een panneken tot poeder, ende doet dat poeder inden neus, het stelpt het bloeden soo men seyt.

Onsterck van sinne helpen.

NEemt thyme, koocktse met hutspot oft doetse in wijn, die ghenutticht, sterckt ghecrenckte sinnen.

Onthouden doen.

NEemt ghedroochden oogentroost twee deel, en*de* foli een deel, dit ghepulveriseert ende met suycker een lepel vol inghenomen, of met witten wijn ghedroncken, sterckt die memorie en doet wel onthouden.

Ooghen beschermen van vloet.

EEn weynichsken saffraen met vrouwen melck vermenght, die op de ooghen ghestreken, gheneest den vloet der ooghen.

Basilicon gestampt met wijn ende deur ghedaen zijnde, waster altemet die ooghen mede, het geneest den vloet der ooghen.

Ooghen goet ghesicht maken.

OOghen troost water, met een weynichsken tutie bereyt, ende fijn Suycker, maeckt hier u ooghen mede nat drymael des daechs, vijfthien daghen lanck, het maeckt de ooghen claer ende maect goet ghesichte.

Ooghen claer maken.

ALsemwater opgewelt met maechden honich, en d'ooghen daer mede ghewassen, verclaert die ooghen.

Ooghen troost water inde ooghen gedaen, verclaert het ghesichte.

Ooghen troost ghepoedert met Venckel saet en*de* Folie, ende eenen lepel vol smorgens inne ghenomen, sterckt het ghesichte ende maeckt de ooghen claer

Ooghen troost in wijn of bier gheweyckt ende ghedroncken, verclaert de ooghen.

Lijnsaet in cleyn vier ghesoden en d'oogen daer mede ghewassen, verlicht de donckere ooghen.

Wijnruyte op boter en broot gegheten, verclaert het ghesichte.

Venckel water de ooghen mede ghewasschen, maeckt het ghesichte claer.

Oogen die blau zijn helpen.

DIe Droogisten segghen, Alsemwijn met honich vermenght, dient wel gestreken op blauwe ooghen, doet die blauwicheyt vergaen.

Dampen inde ooghen beletten.

NA den eten een stuck ghebraden broot ghegheten, belet opstijghen, of Coriander ghegheten die bereyt is of een stucxken quevleesch na den eten gegeten, belet het opstijghen na den hoofde.

Ooghen die loopen ghenesen.

NEemt het wit grijs hayr, dat aen cruyscruyt wast met saffraen en wat waters vermenght, geleyt op ooghen die loopen, gheneestse.

Ooghen pijn ghenesen.

ALsem met Bastaert ghesoden en d'ooghen daer mede ghewassen, neemt wech die pijne der ooghen.

Thym in spijse ghekoockt, ende soodanighe sause ghegheten, gheneest die pijne der ooghen.

Wijn daer roode roosen in gesoden zijn mede gewassen, gheneest pijne der ooghen.

'Twitte van een hinnen eye tot water gheclopt, ende in sijn werck ghemenght, doet de oogh toe en leghter een wit doecxken onder voor 'taencleven van 'thayr, ende doet dit altemet alst drooch is, het gheneest de pijne der ooghen.

Ongepijnden honich opgewelt met ley dac water, met een weynichsken witte clemy, met malcanderen ghesoden ende dan ghecleynst, ende d'oogen mede ghewassen, helpt voor pijne inde ooghen.

Neemt eenen doyer van een ey, cloppet met suycker ende rooswater, ende met een erwet groot witte clemy, leght dat met een doecxken over die ooghen, het gheneest die smerte der ooghen.

Ooghen donckerheyt ghenesen.

NEemt Venckel water, wijnruyt water, *Tutiae praeparatae*, suycker candi, wit van eyere*n* geclopt tot water, menghet t'samen, doet dit met en veder inde ooghen drymael daechs, het geneest donckerheyt der ooghen.

Een verrotte guldelinge appel, of een ander appel, die vergaen is, op d'oogen gebonden, seytmen donckere ooghen claer te maken.

Ooge*n* roodicheyt en*de* hitticheyt genesen.

VVAter van coren bloemen ghedistilleert dickwils inde ooghen ghedrupt, ende mede gewasschen, gheneest die roodicheyt der ooghen.

Madelieve cruyt gestooten op d'oogen gheleyt, neemt wech die roodicheyt der ooghen.

'Tsappe van nachtschade, of nachtschade water met het wit van een hinnen ey op 'tvoorhooft gheleyt, verdrijft die hitten wt de ooghen.

Rooswater over 'tvoorhooft gheleyt, met een doecxken, 'tgheneest roode ooghen.

Bladeren van porceleyn met meel van Gersten mout vermengt, op roode oogen geleyt, gheneestse.

Neemt een loot witte clemy, een vierendeel loot myrre, een half loot stocksuycker, ses fijne nagele*n*, al t'samen cleyn gestooten, legget in stroom water ende druypt drymael daechs inde ooghen het gheneest die roodicheyt der ooghen.

Ooghen schellen, vlecken, plecken, donckerheyt ghenesen.

DIe ervaren Medecijn-meesters segghen, dat het sappe van muyr bloemen inde ooghen ghedruypt, neemt wech duysterheyt der ooghen.

De lever van een Aelputte oly wt gebraden inde Sonne of by 'tvier, ende met een veerken inde ooghen ghedrupt, bijt af schellen vander ooghen.

Schelcruyt sappe inde oogen ghedaen, of in een coperen panneken met honich vermengt ende gesoden ende dan inde oogen gedaen, geneest de schelle der ooghen.

Neemt een glaesken wijns, twee lepels met honich, een weynich souts, met twee vingeren gegrepen, doet dit in een becken twee nachten lang, doet dit dan deur een doecxken ende doetet inde oogen, het verdrijft vlecken en schellen vander ooghen.

Ooghen daer gheronnen bloet voor gheschoten is helpen.

*N*Eemt topkens van Alsem, stootse met wit van eyeren ende rooswater, leght dit 'savonts op een doecxken over die ooghen, het gheneestse.

Betonie met cleyn bier opgewelt, d'ooghen daer mede ghewasschen, doet het bloet wt de oogen verdwijnen.

Sucht vande ooghen doen wt trecken.

*S*Ommighe wijse vroukens willen segghen, dat zeepe achter die ooren gheleyt op klad-pampier, treckt die suchte wech wter ooghen

Ooghen die root en loopende zijn helpen.

*N*Eemt ganzerick gheheeten *Argentina*, siedt het in water, wast daer d'oogen mede, het droocht en vercoelt roode loopende ooghen.

Matelieve cruyt of coren bloemen ghestooten, op roode loopende ooghen gheleyt, gheneestse.

Water ghedistilleert van Mey bloemkens, gheneest roode loopende ooghen alsmense daer mede wast.

Boonen meel met azijn nat ghemaeckt ende ge-

wermt ende desen roock inde ooghen ontfanghen, gheneest roode loopende ooghen.

Huysloock gestooten ende 'tsappe deur gedaen, en dan in een eys doppe ghesoden en gheschuymt, en dun met een doecxken over die ooghen gheleyt, gheneest terstont roode loopende ooghen.

Ooghen suyveren.

SOmmighe Studenten segghen, dat *Basilicon* gestooten met wijn, ende dan inde ooghen gedrupt, suyvert ende reynicht de ooghen.

Ooghen die zeer zijn helpen.

NEemt een loot witte elemy en sietse in een pinte ley dack water als een zoode possch, wast daer die ooghen mede die zeere doen, sullen genesen met Godts gratie.

Ooghen die verhit zijn helpen.

NEemt muyr, stampese ende leghtse op verhitte ooghen, sy sullen ghenesen met Godts gratie.

Violetten ghestooten met meel van Gherst en mout vermenght, dit salmen legghen op verhitte ooghen, soo sullense ghenesen.

Rooswater met wat Suyckers ghemenght, en d'ooghen mede ghebedt, geneest die hittichheyt der ooghen.

Item dun bierken lau mede gebet, gheneest ver-hittentheyt der ooghen.

Oogen die Ieucken genesen.

NEe*m*t witten wijn doeter in goeden Aloe, en wel ghecleynst zijnde doet het inde ooghen met een doecxken, geneest het ieucken der ooghen.

Ooghen die sweeren genesen.

NEemt Camillen sietse in bier ende wast daer die ooghen mede, het verdrijft sweeringhen wt die hoecken der ooghen.

Ooghen gheswillen vermorwen.

MElilote in soete*n* wijn ghesoden en d'oogen mede gebet, ghenesen die gheswellen der ooghen.

Schellen die eerst beginnen op d'ooghen, af doen.

'TSap van ajuyn in d'ooghen ghedruypt, maer ten is niet goet veel ghebruyckt.

Die Lever van een Aelpuyt, oly daer uyt ghebraden by 't vier of inde sonne, en dit inde ooghen gestreken.

Stockzuycker cleynkens ghewreven zijnde in-ghedaen met wat roos-water, verdrijft den schellen der ooghen.

Nota bene. Men sal aen de ooghen, oft ghehoor, niet veel meesteren, vvant men soudese lichtelijck verliesen.

Ooren openinghe.

DIe Meesters seggen, dat oly van bitter amandelen, ende oly van persick-noten, warm inde ooren ghedruypt, opent ende conforteert dat conduyt der ooren, ende is oock goet voor de wormen inde ooren.

Ooren-sucht ghenesen.

VIolen in een gelas gedaen, en gieter boom-oly op, ende set het ses weken inde sonne, en*de* dropt een oft twee droppelkens in d'oore, het gheneest de suchte der ooren.

Ooren die onsuyver zijn, reynighen.

DIe Meesters seggen, dat 'tsap van hoppecruyt inde ooren gedaen, maecktse reyn ende suyver.

'Tsap van ajuyn inde ooren ghedruypt, verdrijft onreynigheydt daer uyt.

Huyswortel sap door gedaen inde ooren gedaen, suyvert de ooren.

Note Muscaet gebraden, ende warm langh ghe-

knauwt met eenen besloten mondt, en*de* dien domp sal inde ooren slaen, ende reynighen de ooren.

Wascht u scheen-been dickwils met u eyghen water, men seydt het sal helpen.

Oft neemt alsem-water, ende wast u daer mede achter de ooren, ende aen den slaep vanden hoofde, al heet, men meynt dattet de ooren reyn ende suyver maken sal.

Ooren gewormt uytjagen ende dooden.

'TSap van groen kempsaet ghestooten, ende aen ghedaen, verdrijft het ghewormt uyt d'ooren.

Venckel-water inde ooren ghedruypt, gheneest de ooren daer wormen in zijn.

Ooren pijn ghenesen.

'TSap van Muer inde ooren ghedruypt, geneest de pijn der ooren.

'Tsap van Nachtschade inde ooren ghedruypt, seydtmen, slist de pijne der ooren.

'Tsap van Melilote inde ooren ghedaen, geneest de pijne der selver.

Coriander op suycker ghegeten, gheneest de pijn der ooren.

Ooren tuyten helpen.

DIe experte Meesters segghen, dat het sap van koolen met wijn gemenght, ende lau inde ooren ghedaen, gheneest het tuyten der ooren.

Mostaert-saet met vijghen vermenght, ghelijck een plaester op d' ooren gheleyt, gheneest het tuyten der ooren.

'Tsap van ajuyn inde ooren ghedaen, gheneest het tuyten der ooren.

Wijn daer roode roosen droogh in gesoden zijn, aen-ghestreken, gheneest het tuyten der ooren.

Oore*n* vochtigheyt en*de* etter-vloede*n* stelpe*n*.

'TSap van Nachtschade inde ooren gedruypt, is goet voor etterachtighe vochtigheydt.

'Tsap van ajuyn inde ooren ghedaen, geneest het vloeyen der ooren.

Pestilentiael Apostumatien, clieren, geswellen doen uytbreken, ghenesen.

DUyvels-beet met de bloemen ende wortelen gestooten ende opgheleyt, ghenesen pest-buylen.

Pestilentie beschermen.

DE bladeren van wijnruyte alleen ghegeten in spijse, oft met oockernoten en drooge vijgen gegeten, eerst ghestooten zijnde, beschermt voor peste.

Bevernel-wortel inden mondt ghehouden, beschermt voor peste.

Zeduwar inden mondt ghehouden, is seer goet.

Angelica inden mondt ghehouden, behoet den mensch teghen een quade lucht.

Preservatijf voor de peste.

DE Meesters seggen, dat gebotert bier gedroncken met driaken twee reysen 'sweecks, is een goet preservatijf voor de peste.

Oft een boon groot driakel eens ter weken inghenomen met goeden witten wijn, is oock goet.

Ruyt,vijghen, ende noten, stoot elcks bysonder, doet dit t'samen, ende eet dit 'smorghens, het is een goet preservatijf.

Eet vet boter ende broodt weynigh eer ghy uyt gaet, u aensicht, polsen ende handen maeckt vochtigh met costel wijn en*de* rooswater, oft met azijn, het is een costelijck preservatijf.

Een azijnigen doeck rieckt dickwils, ende ververscht u aensicht, polsen ende mont met het selve.

In huys verbetert de lucht met roosen, wijngaertbladeren, wilgenbladeren: sprenckelt rooswater, suyrickwater, oft cout water met azijn over huys, het is seer goet.

Rieckt dickwils roosen, oft azijn, Arangen-appelen, het is een goet preservatijf.

In u spijs gebruyckt veel ajuyn, oock verjuys, oock het sap van Lymoenen, Granaten ende Arangen-appelen, het helpt seer.

Gerst-water alle daghen ghedroncken, is seer goet, oft drinckt water met azijn ghemenght, sal oock seer voorderlijck wesen.

Wacht u voor droefheyt ende melancolie, want sy corrompeert het bloedt, crenckt herte, ende bederft de natuer: oock suldy u wachten voor onmatighe blijschap.

Het beste preservatijf voor de peste is, dat mense schouwt.

By een goet vier geasemt, is goet voor de peste.

Draeght in u handt een Arangen-appel oft Lymoenen, wast u handen, mondt, pols ende neus dickwils met eeck oft met eenen azijnigen doeck, drinckt oock een weynigh azijns.

Wacht u voor te veel etens ende drinckens, nuttight oock niet te luttel, ghebruyckt mate.

Voor verschietenis in pest.

DIe experte vrouwkens segghen, Drinckt u eyghen water, 'tis goet voor verschietenisse.

Oft drinckt een teughe cout water, oft met eeck ghemenght, het is goet voor verschietenisse.

Perfumeringhe voor Peste.

MAeckt goet vier inde camer met eycken houdt, het is een goede perfumeringhe.

Men magh inde camer in't vier beroocken met Geneverbesien, ofte met Imperen houdt de camer beroockt.

Lauren, Roosmareyn, Mir, Caneel, welriecke*n*de cruyden, wieroock, Salie, wijnruyt, peck, herst, tymus, note-muscaet, stamptet ende leght het op gloeyende colen, ende perfumeert de camer, bysonder t'savondts ende 'smorghens, het is seer goet.

Doet desgelijcks daer by Arangen schellen, Ly-

moen schellen, en*de* 'tsal niet quaet zijn. Altemet suldy een gloeyende keseling blusschen in azijn en*de* beroocken so de camer, gy sult met Godts gratie seer wel doen.

Teecken van Peste.

DE Peste comt gemeynlijck met coude ende bevinghen, ghelijck een cortse, met groote pijn int hooft oft wee in den rugghe, met onghesteltheydt des lichaems, swellinghe in't aensicht, roodigheyt inde ooghen, ende vaecke oft onsinnigheydt.

Wanneermen twijffelt oft iemant de peste heeft, soo salmen beyde de handen tot over de pols toe in een eemer met coudt water houden een wijle tijdts, dan salmen beyde de polsen wrijven: Indien hy de peste heeft, soo sullen twee aderen heel swart worden: indien niet, sullense haer blauwigheydt behouden.

Verscheyden Remedien voor de Pest.

DIe de Peste langer gehadt heeft dan xij. uren, canmen qualijck ghenesen.

Het eerste werck sal zijn: doet terstondt een ader openen met raedt des meesters.

Den eersten dagh bewaert den mensch voor slapen, met tsamenspreken, met vermaningh, met gerucht, met wrijvinge der buyten leen, met treckinge der ooren, neus ende hayr, ende een spongie met azijn oft azijn voor de neus ghehouden.

Leght den siecken voor een eycken vier, en*de* bindt onder sijne voeten seep met sout, schelcruyt, vlierbladeren, nachtschade, al gestooten, en*de* leghter een cool-blaet over, laeter die op ligghen *4.* uren lanck: men magh't wederom ververschen, maer als ghy't af-doen sult, soo hout uwen mont toe, ende latet in water vallen, houdt den siecken sonder slapen.

Geeft den siecken een haes-note groot driakel gemenght met polver van tormentil-wortel en*de* diptami, dit doet sweeten. Geeft den siecken te drincken

cicorey, sulcker, benedictus, endivie, oft eenigh van die wateren lau ghemaeckt.

Recept tegen peste. Een loot Veneetsche driakel andromach, een loot note-muscaet, dry loot witte braembladeren, daer de swerte besien op wassen, dry loot vlierbladere*n*, dry loot goutbloemen-cruyt, dry loot fijn salie, twee loot wijnruyt, een half once galigaen, een stoop van den besten wijnazijn, leght de noten inden wijnazijn 24. uren lanck, en*de* dan in doeckxkens ghebraden onder d'asschen, ende dan stampen, ende doense inden azijn, de groene cruyden stooten, ende deur doen met den azijn, die driakel suldy met den azijn temperen, doet dit t'samen in een steenen cruyck wel vast toeghestopt, ende drinckt hier af alle morgen een lepel vol, ende vast daer op een ure lanck, het is seer goet.

Item weyckt groene noten in azijn, ende distilleert daer water af, ende besight dat, het wort seer ghepresen.

Een doyer van een versch eye, met een stuyver fijne Veneetsche driakel, met scherpen goudtbloemen-eeck onder een ghemenght, ende ingegeven, daer op ghesweet, ende wat onder de voeten ghebonden dat wech treckt, als Bakelaer, Mater, Ysop, Vlier, scherftse, want het sweet drijft het fenijn wech.

De bladeren van tormentil met de wortelen in wijn ghesoden oft 'tsap ghedroncken, oft die drooghe wortel ghepoedert, als voren ingenomen, genesen wel.

Duyvels-beet met de wortelen in wijn ghesoden, ende inghenomen, gheneest de pest.

Conserve van Godtbloemen nuchteren inghenomen, gheneest van peste.

Pestilenti-wortel ghedrooght ende ghepoedert met wijn gedroncken, en*de* gesweet, geneest de peste.

Wortel van een-bladt, 'tpoeder daer af een half

vierendeel loot swaer inghenomen, met wijn, oft beyde t'samen, daer op ghesweet, gheneest vande haestighe sieckte.

Bevernel-wortel met wijn ende azijn inghenomen, doet sweeten en*de* gheneest de haestige sieckte.

Een vierendeel van *Angelica*-wortel gepoedert 'swinters met azijn, 'tsomers met rooswater ghedroncken, daer op gesweet, oft nuchtern de selve wortel inghenomen, gheneest van peste.

Een notschael vol poeder van *Cardobenedictus* met wijn inghenomen, oft wijn daer't cruyt in gesoden is, oft ghedistilleert water in ghenomen, geneest de haestighe sieckte.

Schavelingh van een hooren gemenght met fijn Veneetsche driakel ende endivie, wat t'samen ingenomen ende ghegheten voor een goet eycken vier, gheneest wel.

Bolus Armenus met sulcker-water inghenomen, gheneest van peste.

Een handt vol sali, een handt vol vlier, de pitten oft bladeren, een handt vol ruyte ende twee mingelen wijn, laet sieden op dry pinten, doeter by een stuyver aen gengeber, oock soo veel driakel, ende laetet staen, meughdy, 24. uren, ende drinckt daer af thien oft xij. daghen lanck, 't sal wel gaen.

Een pinte Celidoni-water, en*de* dry pinten Rijnschen wijn-azijn, en*de* anderhalf loot note-muscaet, een loot nagelen ghestooten, latet t'samen opsieden op de helft, ende laetet ghestopt staen dry daghen: daer na uytghewrongen ende in een viole vast toeghestopt. Drinckt hier af t'savondts ende 'smorghens een lepel vol, ende die sieck is, twee: het sal wel ghenesen met Godts hulpe.

Averuyt, wijnruyt ende joffroumerck van elcks een handt vol t'samen gestooten in een mortier, en*de* deur ghedaen met sulcker-water oft azijn een half croesken, ende de rest ghemengelt met des siecken

urinen, ende alsoo ghedroncken, gheneest vande hastighe sieckte.

Neemt wilde surckel oft surick en*de* laetse 24. uren weecken in eeck, ende distilleert dit cruyt, drinckt hier af twee oncen met oft sonder zuycker, en*de* sweeter op, het sal wel helpen believet Godt den Heere.

Item hencksten-dreck deur gedaen met wijn oft bier, en*de* ghedroncken, verdrijft het vier van't herte.

Snijt een ajuyn dweers deur, en*de* maeckt in elcke sijde een putteken, en*de* vult het met sijne driakel, oft azijn met driakel, oft met ruyte, ende leghet weder t'samen, wintet dan in een natachtighe doeck, legghet onder d'aschen, ende soo ghebraden, douwet daer na 'tsap uyt, ende gheeft den patient een lepel vol te drincken, ende men magh dese materie buyten op de peste legghen met wat Suyrick.

Bakelaer de schellen af, stamptse met een weynigh souts, drinckt hier af een lepel vol met wat eeck ende water al warm, ende sweet hier op, het gheneest wel.

Neemt een tackxken Ruyte, een bolleken Loock, oft een note ende een graenken souts, eet dit alle daghe een maent lanck, ende weest vrolijck. Dit is oock goet voor wormen.

Plaesters voor de peste.

*N*Eemt dry oft vier vijge*n*, en*de* deesem twee drachma, mostaert-saet ende netelsaet een drachma, duyven-mest een half once met honigh vermenght: Leghter dit op, het sal stercker trecken, doet ghy daer by acht oft neghen Cantharides met sout.

Een plaester om 'tfenijn uyt te trecken. Boonen-meel met een goet deel souts, drooghe noten gestooten, getempert met wit van een eye, met het sap van vlierbladeren met stercken azijn, doeter termentijn by, leghter dit op, ende legt daer een heete tichel op, het sal de buyle doen deur trecken.

Oft neemt een boon groot driakel leghtet daer op, het gheneest.

Oft sout ghepulveriseert, ende ghemenght met een doyr van een eye, leghtet op die koole, het rijpt ende gheneest.

Pijn des lichaems helpen.

DIe Meesters segghen, dat oly van Camillen mede gesmeert verdrijft de pijne des lichae*m*s.

Haver-meel met azijn gesoden ghelijck als pap, ende opgeheleyt, slist de pijne.

Groen Alsem gestooten, en*de* anijs, comijn gestooten ende gheroost in een panne, ende dan tusschen kanefas doeck gheleyt, ende op gheleyt, geneest de pijne des lichaems.

Pijn, weedom van die leden scheyden, verdeylen, versoeten.

HEt Meel van Gerste met vijghen in honigh-water ghesoden, ende ghebesight.

Melilote oft Camille-bloemen, uytwendigh oft oock inwendigh ghebruyckt, versoeten alle pijn ende weedom.

Pleuris ghenesen.

PLeuris is een sweeringe int lijf met een onlijdelijcke pijn, daer me*n* terstont raet moet toe doen, en*de* men moet den Mediaen doen late*n* binne*n* 24. ure*n*.

Gersten-bry wel ghesoden ende ghegeten, ende strijckt de pijnlijcke plaetse met camil-oly, het ge-neest het Pleuris.

Syrop oft conserve van violetten ghegeten, oft suycker-candy oft wit suycker ghegeten, versaecht de pijn van Pleuris.

Mageleyn met honigh vermenght, dickwils gheleckt, versaecht de pijn van Pleuris.

Cassia Fistula met vercoelende water ontrent een once swaer inghenomen, gheneest Pleuris.

Eenen appel wat uyt-geholt en*de* wieroock manneken, genaemt *Olibanum,* doet dit inden appel en*de*

leghter stucksken wederom, ende braedet soo, dit dan ghegeten, helpt voor pleuris.
Cardobenedictus dry handt vol in water ghesoden, ende nuchteren ghedroncken ses oncen, ende daer op ghesweet, gheneest het pleuris.

Kinder-pockxkens ghenesen.

DIe ervaren Medecijn-meesters segghen, dat Eerenprijs in water ghesoden ende dat ghedroncken, gheneest kinder-pockxkens.
Drooghe vijghen ghegeten oft met melck ghesoden ende soo ingenomen, doetse uytslaen van't hert.
Henckstendreck deur gedaen met cleyn bier, ende suycker ende caneel in ghedaen, dit ghedroncken, doetse uytslaen.
Wijnruyt ghesoden in duyvekervel-water, ende ghedroncken, helpt seer.
Vijgen, soethout, gesoden in water deur gedaen ende gedroncken, geneest de kinder-pockxkens.

Popelsije ghenesen.

MEn sal die plaetse ginsen en*de* weer wrijven om het bloedt dun ende vloeyent te maken en trecken ende wandelen. Lavendel-bloemen alleen, oft met caneel, noten ende nagelen, oft conserf van lavendel-bloemen 'smorghens een boon groot in-ghenomen, is seer goet voor die popelsije.
De wortel ende 'tsaet van bevernel gebesight, gheneest de popelsije.
Lavendel-water aen den slaep van't hooft ende inden neck stijf ghewreven, ende brandewijn aen de leden ghestreken, gheneest popelsije.
Mostaert-saet alle daghen op boter ende broodt ghegeten, oft anders, helpt seer voor geraecktheyt.

Qualijck hooren goet.

BAkelaer gepulveriseert met wijn ingedroncken, is goet voor de ghene die qualijck hooren.

Qualijck riecken.

MArioleyn ghewreven ende inde neus ghesteken, oft het sap deur de neus opghehaelt, gheneest het qualijck riecken.

Quinanci inde keel ghenesen.

NEemt vijf vijghen ende schrabt het saet daer uyt, ende dan met een fnuyck lijnsaet gesoden in een pinte stroomwater, tot dat het lijnsaet borst, ende daer mede ghegorgelt, is wonder goet voor een quade keel.

Rasernije in't hooft ghenesen.

GErsten-meel met karremelck ghesoden ende gegheten, is goet voor rasernije in't hooft. Men bindt oock onder de voeten als seelten levendigh gespouwen, oft rogghenbroodts cruymen met sout vermenght, onder de voeten ghebonden, gheneest de rasernije in't hooft.

In reynigheydt doen leven.

DE gheestelijcke lieden segghen, dat wortel van witte bloemen in water gesoden ende gedroncken, helpt om in suyverheydt te leven.

Wynruyt gescherft, op boterham ghegheten, helpt om in reynigheydt te leven.

Agnus Castus, een cruydeken by hem gedragen, ende op gheslapen, helpt tot het selfde.

Roose in't aensicht verdrijven.

'TSap van helmcruyt mede gewasschen, geneest die roose.

'Tsap van aerdtbesie-bladeren mede nat ghemaeckt, gheneest de roose in't aensicht.

Roose verdrijven.

'TWit van een hinnen eye met soo veel rooswater ende witten azijn, van elcks even veel in malcanderen gheslaghen, ende lau ghemaeckt op die roose gheleyt, waerse comt het gheneest, ende 'tis oock goet voor alle herte gheswillen.

Drop pittou met wit van eye, in een gemenght en*de* opgeleyt, en*de* somtijts ververst, geneest de roose.

Nachtschade water lau gemaeckt met een doecxken natachtigh opgeleyt, ende als't droogh is wederom ververst, het treckt terstont de pijne uyt, ende verdrijft de roose.

Roodt melisoen ghenesen.

DIe Meesters segghen 'tsaet van agrimoni met wijn ghedroncken, is uytnemende goet voor het root melisoen.

Ganserick in wijn oft water ghesoden ende gedroncken, gheneest het roodt melisoen.

Huysloock ghesoden ende 'tsap daer af gedroncken, is goet voor den loop.

Pimpernel ghesoden ende ghedroncken, geneest het roodt melisoen.

Terwe gesoden en*de* ghedroncken, doet het selfde.

Savie in water ghesoden ende ghedroncken, is oock goet voor't melisoen.

Porceleyn ghesoden ende inghenomen, oft aelbesien sonderlingh ghedrooght inghenomen, gheneest het roodt melisoen.

Onrijpe moerbesien gedrooght met rooden wijn inghenomen, ghenesen den rooden buyckloop.

Soete melck met rijs gesoden ende ghegeten, is goet voor den rooden loop.

Men sal drincken bier daer stael in ghelescht is, warm, het is goet voor snijdinghe.

Roode wijn tinckt gedroncke*n,* men maghese mengen met meeste helft staelt water, het gheneest wel.

Lamberse roode noten ghepulveriseert met de schalen, ende weechbree-saet, van elcks even veel ghepulveriseert, ende dit ghedroncken met wijn tinckt oft rooden wijn, geneest het roodt melisoen.

Stael is goet voor snijdinghe: want staelt bier conforteert het inghewant, ende is goet voor die

Milt, Lever, Maghe, ende voor crancke dermen.

Item neemt warme koy-melck, ende lescht daer in dry oft vier gloeyende keyselen, ende drinckt dat soo warm, het doet den rooden loop op-houden.

Ghedistilleert water van eycken loof, inghenomen, oock het loof warm op de maghe gheleyt in een sackxken, gheneest het roodt melisoen.

Witte broodt nieuwe ghebacken in rooden wijn ghetinckt ende ghesopt, is goet gegheten voor den rooden loop.

Oft tarwen meel ghedrooght inden oven, ende pap af ghecockt, ende ghegheten, gheneest oock den bloedtganck.

Een Note-muscaet cleyn ghesneden, slaet die in een eye, ende giet dit op een heete roode haertsteen oft teghel, oft met meel ghemength, een koecksken af ghebacken, ende gegeten geneest het roode melisoen.

Onrijpe moerbesien ghedrooght inden oven, ende cleyn ghestooten met granaetschel met een ghebraden note-muscaet onder d'aschen, met rooden wijn getinckt, ingenomen, genesen 't root melisoen.

Rebarber met weeghbree-water ghedroncken, gheneest het roodt melisoen.

Slee-pruymen oft wilde pruymen ghedrooght inden oven, en*de* die gestooten en*de* 'smorgens gegeten met de steenen, gheneest het roodt melisoen.

Wortelen van witte maluwen ghenaemt in latijn *Althea*, in witten wijn gesoden ende gedroncken, ghenesen den rooden loop.

Vier eyeren hart ghesoden, en*de* die doyeren cleyn ghestooten, daer dan toe genomen een pinte karremelck wel ghesoden, ende dat dan onder een ghemenght ende ghegeten, gheneest den rooden loop.

Pitten van akeren ghestooten ende met warm bier inghenomen, gheneest het selve.

Een eye hart gebraden, ende dan heet geschelt ende soo heet in brandte-wijn gheleyt, om in te trecken,

ende dat ghegeten, gheneest wel.

Oly van olijf ende Iopen bier oft ander bier t'samen ghemenght ende lau in-ghenomen, heylt den schilde dermen.

Een hillick van een ham verbrandt ende gestooten, ende met bier ende boom-oly ghedroncken, geneest het roodt melisoen.

Tormentil-wortel ghestooten, ende daer in ghedaen oly van note-muscaet, oft by faute van dien oly van folie, een half roomerken rooden wijn, ende dan inghedroncken, sal terstondt stoppen.

Soete melck stael in gelescht, ende tarwen-meel in den oven ghedrooght, t'samen in soete melck gecookt met wat stijvelis, ende ghegeten, gheneest het roode melisoen.

Warm witte broodt oft broot met oly van de lijf ghegheten met wat souts, gheneest de snijdinghe.

Heet witte broodt en leght de cruymen in boom-oly tot datse vol gedroncken zijn, ende eet dat voor den loop, het gheneest.

Rijs gedrooght in een panne, ende bry af ghekockt, ende een stuck stael oft yser in ghelescht, geneest het melisoen.

Granaet-schellen gebrant en*de* gestooten, en*de* in rooden wijn tinckt ingenomen, geneest den buyckloop.

'Tsaet van Fiecruyt, 'twelck men noemt roodtmelisoen-saet, met rooden wijn oft verstaelt water ghedroncken, oft ghewelt in soete melck ende ingenomen, gheneest het roodt melisoen.

Soetemelck al mengelende gesoden met een stuck staels op de helft, ende inghenomen, oft witte keselkens gloeyent inde melck ghelescht, is goet voor de snijdinghe ende buyckloop ghegeten.

Alderhande ruydigheydt en*de* schruftheyt ghenesen. Besiet Crawagie.

EErenprijs in water gesoden ende gedroncken gheneest ruydigheydt.

Muer met sout in water gesoden, ende daer mede dickwils ghewasschen, gheneest de ruydigheyt.

Scabiosa-cruyt ghestooten ende opgheleyt, gheneest de ruydigheydt.

'Twater daer ysop in ghesoden is, mede ghewasschen met wat azijns, gheneest ruydigheydt.

Senebladeren purgatie inghenomen, gheneest.

Hoppercruyt ghesoden ende ghedroncken, gheneest de ruydigheydt.

Neemt tot een tinne*n* warmoes-schotel vol smeer van geroockt vleesch, dry loot gestooten solfer, met anderhalf loot peper, en kneet als deegh in malca*n*der en*de* smeert u daer mede 'smorge*n*s en*de* 'savonts.

Schamele leden ghenesen.

MUer ghestooten oft het sap aen ghestreken, geneest wel.

De bladeren van lauren-boom met ruyte gestooten ende opgheleyt, ghenesen.

Dille-cruyt tot asschen ghebrandt ende in-ghestroyt, ghenesen.

Scheenen die ghequetst zijn, oft ghestooten, ghenesen.

DE cakebeenen van snoecken ghebrandt tot polver ende inghestroydt, gheneest de ghequetschte schenen.

Schellen verdrijven van't hooft.

DE gheleerde Medicijns segghen, dat leliwortel met honigh vermenght, ghestreken, op't hooft, verdrijven schellen.

Sciatica pijn inde heupen ghenesen.

TYmus met meel van gersten mout ende wijn vermenght, opgheleyt, gheneest *Sciatica*.

Ruyte met dil ghesoden ende ghedroncken, ghenesen de pijn inde heupen.

Een plaester van mostaert ende vijghen ghe-

maeckt opgheleyt, gheneest pijn inde heupen ghenaemt *Sciatica*.

Scheurbuyck ghenesen.

LEpelbladeren in water gesoden, ende daer den mont mede gespoelt, zijn goet voor scheurbuyc.

Berghknoppen ghesoden ende deur ghedaen, daer mede ghespoelt, gheneest den scheurbuyck.

Bekeboom deur ghedaen, met soete melck ghesoden, lau ghemaeckt dry-mael 'sdaeghs een croesken ghedroncken, ende den mondt mede gespoelt.

Ist in uwen mondt soo wast het tandtvleesch met u eyghen water dickmael door den dagh, het sal den scheurbuyck ghenesen.

Secondine af-jaghen.

GOudtbloemen ghedrooght ende op gloeyende colen gheleyt, treckt sterckelijck van onder ontfanghen.

Tymus met honigh in water ghesoden ende gedroncken.

'Tsap van wijnruyte met wijn ghedroncken.

Lavendel in wijn ghesoden, ende ghedroncken.

'Tsaet van Kersse inghenomen.

Loock op brandende colen gheleyt, en*de* den roock ontfanghen, oft in water gheseten daer loock in gesoden is.

Vercrompen senuwen ghenesen.

***C*Onsolida major**, Confili, smal sali, tempert met oly, latet staen 4. dagen, daer na gesoden in dubel vaten, met pier-wormen tot dat het dick wort, dan slatet deur, ende strijcket op die vercrompen senuwen, ende sy sullen met Godts gratie ghenesen.

Senuwen bevingh en*de* treckingh helpen.

BYvoet met oly van roosen ghemenght, ende die leden daer mede bestreken, helpt wel.

Senuwen ghebreken ghenesen.

LEly-wortelen met honigh vermenght opgestreken, oft oly van lelien opghestreken.
Bierighe doeck opghebonden, helpt seer wel.

Senuwen spanninghe treckende.

ONsen vrouwen bedstroo met wijn oft water gesoden ende ghedroncken, is goet voor spanninghe der senuwen.
Bladeren van Betoni, ghedrooght een vierendeel loots swaer met honigh water inghenomen, gheneest treckinghe der senuwen.
Centaurea ghesoden ende ghedroncken, is goet voor alle ghebreken der senuwen.

Sieckten versaechten.

DIe wortel van Galissihoudt in drancken ghesoden, ende ghedroncken, versaecht alle pijn.

Sijde steeckten weedom ghenesen.

SAvie in water ghesoden ende gedroncken, helpt wel.
Gerste-meel pappe*n* opgheleyt is een goede medecijn.
Koolstruycken tot asschen verbrandt en*de* met oude verkens liese vermenght, ende opgheleyt, gheneest.
Pastinake-wortel in spijse ghegeten, is goet voor weedom.
Camil-bloemen met Mey-boter wel ghesmeert teghen warmte, helpt seer.

Gherustelijck doen slapen.

ANijs-saet in een sackxken voor den neus ghehanghen, doet gherustelijck slapen.
Latouwe ghegeten, doet wel slapen.

Slap van crachten ghenesen.

VVEeren vleys gekapt ende in een cruyck gedaen, en dicht toeghedaen ende in een ketel ghesoden met wijn inde kruyck, met note-muscaet,

Naghelen, ende Caneel, ende ghesoden en deur gedaen, ende ghedroncken met suycker.

Van slaep die onnatuerlijck is doen wecken.

MEt sterck wrijven, wrecken, trecken by't haer, en wijnbrauwen, ende toe-roepen, ende spreken, met gherucht maken.

Siet Thym, Mageleyn, Basilicon in azijn, ende houdt dat voor den neus.

Mostaert inden mondt ghestreken.

Laet inde neusgate*n* optrecke*n* den roock oft damp van seer stercken azijn, die doet wacker worden.

Speenen ghenesen.

BRaem-bladeren ghestooten ende opgheleyt, genesen den Spenen.

Spijse doen verteeren.

SAffraen in spijse ghedaen is goet. 'Tsaet van *Ligusticum* ghegeten, verteert de spijse wel.

Peterceli in spijse ghegeten, helpt wel verteeren.

Mostaert ghegeten, doet wel verteeren.

Arangen-appelen ghegeten, oft de schellen gheconfijt ghegeten, doet de spijse wel verteeren.

Springhende vier oft wilt vier ghenesen.

CRijt gheschrabt met wat eeck ghemenght opgheleyt, gheneest springhende vier.

Ceruys aenghedaen, geneest springende vier.

Purgatie inghenomen van Senebladeren, gheneest springende vier.

Sprou ghenesen.

SProu moetmen den mondt dickwils reynighen met lau water, oft met wat Suycker-Candy in ghedaen, oft wat honighs.

Swellinge der keele*n* oft quinanci genesen.

ANijs-saet ghesoden met water, met honigh ende ysop, met weynigh azijns, ende mede ghegorgelt.

Hoolwortel in water alleen oft met azijn gesoden, daer mede ghegorgelt.

Steenbreken af drijven, doen rijsen.

'TSap van Limoenen inghenomen, wordt van velen ghepresen.

Mater sonder de bloemen in water ghesoden ende ghedroncken, doet den steen rijsen.

Water van *Raphanus* in-ghedronken, is goet voor den steen.

Onsen vrouwen bedstroo met wijn oft water gesoden ende ghedroncken, gheneest den steen.

De jonghe bladerkens van cruysbayen rau gegeten, helpt.

De steenen van mispelen gepoedert en*de* ingenomen.

Saxifraga is goet ghenut den ghenen die ghebreck vanden steen hebben.

Brembloem-water ghedistilleert (maer eerst gepurgeert het lichaem) ende inghedroncken.

Daucus-saet ghestooten met wijn ingenomen, is goet voor den steen.

Camille-bloemen, Mallot-bloemen, elcks een hant vol, witte maluwe-bloemen, Comijn een half hant vol gesoden op eenen pot wijns op de helft, ende dit ghedroncken, is goet voor den steen.

Swaermoedigheydt verdrijven.

BArnage-bloemen in wijn gheleyt ende gedroncken, verdrijft swaermoedigheydt.

Mater ghedrooght ende ghepoedert, ende daer af een half loot swaer met honigh oft andersins inghenomen, verdrijft swaermoedigheydt.

Violetten ghestooten, ende alleen oft met oly vermenght, op 't hooft gheleyt, verjaghen swaermoedigheydt.

Purgatie van Senebladeren inghenomen verdrijft swarigheydt.

Sweetende maken.

BLaderen van Tormentil met de wortelen in wijn ghesoden, ende dan ghedroncken, maeckt sweetende.

Drooghe vijghen voor den eten ghegeten, helpt om te sweeten.

Twee heete teghelen, ghewonden in doecken die ghenet zijn in wijn-azijn, neven die sijde op het bedde geleyt, doet wel sweeten.

Oock eycken berderkens dickwils heet ghemaeckt, ende op warme doecken gheleyt op 't lijf, maeckt sweetende.

Sweeren ghenesen.

BLaderen van bernende oft doove netelen met sout ghestooten opgheleyt, zijn goet voor vuyle stinckende sweeringen en*de* bloetsweeren by de oore*n*.

Sweeringhen in't hooft ghenesen.

'TSap van koolen deur de neus opghehaelt, geneest sweeringhen in't hooft.

Sweeringhen bedwinghen datse niet innewaerts en eten.

BLaderen van braembesien ghestooten daer op gheleyt, bedwinght de sweeringhen datse niet innewaerts en eten.

Sweeringhe verargert vervuylt stinckent helpen.

DE bladeren van netelen ghestooten, ende met sout vermenght opgheleyt, ghenesen stinckende sweeringhen.

Sweeringhen doen sluyten.

LEli-wortel onder d'asschen gebraden, oft de bladeren opgheleyt, doen de sweeringhen sluyten.

Swellinghe die heet zijn vercoelen.

DIe Meesters segghen dat de bladeren van Pimpernel groen ghestooten ende opgheleyt, ghenesen heete swellinghen.

Vuyle ende heete voorts-etende sweeringhen suyveren ende ghenesen.

MVer ghestooten ende opgheleyt, ofte bladeren van Pimpernel groen ghestooten ende opghedaen, ghenesen vuyle sweeringhen.

'Tsap van Lelibladeren in een coperen panneken met azijn ende honigh ghesoden ende mede gewasschen, reynight vuyle voorts-etende sweeringe*n*.

De bladeren van vlier groen ghestooten ende opgheleyt, ghenesen vuyle sweeringhen.

De bladeren van claproosen met de groene bollekens ghestooten, zijn seer goet gheleyt op quade sweeringhen.

Kool-bladeren met honigh vermenght ende opgheleyt, ghenesen sweeringhen.

Wijn mede ghewasschen, oft nuchteren speecksel opghestreken, ghenesen opene vuyle gaten.

Alluyn-water mede ghewasschen, oft sout-water mede ghewasschen, reynighen vuyle voorts etende sweeringhen.

Heete Sweeringhen van schamele leden ghenesen.

GErwe ghesoden opgheleyt, oft in water gheseten daer sy in ghesoden is, gheneest soodanighe sweeringhen.

Sweeringen die vervuylt zijn, suyveren.

HEt sap van koolen opghedaen, reynight vervuylde sweeringhen.

Sweeringhen doen uytbreken.

BOlster van walsche noten oft de bladeren gesode*n*, ende op-ghedaen, doen sweeringhen uytbreken.

Sweeringhen die onsuyver vochtigh loopende zijn.

HEt cruyt van Dille tot asschen verbrandt, ingestroeydt, gheneest vochtighe sweeringhen.

Tarwen-meel met wijn ende Salpeeter ghemenght, ende opghedaen, gheneest sweeringen die vochtigh ende loopende zijn.

Sweeringhe doen uyt breken, rijpen.

DEegh van tarwen-meel met sout vermenght, ende op die sweeringhen gheleyt.

Rogghen-broot ende boter gheknauwt, ende op gheleyt, doet sweeringhen uytbreken ende genesen.

Ghebraden appelen oft pierwormen, oft seep opgheleyt, gheneest sweeringhen.

Vytwendighe sweeringhe ghenesen.

WOrtel van Galissihout met honigh vermenght, opgheleyt, versaechten ende ghenesen uytwendighe sweeringhen.

Swellinghe doen vergaen.

DE experte Chyrurgijn-meesters segghen, dat Munte met meel van gersten-mout vermenght, een pappeken af ghemaeckt, ende op-gheleyt, doet de swellinghen vergaen.

Tandt sweer ghenesen.

DIe ervaren Meesters segghen, dat wortel van Bevernel gheknauwt, oft met azijn alleen, oft met water ghesoden inden mondt ghehouden, geneest het tandt-sweer.

Mostaert-saet gheknauwt, doet wel seeveren ende veel quijls uyt de tanden loopen.
Moerbesie-bladeren ghesoden ende inden mondt ghehouden, oft de wortelen versoeten die pijn ende weedom der tanden.
Brandende netel-wortel ghekapt met eeck ende sout, aen de tanden ghewreven, gheneest tandtpijn.
Mirredick-wortel medegewreven, is goet voor tandtsweer.
Siet ysop in witte wijn-azijn, en*de* wascht warm daer mede de tanden.
Gersten-meel met water ende sout ghemenght, ende de tanden daer mede ghewreven, gheneest den tandtsweer.
Mater ghestooten ende op de seere tanden geleyt, verdrijft tandtsweer.

Tanden schoon ende vast maken.

DIe vernufte Meesterssen segghen, dat asschen van Roosmareyn ghebrandt, ende de tanden mede ghewreven, maecktse schoon ende vast.
Porceleyn inden mondt gehouden ende geknaut, doet de tanden vast staen.
Granaetschellen in water ghesoden, den mondt mede gespoelt, maectse schoon, en*de* doetse vast staen.
Lapis Calminaris in loopende water gedaen ende daer mede ghewasschen alle daegh eens een maent lanck, reynight de tanden, ende maecktse vast.
'Tis goet alsmen ghegeten heeft, datmen den mont spoelt, datmen ghewent met een openachtige mondt te slapen, ende 'smorghens uyt te spouwen, snuyten, reynighen, ende de tanden wrijven ende wasschen met schoon water.

Tandtvleesch stercken.

WIjn daer roode roosen in ghesoden zijn, mede ghespoelt ende ghewreven.
Schellen van Granaet-appelen in water ghe-

soden daer mede den mondt ghespoelt, stercken het tandvleesch.
Vijghen inden mont gehouden tegens het tandvleesch, stercken het tandvleesch.

Vuyl tandvleesch schoon maken.

DIe sinnelijcke vrouwkens seggen, dat een loot alluyn, twee loot honigh menght het t'samen, bestrijckt de tanden daer mede ende 't tandvleesch, het maeckt schoon ende reyn.
Een lepel vol honigh, een half note groot alluyn, een handt vol sali t'samen ghesoden met een pinte Rijnschen wijn, met stroom-water doet dat deur, ende besight het aen het tandvleesch, het maeckt reyn ende schoon.

Teeringhe ghenesen.

DIe vermaerde Doctoors segghen, dat melck goet is ghegeten voor teerachtighe lieden, bysonder geyte-melck oft schaeps-melck.
Langhe rasijnen ghegeten sonder de steenkens, is goet voor uytdrooghen.
Betoni in water ghesoden ende ghedroncken, gheneest teeringhe.
Het poeder van *Cardo benedictus* in wijn inghenomen, verdrijft teeringhe.
Roosmareyn-bloemen zijn oock goet voor uytteeringhe, conserve af ghemaeckt, ende die altemet ghebesight.

Tonghen gheswil die hert is, ghenesen.

MOerbesien oft *Diamorum* gebesight, oft vijgen in water ghesoden, daer mede gegorgelt, oft in den mont gehouden, geneest het geswil der tongen.

Tonghen rouwigheydt ghenesen.

DIe Barbiers segghen, dat 't sap van munte met honigh-water vermenght, daer mede ghewreven ende ghewasschen, geneest de rouwigheydt der

tonghen, oft azijn ende regenwater mede gespoelt, is oock goet om de tonghe mede te reynighen.

Tonghen sweeringhe ghenesen.

DIe experte Chyrurgijns segghen, dat het sap van onrijpe braembesien met honigh ghesoden, ende mede ghestreken, gheneest de sweeringhen der tonghen.

Oft Moerbesien op ghehouden, oft *Diamorum* op ghestreken, is goet voor vuyligheydt der tonghe.

Tonghe leelijckheydt oft vierigheydt.

DIe constighe Apotekers segghen, dat honigh van roosen met een veerken over die tonghe ghespreydt, ende soo altemet ghebesight, reynight de tonghe.

Oft lau water alleen, oft met suycker-Candy gewasschen, oft honigh, is goet om de vierigheyt der tonghen te doen vergaen.

Treurigh sonder sake.

DIe besochte Herbaristen segghen, dat *Mater* gedrooght ende ghepoedert, ende een half loot swaer met honigh oft andersins inghenomen, gheneest den ghenen die sonder sake treurigh is.

Vallende sieckte ghenesen.

IN dese sieckte salmen schouwen coude cruyden t'eten, als porceleyn, latouwe.

Tymus gheroocken, is seer goet voor de vallende sieckte.

Betoni met honigh-water ghedroncken, helpt wel.

Die wortel van Pioni manneken, in schijven gesneden, ende met een draet deur getrocken, aen den hals ghehangen sonderlingh van jonghe kinderen.

Besight mageleyn en*de* sali, want die is seer goet.

Eryngium in wijn ghesonden ende gedroncken gheneest de vallende sieckte.

Ysop ghebesight, is seer goet.

Terwen-meel ghetempert met dau op S. Ians dagh gheraept, backter een koeck af, ende eet die, 'tis goet voor de vallende sieckte.

Hanght Anijs aenden hals, oft gheeft het een mensch in sijn handt, dit is goet voor de vallende sieckte.

Vallende sieckte der kinderen.

HEt geel dat midden inde violetten wast, in water ghesoden ende ghenuttight.

Anijs saet ghebruyckt, is soo goet dat de ghene die Anijs inde handt hebben, van dese sieckte niet bevanghen en connen worden.

Verbrandtheyt ghenesen.

HVysloock ghestooten alleen oft met meel van gersten-mout, ende opgheleyt, gheneest.

Buylen met verkens-smeer ghemength, opgheleyt, gheneest verbrandtheydt.

De bladeren van moerbesien met oly vermengt, opghestreken, is goet.

Asschen van vijgenboom met oly van Roosen en*de* was vermenght, opgedaen, geneest verbrandtheyt.

Een half pont schaeps-vet, een half vierendeel maeghdenwas, met een halve stuyver cleyn gestooten wieroock op't vier gemenght, maeckt dan plaetsters, ende leght die op verbrandtheyt, ende suyvert het altemets met warmen wijn.

Smelt boter, ende doetse in water; cloptse tot datse wit wordt, giet dan 'twater af, ende maeckter plaesters af, het gheneest de verbrandtheydt.

Verbrandtheydt vercoelen.

MEn sal't met Inct coelen een doeck ghewoelt om die verbrandtheydt, ende daer op ghecoelt soo lanck alst roockt.

Men magh oock coelen met kerremelck oft giste, ende dan de bladeren deur-snijden.

Verbrandtheydt suyveren als te weelich vleesch in comt.

MEn sal't betten met wijn, ende 'tsalt seer suyveren ende claer maken.

Verbrandtheydt van 'tvier ghenesen.

LEli-wortel onder d'asschen ghebraden ende opgheleyt, gheneest wel.
'Tselfde doen oock de bladeren van lelien, opgheleyt.
Kernen van Queen gedrooght in stroom-water ghesmolten, op doecken ghenet, ende opgheleyt.
Item sout, seep, ende boter, een salfken af ghemaeckt, ende opgheleyt.

Verbroeytheydt.

EEn versch eyes doyer en*de* oly van olijf, oft roos-oly, met een weynigh sout ende meel t'samen geslagen, daer af een plaester op lijnwaet gemaect, ende op de verbroeytheydt gheleyt, gheneest.
Oft een doyer van een eye met twee lepelen oly van olijf, in een gheslaghen tot dattet een salfken is, ende op een sijde doecxken ghedaen, ende daer elcke reyse, alst tijdt is, van't selfde opgheleyt, gheneest de verbroeytheydt.

Vercoutheydt ghenesen.

SOete melck met suycker ghemenght ende ghegeten heel warm, is goet voor vercoutheydt.
Die schenen voor een goet vier ghewarmt, ende altemet met cout water ghestreken, is goet voor vercou heydt.

Verdrooghen d'water.

LOock rau af ghesoden ghegheten, verdrooght het water: bysonder alsmen neemt vers koeymelck met loock ghekockt, ende daer af ghegeten.

Vergiftheydt ghenesen.

*A*Lsem-wijn ghedroncken, helpt wel. Maluwe met de wortelen gesoden ghedroncken ende terstont wederom over-gegeven, geneest vergiftheyt.

Loock in spijse genut, oft in wijn ghesoden, ende daer af ghedroncken, is goet voor vergiftheydt.

Vijghen met sout, ruyte, oockernoten ghegeten, is goet voor vergiftheydt.

Verhitheydt vercoelen.

*D*Ie Meesters segghen: Donderbaert gestooten alleen oft met meel van gheersten-mout vermenght, opgeheleyt, ghenesen verhitheydt.

Violetten in water ghesoden ende ghedroncken, oft conserve daer af inghenomen, vercoelt inwendighe hitten.

Groene bladeren van nachtschade ghestooten, ende met meel van ghersten-mout vermenght, opgheleyt, treckt den brandt uyt.

Porceleyn-bladeren met meel van gersten mout vermenght, opgheleyt, ghenesen verhitheydt.

Sap van roosen op ghestreken, oft roos-salf vercoelt de verhitheydt.

Vochtigheyt van Granaet-appelen ingenomen, gheneest verhitheydt.

Verhitheydt van alle inwendighe leden vercoelen.

*M*Adelive cruyt met de bloemen in water gesode*n* en*de* ghedroncken, vercoelt de inwendige leden.

Verouderde Vlceratien.

*G*Roene bladeren van clissen gestooten, ende met wit van een eye ghemenght opgheleyt, genesen verouderde Vlceratien.

Lijnsaet in water ghesoden als een pappe ghemaeckt, ende als een plaester opgeleyt, is goet voor verouderd Vlceratien.

Agrimoni met witten wijn ghesoden ende mede ghewasschen ende opgheleyt, gheneest verouderde Vlceratien.

Verrecktheydt ghenesen.

PAstinake-wortelen in spijse ghebruyckt, ghenesen verrecktheydt.
Bladeren van alfs-rancken ghesoden met wijn, ende ghedroncken, zijn goet voor verrecktheydt.

Versachten.

GAlissihout ghebesight inwendigh oft uytwendigh, versaecht seer alle smerte.

Verstuycktheydt ghenesen.

CLauwen-smeir opgestreken, en*de* een witte wolle lap om gedaen, is goet voor verstuycktheydt.

Verstijftheydt los ende slap maken.

DIe gheleerde Meesters segghen, dat oly van Camillen versaecht alle weedom, ende maeckt los ende slap alle verstijftheydt ende herdigheydt.

Verstoptheydt ghenesen.

OLy van Camillen opent, Peterceli-wortelen oft het saet in water ghesoden ende ghedroncken, is goet voor verstoptheydt.
Loock ghebesight in spijse, is goet voor verstoptheydt.

Verteeren den visch doen.

MIrredick-wortelen gheschrabt ende een sause met wittebroots cruymen en*de* azijn gemaeckt, ende soo ghegeten, doet den visch wel verteeren.

Vervaert sonder sake helpen.

PUrgatie van Senebladeren inghenomen, met langhe rasijnen ghecockt, ende ghesoet met wat suyckers, verstout de ghene die verschrickt zijn.

Verwermen d'inwendighe leden.

WOrtelen van Peen oft Caroten in spijse ghebruyckt, verwermen d'inwendighe leden.

Verwe van Geelsucht ghebleven, schoon maken.

CAmille-bloemen met het cruyt in wijn ghesoden ende ghedroncken, ende oock mede ghewasschen met wat azijns.

Vlceratien die voorts eten ghenesen.

BLaderen van helm-cruyt ghestooten ende opgeleyt, ghenesen voorts-etende Vlceratien.

Vrouwen natuerlijcke cranckheydt verwecken.

MVer-bloemen ghedrooght, ende in water ghesoden daer in gheseten, ghebaedt, ghestooft, oft 'tsaet een half loot swaer met wijn ghedroncken, helpt wel.

Goudtbloemen alleen oft met het cruydt in water ghesoden ende ghedroncken.

Camille-bloemen ende cruyt met wijn ghesoden, ende ghedroncken, gheneest soodanige cranckheyt.

Thym met honigh in water ghesoden ende ghedroncken, helpt wel.

Marioleyn in witten wijn ghesoden, ende ghedroncken, helpt de Vrouwkens.

Scharley in alderley maniere inghenomen ende ghebruyckt, is goet.

Bladeren van wijnruyte ghesoden ende inghenomen.

Bevernel-wortelen in wijn ghesoden ende ghedroncken, ghenesen de cranckheydt der vrouwen.

De bladeren van Bethoni gedrooght een vierendeel loot swaer met honigh inghenomen, ghenesen de vrouwen.

Die wortel van lavas gedrooght, ende met wijn ghedroncken, gheneest wel.
'Tsap van *Centaurea* inghenomen, is oock goet.
Pioni-wortel gedrooght, ontrent een boon groot met mede ghedroncken.
De wortel van *Eryngium* ghesoden ende ghedroncken.
Cardobenedictus in wijn ghesoden ende al warm ghedroncken, gheneest soodanighe cranckheydt.
'Tsap van Peen met wijn ghedroncken, helpt wel.
Mostaert-saet met wijn oft mede ghedroncken, gheneest de selfde cranckheydt.
Loock ghesoden ende daer in gheseten, oft op gloeyende colen ghebrandt, ende den roock van onder ontfanghen.
Parey inghenomen, gheneest de natuerlijcke cranckheydt der vrouwen.

Vrouwen melck doen hebben.

DIe Meesters seggen, dat jonck bier met venckel-cruyt ende saet ghesoden, hier af gedroncken, doet de vrouwkens veel melck hebben.

Vrouwen na-baringhe lossen.

BEverzwijn met Peterceli in warm bier gheleyt, ende dat ghebesight, gheneest soodanige cranckheydt.

Vrouwen natuerlijcke cranckheydt stoppen.

TEskens-cruyt in water ghesoden ende gedroncken, gheneest dese cranckheydt.
Aelbesien-cruyt ghesoden ende ghedroncken, stopt wel.
Weechbree-bladeren ghesoden ende gedroncken, helpen oock.
Pimpernel ghesoden ende gedroncken, ofte

Gerwe ghesoden ende ghedroncken, oft daer in gebaet, stopt de voorseyde cranckheydt.
Granaet-schellen ghepoedert ende inghegeven, gheneest wel.
Que-appelen ghegeten, stoppen mede.
Foli ghebesight in spijse ofte dranck, geneest dese cranckheydt.

Vrouwen-borsten met sogh sweerende versachten.

PEterceli-bladeren met broodt vermenght, ende een pap af ghemaeckt, ende opgheleyt, ghenesen swerende borsten.

Vrouwen-borsten die sweeren, ghenesen.

DIe Meesters seggen, dat Boonen-meel-pap op gheleyt, genesen Vrouwen-borsten die sweeren.

Vrouwen die kinderen draghen goet.

SAvie ghegheten op een boterham, oft verjuys met suycker ende honigh opghewelt, is goet gedroncken.

Vrouwen pijn inde moeder helpen.

BEthoni-bladeren ghedrooght een vierendeel loot swaer met honigh inghenomen, ghenesen soodanighe cranckheydt.

Vrouwen lanck in arbeydt zijnde helpen.

NEem Myrrhe ende stamptse met wijn, ende gheeft het te drincken, 'tsal helpen met Godts gratie.

Walghen stillen.

VEerjuys ghebesight, gheneest het walghen.
'Tsap van Granaet-appelen inghenomen, is goet voor qualijckheydt.
Oly van foli buyten op de maghe ghestreken, geneest het walghen.

Water maken, urine doen lossen.

'TSap van groote clissen met honigh ghedroncken, doet wel water lossen.

Bladeren van netelen met mosselen ghesoden ende ghedroncken, gheneest de selfde cranckheydt.

Ons Lief Vrouwe*n* Bedstroo met wijn of water gesoden en*de* gedroncken, is goet voor urine te lossen.

Sali in wijn gesoden ende gedroncken, oft wijnruyt ghegheten, doet water lossen.

Lavendel in wijn ghesoden ende ghedroncken, oft Bevernel-wortel met wijn ghesoden ende ghedroncken, doet wel water lossen.

Boeckweyde-bry oft coecken ghegeten, doet wel water lossen.

Cardobenedictus in wijn ghesoden, ende al warm ghedroncken, helpt wel.

De wortelen van Peen ghegeten oft Pastinake-wortelen ghegheten, desghelijcks Peterceli-wortelen ghegeten, doen wel water lossen.

Kervel in wijn ghesoden ende ghedroncken, ende 't cruyt op de blaes gheleyt, doet wel water lossen.

Peper inghenomen, helpt wel.

Ajuyn in spijse ghebruyckt, Parey desghelijcks, doen wel water lossen.

Brem-bloemen oft 'tsaet in bier ghesoden ende ghedroncken, doet wel water lossen.

Note-muscaet in vierendeelen in oly gheleyt, ende daer alle daghen een half af ghegeten, met een lepel oly, versaecht seer, ende doet wel water lossen.

Asschen van witte wijngaert, ende Brem-asschen in dranck ghedroncken, doet wel water lossen.

Netel-wortel ende Mirredick-wortel in wijn ghesoden ende ghedroncken, ghenesen die niet wel can wateren.

De Meesters seggen, dat wilt vlas in water gesoden ende ghedroncken, doet 't water rijsen.

Camillen ghesoden ende ghedroncken, ende van buyten op de blase gheleyt, doen 'twater rijsen.

De wortel van blau lelien met wijn ghesoden ende ghedroncken, doen wel urine maken.

Thymus in water ghesoden ende ghedroncken, doen wel wateren.

Kool ghesoden met azijn inghenomen, doen wel water rijsen.

Drooghe vijghen voor den eten ghegeten,doen saechtelijck water rijsen.

Water doen verteeren.

LOock rou oft ghesoden ghegeten, men maghse sieden in varekoe-melck, dees verteert het water.

Hooft-bladeren op de beenen gheleyt, treckt het water daer uyt.

Alsmen onwetende ende teghen sijnen danck water lost.

HEt saet van netelen in broodt ghebacken, ende dat ghegheten, gheneest de ghene die 'snachts onwetende teghens hunnen danck hun water maken.

Water laden ghenesen.

WOrtelen van blau lelien met wijn ghesoden en*de* gedroncken, genesen de gene die't water laden.

Basilicon ghebesight, helpt oock wel.

Ruyte ghesoden met goeden wijn op de helft, is seer goet ghedroncken.

Betonie ghebesight, gheneest wel, oft radijs gegheten, helpt wel het water lossen.

Loock rau oft ghesoden ghegeten, gheneest de watersuchtighe.

Vijghen met wijn van alsem ende gersten-meel t'samen ghesoden, ende gelijck een plaester den watersuchtighen op den buyck gheleydt, gheneest watersuchtigheydt.

Besight dinghen die urine ende purgatie maken ghestadigh. *Raphanus* inghenomen, oft ghedistilleert water, is seer goet.

Loock in vare koe-melck gesoden, ghegeten ende ghedroncken, gheneest watersuchtigheydt.

Caneel is goet ghebesight voor't water.

Heet sandt in een sacxken dickwils opgheleyt verdrooght het water.

Neemt 3. pinten petou-wijn, ende 2. loot foli, siet die in een kruyck vast toeghestopt, in't water ghestelt, en drinckt hier af 'smorghens ende 'savonts, het drijft het water uyt deur sweeten.

Water ghedistilleert van druyven die niet heel rijp zijn ende ghedroncken, verdrijft de watersuchtigheydt.

Water beginnen te laden, ghenesen.

MArioleyn in witten wijn ghesoden, is seer goet veel ghedroncken, den ghenen die't water beginnen te laden.

Gheswillen vande watersuchtighen ghenesen.

RUyte met vijghen ghegeten, ghenesen het gheswil dat ghebleven is van watersuchtigheydt.

Wilt vier ghenesen.

DIe Meesters seggen, dat Maerter met de bloemen groen ghestooten opgheleyt, ghenesen het wilt vier.

Huysloock ghestooten, alleen oft met ghersten-mout vermenght, opgheleyt.

Wortel van lelien onder d'aschen ghebraden, oft met oly van roosen wel ghemenght, ende op 't wilt vier gheleyt, gheneest.

Saffraen op ghestreken, gheneest.

Bladeren van venckel met azijn vermenght opgheleyt, ghenesen het wilt vier.

Cardobenedictus groen ghestooten ende opgheleyt, is goet voor't wilt vier.
'Tsap van roosen opghestreken, gheneest het wilt vier.
Hoof-bladeren groen ghestooten met honigh gemenght, opgheleyt, ghenesen het wilt vier.

Weedom vande geheele leden versachten.

DE Medicijns seggen, dat oly van Camillen opgestreken, geneest ende versaecht alle weedom.

Winden verdrijven.

DE wortel van Bevernel gedrooght, gepoedert, ende met suycker inghenomen, verdrijft de winden.
Anijs ghepulveriseert, ende met warm bier oft wijn ghedroncken, verdrijft winden.
Lavetse ghebesight in spijse oft dranck, is goet om winden te verdrijven.

Winden doen scheyden oft verdeylen.

DE gheleerde Meesters segghen, dat de wortel van *Eryngium* in wijn ghesoden ende gedroncken, doet wel winden scheyden.

Wonden ende quetsuren ghenesen.

PImpernel gesode*n* en gedroncken, geneest quetsure*n*. Gerwe gestooten opgeleyt, geneest wonden.
Savie is goet opgeleyt, oft cleyn gescherft, ende met speckt vermenght een salfken af ghemaeckt, helpt de wonden.
Hondtstongh-wortel oft het cruyt opgheleyt, is seer heylsaem.
Termentijn in plaesters ghebesight, geneest wel.
Item wat crijt op-gheschrabt, gheneest met wat azijns ghemenght zijnde.

Wonden doen sluyten, of wolve*n* in beene*n*.

NEemt een once Termentijns met een doyer van een eye, menghet t'samen met nieuw was,

ende een weynigh souts, ende leghtet op de wonden, het sal wel helpen oft ghenesen.

Wonden bloeden stelpen.

SPinnen rach, oft wit van eye, stelpt.
Een boon gheclieft ende op-ghebonden, stelpt.
Item men sal den vinger op de wonden leggen.
Item azijn met crijt geschrabt, stopt het bloeden, ende gheneest.
Wint om de wonde een doeckxken 5. oft 6. mael, dit stelpt het bloeden.

Wonden beschermen voor alle Apostumatien ende verhittinghen.

BLaderen van Pimpernel groen ghestooten ende opgheleyt.
Gerwe ghestooten ende opgheleyt.

Voor wonde*n* uytwendigh en*de* inwendigh.

PImpernel-bladeren ghebesight, ghenesen uytwendighe ende inwendighe wonden.
Betonie met wijn ende water ghedroncken, is goet voor wonden.
Cruyscruyt-bladeren met fijne wieroock ghemenght, opgheleyt.
Bevernel-water ghedroncken.
Ypericon-water ghedroncken, oft oly van *Ypericon* opghestreken, gheneest de wonden.

Onreyne wonden reynighen.

SAvie op de wonden gheleyt, reynightse.
'Tsap uyt de bladeren van Bevernel in ghedaen, dient om te reynighen.
Wijn suyvert de wonden seer.
Witten termentijn is oock goet, half water half wijn, doeter by honigh met aluyn ende sout, wascht de wonden hier mede als ghyse verbindt, het suyvert de wonden wel.

Oude ongheneselijke wonden ghenesen.

BLaderen van Agrimoni ghestooten, ende met verckens liese vermenght al warm opgheleyt, ghenesen oude ongheneselijcke wonden.

Verouderde wonden ghenesen.

EErenprijs in water gesoden ende dat gedroncken, gheneest verouderde wonden.
Water daer *Argentina* in ghesoden is, mede ghewasschen, gheneest wel.
Camillen ghestooten ende opgheleyt, ghenesen verouderde wonden.

Versche wonden ghenesen.

EErenprijs in water gesoden ende gedroncken, gheneest versche wonden.
Een bladt met sijn wortel opgheleyt, is goet.
'Tsap van lelibladeren met azijn in een coperen panneken ghesoden, ende met een dobbel doecxken op de wonden gheleyt, gheneest de selve.
Centaurea groen ghestooten opgheleyt, gheneest versche wonden.
Appelboom-bladeren ghestooten, op de wonden gheleyt.
Persse-bladeren gedrooght, ende in versche wonden ghestroyt, gheneestse.
Peeren, ende oock de bladeren ghenesen.
Eycken-bladeren cleyn ghestooten, ende opgheleyt, stelpen oock het bloeden.
Sindau oft Sanikel opgheleyt, ghenest wel.
Heydens wondtcruyt opgheleyt.
Walwortel oft *Consolida major* gelijck een plaester opgheleyt.
Voeght de lippen der wonden t'samen, en*de* leght daer op werck ghenet in wit van eye, ghemenght met een weynigh sout, en*de* binter dat op, het geneest.
Brandewijn mede ghewasschen, gheneest haestelijck.

Wonden van senuwen ghenesen.

CRuyscruyt met het alderfijnste poeder van wieroock ghemenght, ende opgheleyt, gheneest quetsuren der senuwen.

Wormen dooden ende af-jaghen.

ALsem alleen oft met eenige spijse inghenomen, oft van buyten op den buyck gheleyt, oft alsemwater, oft saet, dient al tot het selfde, oft alsem-oly op den navel ghestreken ende onder de neusgaten, doodet de wormen.

Huysloock ghesoden, oft 'tsap daer af ghedroncken, doodet de wormen.

Ysop met vijghen ghegeten, is goet voor de wormen.

Centaurea ghesoden ende ghedroncken, is seer goet om de wormen te verdrijven.

'Tsaet van Arange-appelen, is seer goet den kinderen inghegheven.

Reynevaer-saet met suycker of een ghebraden appel inghenomen, is een sonderlinghe medicijne voor de wormen.

Oly van *Ypericon* ghesmeert op den navel, doot de wormen.

Ghebrandt herts-hooren een *drachma* inghenomen, verdrijft de wormen.

Ajuyn in schijven ghesneden, ende in water by't vier gheweyckt, desen dranck is seer goet voor de wormen van kinderen.

Alderhande wormen dooden.

DE Warmosiers segghen, dat koolsaet met mede inghenomen, doodt de wormen.

Alantwortel ghescherft met vier deur ghedaen ende ghedroncken, doodt de wormen.

Breede wormen dooden en*de* af jaghen.

ALsem ghegeten, oft alsem-wijn ghedroncken, doodt breede wormen.

Loock ghegeten oft in soete melck gesoden ende dan ghedroncken, verdrijft de breede wormen.

Mirredick-wortel ghegeten, doodt breede wormen.

Langhe wormen dooden.

*A*Lsem gegeten, oft alsem-wijn gedroncken, doot oock langhe wormen.

Zeduwar gegeten, oft inden mondt ghehouden, een ure lanck te voren, dooden langhe wormen.

Wormen van jonghe kinderen af-jaghen.

*H*Et saet van Arangie-appelen inghenomen.

Persse-bladeren ghescherft op den navel gheleyt, verdrijft wormen vande kinderen.

Persick-bladeren ghestooten, ende 'tsap daer af te drincken ghegheven, verdrijft wormen vande kinderen.

Alsem, averuyt, wijnruyt, reynevaer ghescherft, en*de* onder d'asschen in twee kools-bladeren geroost, ende dan de kinderen op den navel gheleyt, en*de* 'tsap eerst onder den neus ende op die kolck ghesmeert, jaeght de wormen van jonghe kinderen af.

Wratten doen af-vallen.

*D*Ie schorssen van wilghen tot asschen verbrandt, ende met azijn vermenght, doet wratten, weeren, ende exter-ooghen af vallen.

Neemt Agrimonie, sout, azijn, stootet t'samen, ende strijckt het op de wratten, het verdrijftse.

Item Thymus met edick ghestooten, opgheleyt.

'tTsap van vijghen met smout vermenght, rontsom ghestreken, verdrijft de wratten.

Met gloeyent gout oft yser oft met een cole ghecateriseert, dan sout in een gheholde radijs geleyt, oft in stucxkens ghesneden en*de* ghelaecht, met sout ende met dit waterken dickwils gewasschen, ende

doecxkens hier in ghenet ende opgheleyt, sy sullen in twee oft dry daghen ghenesen zijn.

Vytdrooghen ghenesen.

GHedistilleert water van Eeren-prijs met wijn dickwils overghehaelt ende ghedroncken, helpt den ghenen die in teeringhe zijn.

Bakelaer ghestooten met honigh vermenght, dickwils gheleckt, is goet voor teeringhe.

Vytdrooghende lichamen stercken.

LAnghe rasijnen sonder de steenen ghegeten, zijn goet voor teeringhe.

Weechbree-bladeren in spijse oft anders ingenomen, helpt voor uytdrooghen.

Betoni in water ghesoden ende ghedroncken, helpt voor uytdrooghen.

Poeder van *Cardobenedictus* met wijn inghenomen, is goet voor uytdrooghen.

Schaepe-melck ghegeten met suycker ende rooswater onder een gemenght, is goet voor uytdrooge*n*.

Sijden weedom ghenesen.

SAlie in wijn ghesoden ende ghedroncken, is goet voor pijn inde sijde.

Camille-bloemen opgheleyt, oft Camil-oly opghestreken, gheneest den weedom der sijden.

Tot den goetgunstighen Leser.

BEminde Broeders en Susters: Na vriendelijcke groetenisse heeft my goet gedocht uwer liefden al t'samen te vermanen, dat wy naeckt ende bloot inde wereldt ghecomen zijn, ende dat wy oock

naeckt en*de* bloot sullen wederom daer uyt scheyden als wy deur de doodt sullen van hier varen, en*de* sullen niet anders met ons nemen dan alleen die deught en*de* 'tgoet dat wy gedaen hebben, ende die wercken van barmhertigheyt die wy onsen naeste*n* bewesen hebben uyt liefde, maer al 't ander aertsche goet moet hier altemael inde werelt blijven. Op dat gy dan niet naect en*de* bloot comt voor't strengh rechtveerdigh oordeel Godts, soo wilt in desen tijdt der gratie*n* wat voor heen seynde*n* deur wercke*n* van barmhertigheydt daer ghy eeuwigh af meught verblijde*n* inde*n* hemel. Soo suldy weten datter seve*n* lichamelijcke wercken van barmhertigheyt zijn, ende seven Gheestelijcke. De lichamelijcke wercken zijn dese: De hongerige te spijsen, de dorstige te lave*n*, de siecken oft cranckе*n* te besoecken, de gevangene*n* te verlossen die tot haer onschult gevangen zijn, de naeckten te cleeden, de pelgrims te herberghen, de dooden eerlijcken helpen begraven. Die gheestelijcke wercken van barmhertigheydt zijn dese: D'onwetende te leeren, de sondaers te straffen, de twijffelende ten besten helpen raden, ellendighe men-

schen te vertroosten ende helpen, Onghelijck verduldigh te verdragen, Vergeten ende vergeven die ons mis-daen hebben, Bidden voor de levende ende doode. Nu soo salmen weten datter selden iemandt soo ellendigh is, oft hy heeft eenighe gratie daer hy sijne*n* even-mensche mede helpen oft vertroosten magh, 'tzy Geestelijck oft Wereltlijck. Die Rijcke mogen de arme menschen met gelt ende goedt bystant doen: Die arme moghen voor andere bidden, ende den ellendighen eenighe handtreyckinghe doen: elck moet sijne ontfanghen Talenten tot winninghe te wercke stellen, ende laten daerom nimmermeer dagh voorby gaen, oft schicken eenighe barmhertigheydt aen onsen even mensch te bewijsen, hoe luttel oft hoe cleyn dattet magh wesen, 'tsal niet ongeloont blijven, al waer't maer eene*n* cop cout waters, seyt onsen Heere self, hy salt loonen tijdtlijck met benedictie, ende hier namaels met het schoon eeuwigh leven. Om een coperen mijte mooghdy hooren, Godt loon't u, het welck meer is als al 't goet vande werelt rekent toe wat een winningh datse doen die veel om Godts wil geven, en*de* wat een

schade datse heur selfs doen, die soo vasthoudende zijn en onbarmhertigh tegens schamele mensche*n*. Om dan profijt te doe*n*, soo laet ons vriende*n* maken vanden schat des boosheydts op der aerden, om dat te vinde*n* inden hemel daer't niet gestole*n* noch bedorven sal worden. En wesen daerom rijck in barmhertigheyt tegens alle menschen, gelijck onsen hemelsche*n* Vader oock barmhertigh en*de* genadigh is over ons arme sondige menschen. En*de* laet de Sonne, Mane, en*de* Sterren schijne*n* over alle menschen: en*de* laet oock regenen en*de* douwen, en*de* d'aerde vruchte*n* voorts brengen, en*de* de zee en*de* watere*n* vissche*n* voor een iegelijck: Dus laet ons mede barmhertigh wesen gelijck onsen hemelschen Vader barmhertigh is, so sal ons mede barmhertigheyt geschiede*n* hier op der aerden en*de* inden vreeselijcke*n* dagh des oordeels, dat wy dan mogen hooren de vriendelijcke stemme des Rechters: Comt ghy Gebenedijde mijns Vaders, ende besit dat schoone hemelrijck dat u bereydt is. als de stinckende ende wreede bocke*n* sullen hooren: Gaet van my ghy vermaledijde in 'thelsche vier, twelck den Duyvel en*de* sijne engelen bereydt is.

Hier naer volghen ghemeyne huyselijcke Medicijnen, als Ghebueren ende Vrienden malcanderen pleghen te gheven, dienende om ellendige menschen mede te helpen.

Coude gicht ghenesen.

NEemt voorloop va*n* anijs-water, en*de* strijckt de pijnlijcke plaetse daer mede, ende strijcktet oock met spijck-oly, soo sal die pijn vergaen, ende de leden sullen wederom rat worden met Godts gratie.

Peste ghenesen.

DRinckt eenen grooten teughe sout-water: dit willen sommighe segghen dat het goet soude wesen voor de peste.

Om kooringhe te maken.

NEemt dry oft vier radijsen, siet die in water, en*de* drincktet met honigh ende azijn, en*de* steeckt u vingher diep inde keel, soo suldy kooren ende veel slijms ende vuyligheydts quijt worden.

Voor buyckloop ende koortse.

NEemt karre-melck maecktse lau, ende neemter 'thot af, sietse darna met surick ende welter in twee oft dry doyeren van eyeren, ende laet dat eten, dat is goet voor den buyckloop.

Voor eenen vierighen mondt.

NEemt latouwe oft huysloock, stamptse, maeckter een doecxken in nat, ende legghet op die tonghe, oft leght die bladeren daer op, het treckt die vierigheydt na hem.

Voor seere ooghen.

*N*Eemt witten stocksuycker, pulveriseertse, ende smeltse met wat speecksel inde handt, en*de* strijcktet inde oogen. Dit is goet voor pijn in d'ooghen.

Voor een cout hooft, daer't hayr af is.

*N*Eemt een Conijns-velleken, naeyt dat in een mutse, ende settet op't hooft, dat verwermt het hooft dat kael is.

Voor hitten in't hooft.

*N*Eemt een croppe latou, houdtse voor de neus, ende haelt de lucht op, dit beneemt de pijne des hoofts, comende van hitten.

Preservatijf voor de peste te maken.

*N*Eemt ro*n*de hoolwortel, *Cardobenedictus,* wijnruyt, scharley, een half loot gentiaen ende zeduwaer ende bakelaer, dit ghepulveriseert droogh, ende ghemenght met gheelaerden honigh, hier af een weynigh ghenuttight, is goet preservatijf voor de peste.

Camerganck te maken.

*S*Iet een half vierendeel Corinthen in ruym soppe ende doeter by een half loot senebladeren, en*de* deur een doeck gedaen zijnde soo drincktet met malcanderen, soo suldy goeden camerganck crijghen.

Voor buyckloop.

*N*Eemt note-muscaet, schaeftse cleynkens met een mes, een doyerken van een eye ende boonen-meel, backter koecxkens af, ende die ghegeten zijn goet voor den buyckloop.

Voor't bloeden des mondts.

*N*Eemt weechbree-bladeren, sietse in water met een note groot alluyn, ende doeter wat azijns by, ende spoelt daer mede den mondt, dit is goet voor't bloeden ende scheurbuyck inden mondt.

Voor Coortsen.

NEemt *Cardobenedictus* siedet in weye, ende doeter by een loot Senebladeren, desen dranck is goet ghedroncken voor Coortse.

Item, neemt goudtbloemen-eeck met wat folie ende een stucxken alluyn, drincktet warm in, ende ghy sult met Godts hulpe ghenesen.

Voor peste.

NEemt een half roomerken goudtbloemen-eeck, maecktete lau, roerter in een verschen doyer van een eye met een vierendeel loots driakel, drincktet inne, ghy sult moghelijck keeren, ende sit by een eycken-vier, ende wacht u voor slapen.

Pest-buylen ghenesen.

NEemt caeskens-bladeren, stamptse, maeckter een papken af met boter, vijghen ende lijnzaet-meel met wat eecks, ende leght dit warm op de pest-buylen, het doetse deurbreken ende ghenesen.

Voor hayrworm.

NEemt een half vierendeel honigh ende soo veel Teer met een weynighsken oly, het sap van Celidonie oft schelcruyt, roertet onder malcanderen, ende suyvert daer mede den hayrworm, het gheneest wel.

Voor roode loopende ooghen.

BEthoni-water ende weechbree-water onder een ghemenght, ende d'ooghen daer mede ghewasschen, gheneest loopende ooghen.

Open quade seeren ghenesen.

STroyt suycker op de seeren, ende leghter op eeckighe doecxkens, soo sullense haest ghenesen.

Remedie voor't graveel.

HEt witte harde aenwas dat op die mosselen wast, ghepulveriseert met Rijnschen wijn in gedroncken, verdrijft 'tgraveel. Tot het selfde gebreck maghmen in-nemen wat fijn geschrabt Albastert.

Voor Ambeye.

WAscht de Ambeye met wat wijns, ende afghedrooght zijnde smeertse met wat roos-salf, als die spenen seer doen die buyten komen.

Voor seere ooghen.

NEemt een half vierendeel stock-suyckers met een weynighsken wit coper-roos, stootet cleynkens, ende leghtet in wat reghen-waters. Dit is een oogh-waterken om seere ooghen mede te wasschen.

Voor de Cortse wat op den Polse binden.

EEn half loot witten wieroock ghestooten ende eeck ende suyr-deegh oft cruymen van rogghebroodt op de Polsen ghebonden, is goet voor Coortsen.

Om watersucht te ghenesen.

KErvel ghestampt ende deur ghedaen, ende dit sappe lau ghemaeckt, ende met een weynighsken wijns in ghedroncken, doet het water geweldigh af-schieten.

Voor vercoutheydt.

IReas-wortel grof ghestooten ende in wijn ghesoden ende gedroncken, is goet voor vercoutheydt ende watersuchtigheydt.

Voor een quade Maghe.

NEemt vijf oft seven oft neghen Spaensche greynen, bijtse deur ende swelghtse soo inne voor den eten alle daghe, dit is goet voor een vercoude Maghe.

Dranck die goet is in vierighe tijden.

*N*Eemt schoon water menghet met eeck ende suycker. Desen dranck is goet ghedroncken in vierighe tijden als die peste regneert.

Hoest ghenesen.

*S*Iedt een hant vol ysops in soete melck, een quartier ure, ende doet die ysop uyt, ende welt die melck daer na met wat suycker ende water. Dit is goet voor een quade borst ende hoeste.

Remedie om veel waters te lossen.

*C*Omijn gesoden met karre-melck, ende daer af ghegeten ende ghedroncken, doet wel water lossen.

Voor pijne in't hooft dat kilt en*de* kael is.

*N*Ayt cattoen in een huyfken, ende beroocktet 'smorghens en*de* t'savonts met cruydt-naghels ende wat wieroocks, over een teylken met vier ende settet op u hooft, ghy sult u wel bevinden.

Voor lamme leden.

*N*Eemt twee handen vol salie, ende kockt dat met jonck bier, ende gietet dan ghelijck in een vierendeel vat cleyn biers, drinckt hier ghestadigh af, het is seer goet voor lamme leden ende beenen.

Voor een vercoude borst.

*N*Eemt een vierendeel honigh, schuymt ende suyvertse op't vier, menghter onder twee loot ghestooten gengebaer, met een loot ghestooten soet hout, slickt daer dickwils wat af, het is seer goet inde borst die vercoudt is.

Voor een vercoude maghe.

GEmbaer, Galigaen, Calmus, van elckx wat onder een ghestooten, ende op boter ende broot ghegheten, helpt wel voor een vercoude maghe, oft neemt wat gengebaer alleen.

Voor die coude handen die uytbreken.

KOol ghesoden met bier, ende dat 'snachts geleyt op handen die uytbreken, dit seydtmen salse ghenesen.

Verbrandtheydt ghenesen.

EEn lepelken kalck ghedaen in een teylken met water, neemt hier af een lepelken waters, een lepelken olie van d' olijf, een lepelken lijnsaet-olie dit onder een gheclopt als een salve, ende op een doecxken ghesmeert, versaecht, suyvert ende gheneest verbrandtheydt.

Voor dicke beenen.

BIndt onder de voeten sout, seep, ende mostaert, het treckt die dickheydt vande beenen wech.

Voor den hoest.

NEemt brandewijn, ende menghelter onder maeghden-honigh. Dit is goet gheslickt voor den couden hoest.

Voor peste preservatijf.

RIjnschen wijn-eeck met suycker ghewelt, ende daer altemet wat af ghebesight, is een goet preservatijf voor de peste.

Om kooringhe te maken.

NEemt soete melck, olie ende azijn, drinckt die t'samen inne. Dit doet keeren ende overgheven, neemt daer na wat ghestooten kaneel.

Voor't opstijghen als vrouwen swijmen.

NEemt blau schortecleedt-bandt, brandet ende houdt den roock voor de neuse, soo sal't wel gaen, ende sal wederom neer setten.

Voor de peste.

*N*Eemt goudtbloemen-eeck, roerter onder een eyes doyer met ghestooten note-muscaet met wat suycker. Dit in-ghenomen settet vier van't herte alsmen daer op schickt te sweeten.

Voor een quade maghe alsmen de spijse niet can inhouden.

*N*Eemt anijs-saet ende comijn elcx een loot wat ghebroken ende met bier ghesoden ende ghedroncken, dit doet de spijse in-houden ende wel verteeren.

Voor peste preservatijf.

*N*Eemt groof ghestooten bakelaer twee loot: Doet dit in een half vat bier, dit is een goet preservatijf in vierighe tijden ghedroncken.

Voor vercoudtheydt.

*C*Omijn met kare-melck ghesoden ende ghegeten, is goet voor vercoudtheydt, tot het selfde maghmen anijs-saet nemen.

Voor een sweeringhe.

*K*Aeskens bladeren gestampt, ende met boter ende meel ende reghenwater een pappeken af gemaeckt, ende op die sweeringhe ghebonden, doetse deurbreken ende ghenesen.

Voor vercoudtheydt.

*P*Eper ghestooten met heet ghebotert bier in ghedroncken 'savondts alsmen sal gaen slapen ende wel warm toeghedeckt, is goet voor vercoudtheydt.

Koeldranck voor inwendighe hitten.

KArre-melck ghesoden met gerste tot datse splijt, met wat Suyrick na inghedaen. Desen dranck vercoelt den mensch die van hitten sieck is.

Voor den steen ende 't graveel.

BEvernel-wortelen met cruydt met al in stucxken ghesneden, ende ghesoden in bier oft water als een soode pos. Desen dranck is goet voor den steen ende 't graveel.

Roose ghenesen.

NEemt vlier-bloemen ghedrooght, ende sietse met cleyn bier, desen dranck is goet ghedroncken voor die Roose.

Voor de ghene die hun water 'snachts onwetende ontloopt.

BArrende netel-saet in broodt gebacken ende soo ghegeten, helpt den ghenen die 'snachts onwetende hun water ontloopt.

Voor Scheurbuyck.

ALs de lieden lam worden, dicke beenen krijgen, ende plecxkens daer aen, ende over dagh slaperigh zijn, ende de mondt bloedt. Neemt Lepelbladeren, duvekervel, bekeboom, suyrick, scherpe sali, scherftet cleynkens, gieter op een kanne wijn, doet het deur eenen doeck: ende drinckt daer af 'smorghens ende 'sauondts een droncxken, dit is goet voor scheurbuyck ende lammigheydt.

Voor een benaude keel.

NEemt seven oft acht vijghen, snijdtse in stucxkens, ende sietse wel met dun bier, ende gorgelt met dit nat, ende slickt daerna fijnen honigh, ende bindt een servette oft kouse om de keel. Dit is goet voor een benaude keel.

Voor de Roose aen de beenen.

NEemt hette van karre-melck, ende leght dat op de Roose, het slist die pijne, ende neemt die vierigheydt wech.

Voor den steen.

DAucus-saet ghepulveriseert ende met warm ghebotert bier ingedroncken, versaecht de pijne des steens, ende doet wel water lossen.

Voor ghescheurtheydt.

OLie van eyeren ende walwortel een pappeken af ghemaeckt op ghescheurtheydt gheleyt, geneestse.

Voor Watersuchtigheydt.

ONser lieve Vrouwen Bedstroo-cruydt in varekoe-melck ghesoden, desen dranck doet veel waters lossen, ende is goet voor watersuchtigheyt. Waer toe oock dient Franschen wijn oft wijn-eeck ghedroncken, dit verdrooght seer de watersuchtigheydt.

Clouen in vrouwen borsten ghenesen.

NEemt oly van walsche noten, strijcktse daer mede, soo sullense haest ghenesen met Godts gratie, 'tselfde doet oly palmen.

Fluymen op de borst ende voor't hoesten.

SIdt soete melck met drayde suycker, doeter by wat boter, ende eet dit warm, soo suldy haest genesen, belieftet den Heere.

Voor donckere ooghen.

NEemt Coriander ende leghtse te weycke*n* eenen nacht in wijn-azijn, 'sdaeghs daer nae neemtse uyt ende drooghtse op een stoof oft inde sonne, ende dan altemet wat af ghegeten, vernieuwt het ghesichte.

Vercoudtheydt ghenesen.

*N*Eemt holwortel ende bakelaer elcks een half loot met malcanderen ghepulveriseert, met gebotert bier inghedroncken, gheneest vercoutheydt.

Voor een quade Maghe.

*N*Eemt een witte clau gengebaer, snijdtse op vet boter en*de* broot in stucxkens, en*de* etet, en*de* dat soo altemet gedaen, helpt seer voor een quade Mage.

Voor pijne in't hooft.

*S*Trijckt olie van Camillen daer die pijne is, soo sal die pijne vergaen, beliftet den Heere.

Watersucht ghenesen.

*B*Akelaer met wat souts ghegeten, is goet voor watersuchtigheydt, soo wel besocht is.

Steen ghenesen.

*N*Eemt stoppelen van boonen ghedrooght, ende tot asschen verbrant, ende die asschen met uwen dranck ghemenght, is een bequame medecijne om den steen te verdrijven.

Graveel ghenesen.

*N*Eemt bevernel-wortel, peterceli-wortel, venckel-wortel, elcx een loot, soet hout twee loot, altemael ghepulveriseert, ende in een pampier ghedaen, altemet wat af ghenut, dient om 'tgraveel te ghenesen.

Ouden hoest ghenesen.

*T*Wee loot venckel-saet ghestooten ende met soete melck ghesoden, ende dat heet ghegeten, dit seydtmen soude helpen voor ouden hoest.

Pijne des hoofts ghenesen, comende van coude ende windt.

*W*Arme eycken bardekens gheleydt daer die pijne is, doet onlijdelijcke pijne vergaen, die van coude en windt ghecomen is.

Belroop ghenesen.

STrijckt de seere plaetse met roos-salf, en*de* maeckt een pappeken van rogghen-meel, met die basten van vlierde wortels, siedt dit t'samen in bier, ende leght het op de roose. Dit houdmen voor goet in dese quellagie.

Quaden hoest ghenesen.

NEemt een half loot ghestooten soet hout, een half loot gengebaer, een vierendeel loot folie, honigh een half pondt met een doyerken van een versch binnen-eye met een weynigh versche boter onder malcanderen gheroert, ende slickt altemet wat, dit helpt seer in aenborstigheydt.

Cloven in vrouwen borsten ghenesen.

SMeertse met olie van palmen, het helpt seer om cloven der selver borsten te ghenesen.

Quaden hoest ende borst ghenesen.

NEemt Anijs-saet, venckel-saet, soet hout, elcks een fnuyck cleynkens gepulveriseert, ende met soo veel stocksuyckers alst voorgaende t'samen ghestooten ende onder malcanderen geroert, ende daer altemet wat af ghegheten, is goet voor een quade borst ende hoest.

Slape te maken.

NEemt den bolle mancops, doeter 'tsaet uyt ende sietse met reghenwater, ende weltet op met suycker, dit is eenen goeden slaepdranck.

Voor een nauwe keel.

DRinckt soete wey, nemet in uwen mondt, ende latet allenskens deur de keel gaen, oft neemt schaepe groensel met stroom-water, ende gorgelt daermede.

Voor vercoudtheydt.

NEemt twee loot ghestooten gengebaer, anderhalf loot peper, een half pont syroop, menghet met malcander, ende slicktet altemet, soo suldy haest ghenesen zijn.

Roothont ghenesen.

NEemt bossecruydt, maeckter een papken af met wat eecks, smeertet op een doecxken, ende bindet op den roothont soo salse verdrooghen ende ghenesen.

Cortse ghenesen.

BIndt onder de voeten suer-deegh ghemenght met sout, azijn ende gengevaer, dit treckt nederwaert, ende doet de cortse ghenesen.

Voor een heesche keel.

NEemt reghenwater, siedt dat met stocksuycker, ende nuttight dat aen ende aen, deurswelgende ende gorghelende, het sal met Godts gratie helpen.

Preservatijf voor peste.

NEemt wijnruyte, scherftse, ende doeter wijn-azijn onder, ende leght dit in een doecxken, ende rieckter altemet aen, dit is een goet preservatijf voor de peste in vierighe tijden.

Teghens Wratten.

WRijft die wratten dry oft viermael 'sdaeghs met Goudtbloemen, ende sy sullen vergaen, oft strijcktse altemet met kaersmeir, en*de* 'tsal wel gaen.

Voor brandt van vier oft water.

SIet clijfbladeren in water tot op de helft, ende waschtet daer mede 'smorghens ende 'savonts, ende leghter versche clijfbladeren op, dit treckt die vierigheydt uyt, ende gheneest wel.

Voor heescheydt ende vercoudtheydt op de borst.

BIer ende broodt soet ghemaeckt met suycker, ende daer by ghedaen wat foli. Dit is goet ghegeten voor een vercoude borst.

Om Niesinghe te maken.

TEghens de sonne aenghesien, maeckt niesinge, ende oock inde neus ghepeutert met een veeselken, strooken, oft quaet papier.

Coortse ghenesen.

TEghen dat de koude begint te comen salmen innemen een half roemerken fijne wijn-azijn met wat ghestooten note-muscaet, ende soo altemet doende sal die cortse slijten ende achter blijven met Godts gratie; oft neemt warm gebotert bier met muscaet in, dat is oock goet.

Camerganck te maken.

NEemt Madelive-bladeren, suyrick, viole-bladeren, bernage, endivie, anijs-saet, venckel-saet, layns-saet, van elcx een fnuyck, siedet in soete wey met malcander, ende alst ghenoegh ghesoden is soo weyckter in twee loot senebladeren, ende doet het deur eenen doeck, ende maecktet soet met suycker met een stucxken boter, drinckt hier af, ghy sult goede purgatie crijghen dienende om't bloedt te suyveren ende te coelen, ende heete cortsen te verdrijven.

Die Namen ende Natuer der Cruyden, in desen boeck begrepen.

AElbesien roode zijn cout en*de* verdrooghende.
Agrimoni weynigh tot hitten.
Ajuyn is warm, schier inden 4. graedt.
Alantwortel is warm ende droogh.
Alfsrancke is warm ende droogh.
Aloe is warm ende droogh.
Alsem is warm inden 1. gr. ende droogh inden 3. g.
Amandelen zijn warm ende droogh.
Angelica is warm ende droogh totten 3. graedt.
Anijs is warm ende droogh.
Appelen zijn cout ende vochtigh.
Arange-appelen zijn coudt ende droogh.
Averon is warm ende droogh inden 3. graedt.

BAkelaer is warm ende droogh inden 2. gr.
Basilicum is warm ende vochtigh.
Beete is warm ende droogh.
Bernage is warm ende vochtigh.
Bethoni is warm ende droogh inden 2. graedt.
Byvoet, wat warm van naturen.
Bevernel is warm ende droogh inden 3. graedt.
Bruynheyligh is warm ende droogh.
Bruynel is droogh van naturen.
Buglos is van ghetemperde nature.

CAmillen zijn warm ende droogh.
Cappers zijn matelijck warm.
Cassia fistula is warm ende vochtigh.
Centaurea is warm ende droogh.
Comijn is warm ende droogh.

Concommers zijn coudt ende vochtigh.
Confili de greyn is warm ende droogh.
Consolida is warm ende droogh.
Criecken over zee zijn coudt.
Cruyscruyt is wat vercoelende.

DUyvelsbeet is warm ende droogh.
Duyvekervel is warm ende droogh.

EErtbesien zijn cout ende droogh.
Eerenprijs is droogh van naturen.
Endivie is coudt ende droogh tot den 3. g.

FEnegriek is warm ende droogh.
Fiecruyt is verdrooghende.
Folie is warm ende droogh.

GAlissihout is middelmatigh warm en*de* vochtigh.
Gerste is cout ende droogh.
Gerwe is seer drooghende.
Granaet-appelen zijn vercoelende.
Goudtbloemen zijn warm ende droogh.
Gouwe is heet ende droogh.

HAver drooght sterckelijck.
Holwortel is warm ende droogh inden 2. gr.
Hoppe is warm ende droogh inden 2. graedt.
Hysop is warm ende droogh.
Hipericum is warm ende droogh inden 3. gr.

KErvel is warm ende droogh.
Koolen zijn warm ende droogh.

LAtouwe is coudt ende vochtigh.
Lavendel is warm ende droogh inden 2. gr.
Lelien zijn warm ende subtijl.

Lepelbladeren zijn warm ende droogh.
Lavas is warm ende droogh.
Lelien vanden dale zijn warm ende droogh.
Loock is warm ende droogh tot den 4. graedt.

MAdelieven zijn coudt ende droogh.
Marioleyn is warm ende droogh inden 3. gr.
Maerter is warm van naturen.
Melilote is warm van naturen.
Moerbesien zijn ghetempert.
Mostaert is warm ende droogh tot den 4. graedt.
Muer is coudt ende vochtigh.

NAchtschade is coudt inden 4. graedt.
Netelen zijn warm ende droogh.
Noten zijn middelmatigh coudt ende vochtigh.
Note-muscaet is warm ende droogh.

ONser Vrouwen Bedstroo is warm en*de* droogh.
Ooghentroost is warm ende droogh.

PArey is warm ende droogh.
Patientie is ghetempert.
Peen zijn middelmatigh warm ende droogh.
Pepoenen zijn cout ende vochtigh.
Peeren coudt ende droogh.
Peterceli is warm ende droogh.
Pimpernel is droogh ende coudt.
Pioni-wortelen zijn droogh ende warm.
Porceleyn is coudt ende vochtigh.

Que-apaclen zijn coudt ende droogh.

RAdijs is warm ende droogh.
Rakette is warm ende droogh inden 3. graedt.
Rapen zijn warm ende vochtigh.
Raphanus is warm ende droogh.

Reynevaer is warm ende droogh.
Robarbar is warm ende droogh.
Roosen zijn wat ghetempert.
Roosmareyn is warm ende droogh.

SAvie is warm ende droogh.
Scabiosa is warm ende droogh.
Senebladeren zijn warm ende droogh.
Saffraen is warm inden tweeden graedt, ende droogh inden eersten.
Spinagie is coudt ende vochtigh.
Surick is coudt, ende meest verdrooghende.

TErwe is warm.
Thymus is warm ende droogh inden 3. g.
Tormentil is droogh inden 3. gr.

VEnckel is warm ende droogh.
Violetten zijn coudt ende vochtigh.
Vlier is warm ende droogh.
Vijghen zijn warm ende vochtigh.

WEechbree is coudt ende droogh inden 2. g.
Wilghen zijn coudt ende droogh.
Wijnruyt is warm ende droogh inden 3. g.
Wollecruyt is droogh van naturen.

Medecijnen diemen inden Apoteeck ghereedt vindt, hare Namen, cracht ende operatie.

***A*Romaticum Rosatum maius** is goet voor een vercoude maghe, oock voor catarren, maeckt appetijt, ende sterckt seer den gheenen die van eenighe sieckte ghenesen zijn.

Acetum scilliticum is goet voor coude sieckten der herssenen, maeckt dicke humeuren dun, ende driftigh om uyt te drijven. Is goet in een verstopte lever ende milte.

***B*Enedicta laxatiua** is een goede purgatie voor't flerecijn ende voor andere ghebreken der senuwen, comende van catarren, ende ghemeynlijck van coude materie, het reynight de nieren ende blase.

***C*Onfectio Hamech** purgeert de galle, swert ende geel ende soute fluymen, ende purgeert van melancolie, draeinghe in't hooft, ende schurftheydt.

Ceratum sandalinum, in cortsen, voor walginghe vande maghe leytmense op die maghe.

Conserua Buglossa & Boraginis sterckt het herte in cortsen ende melancolien.

Conserue van Roosmareyn, is goet inde coude catarren, een noots dop groot ghebesight.

Conserve van roosen is 'savondts goet inghenomen voor katarren, tot versterckinghe van't herte, oock voor buyckloop als sy oudt is.

Conserue van Violen, is een laxeringe in cortsen

ghegheven, het lescht den dorst, is oock goet voor een quade keel ende hoest, een boon groot altemet inghenomen.

Conserue van Alantwortel sterckt de maghe, ende is goet voor de borst.

Conserue van Cicorey is goet in geelsucht, ende in verstoptheydt der lever.

Conserue van surckel lescht den dorst in cortsen.

Conditum Cotoniorum conforteert de maghe, ende is goet in alle loopinghe.

***D*Iagalanga** verdrijft winden, maeckt appetijt, is goet in colicompas ende voor ghebreken vande moeder.

Diacaminum is goet om winden te verdrijven, bysonder die grof zijn van slijmerighe materie.

Dialaca opent de verstoptheydt der lever, ende comt te beginnende watersucht te bate.

Dia Margrietum Calidum sterckt te coude maghe, in onmatigheydt in cortsen tot versterckinghe.

Dia Rodon Abbatis is goet voor pijne der leden, ende den ghenen die ghenesen zijn van een lanckdurighe sieckte, bysonder van cortse.

Diatrion Piperion is goet voor een coude maghe, oock voor quaertijnen ende opstijginghen.

Dia yris Salomonis in hoest, in aenborstigheydt, hermaeckt de stemme.

Diatragacanta, calida & frigida, in verstoptheydt, in hoesten, in aenborste, in swaer kichen.

Diamorum is goet voor een sweerende ende nauwe keel, ende voor alle verstickinghen.

Diacurcuma, in watersuchtigheydt, in onhesteltheydt der lever ende milte, ende oude pijn in lenden ende blase.

Dia Prunus Solutiuum is goet in heete cortsen tot purgatie.

Dianucum, in een seere keel ende quinanci, ende versweeringhe comende van caterren.
Diaphaenicum suyvert de maghe van fluymen, is goet in daghelijcksche cortsen, in colicompas ende buyckpijn.
Diaturbicum Robarb. purgeert van fluymen, ende galle.
Diacarthami, in cortsen.
Diasenae, in ghebreken der milte, in melancolien, purgatie.
Diacatolicon, purgatie in stercke cortsen.

***E*Lectuarium de succo rosarum**, is goet voor hitten, ende brandende cortsen.
Electuarij laetificantis species, is om het herte te verstercken in onmachte, ende verheught de maghe.
Electuarium Indum Maius purgeert de maghe van fluymen, verdrijft winden, is goet voor colica, ende inwendighe ghebreken der lenden ende iuncturen.
Electuarium de gemmis is tot versterckingh van 't herte in een crancke maghe, hersenen ende lever.

***H*Yera picra Galeni** is goet voor een quade coude maghe, ende die bleeck van aensicht zijn.

***L*Och de Pulmone Vulpis** is goet voor uytteeren.
Loch Sanum, voor hoest.
Loch de Pino, tot ouden hoest ende aenborst.

***M*Etridatum** voor peste, oock in daghelijcksche ende vierden-daeghs cortsen, met wijn ghegheven voor't aencomen.

Mecleta Nicolai is goet voor buyckloop.
Mel Rosarum in quade keel ende in cortsen.
Manus Christi cum Paerlis, gheparelde suycker is goet tot versterckinghe des herten in cortsen.

***O*Ximel simplex** maeckt grove fluymen ende humeuren dun, ende veeght af.
Oximel compositum is beter.
Oximel scilliticum is goet voor dicke coude materie die verwortelt is, uyt te royen.
Oleum Amygdalarum dulcium is goet ghesmeert op die ghebreken vande borst.
Oleum van bitter amandelen is goet voor doofheydt, in verstoptheydt der lever ende milte opghesmeert.
Oleum Rutaceum is goet voor doofheydt, met olie van Amandelen ghemenght, oock voor Colica.
Oleum Anetinum slist pijn, is goet voor vallen met Camil-olie ende *Ypericon*-olie.
Oleum Chamelinum is goet voor pleuris met olie van violen ende van soete amandelen opghestreken versaecht de pijne.
Oleum Murillorum is goet voor't ghevallen, opghestreken.
Oleum Rosaceum is goet voor hooftpijn die van hitten comt.
Oleum Violaceum is goet voor pleuris opghestreken.
Oleum Vulpinum is goet voor pijn in Podagra vande lenden ende rugghe.
Oleum tartari is goet voor schurfheyt ende sweeringhen, ghemenght met roos-olie.
Oleum Papaueris & Nenumpharis dient om slaep te maken, aen den slaep van't hooft ghestreken.
Oleum absynthij sterckt de Maghe ende coude

Lever, is goet teghen de wormen op der kinder buyck ghesmeert.

Oleum Lumbricorum is goet voor Flerecijn, in alle pijn der senuwen ende leden.

Oleum de ouis is goet voor scheursel.

Ouum Philosophorum wordt voor die peste ghegheven.

***P*Vluis Reginae** is goet voor den steen.

Pillulae sine quibus purgeren van snoteringh ende melancolie, ende zijn goet voor de ooghen.

Pillulae aurae scherpen het ghesicht, ende suyveren het hooft.

Pillulae Alaphangrae seu Aromaticae suyveren de maghe, ende het breyne, van grove humeuren.

Pillulae aggregatiuae zijn goet in oude cortsen ende sieckten der maghe des hoofts, ende lever, suyveren van vochtigheden.

Pillulae de Robarbaro tot oude cortsen ende watersucht ende verstoptheydt der lever.

Pillulae lucis maioris zijn tot versterckinghe van het ghesicht, sonder sorghe maghmense dickwils innemen.

Pillulae de lapide lasuli zijn goet voor melancolijcke sieckten, oock voor de milte.

Pillulae de agerico suyveren de borst van grove humeuren, zijn goet in aenborstigheydt, hoest ende catarren.

Pillulae de fumo terrae suyveren soute ende vochtighe humeuren, ende zijn goet voor schurfte ende crauwagie.

Pillulae communes seu pestilentiales zijn goet voor peste.

Pillula de hiera simplici stercken de maghe, ende preserveren 't hooft van catarren.

***S*Yrupus de succo acetosae** in heete cortsen sterckt het verhittende hert ende maghe, is goet in tijdt van peste.

Syrupus de Agresta is goet in vierighe cortsen, ende lescht oock den dorst.

S*yrupus de mento* sterckt de Maghe die vercoudt is, helpt walginghe, neemt het hick wech.

Syrupus de absynthio sterckt de mage die vercout is, ende doet wech verstoptheydt vande lever.

Syrupus de Fumo terrae simplex is goet voor schurfte ende verbrande humeuren.

Syrupus de Liquiritia is goet in pleuris, in hoest, om die borst ende longhen te suyveren.

Syrupus de portulaca vercoudt seer, ende men gebruyckt het in heete cortsen.

Syrupus de quinque radicibus tot geelsucht ende stinckende cortsen doet urine lossen.

Syrupus de hysopo tot hoest ende benaude borst.

Syrupus eupatori in watersucht ende verstoptheydt.

Syrupus ex stecade tot alle sieckten der coude senuwen, tot catarren, gicht, kramp.

SyrupusViolaceus in cortsen, in nauwe keel, in pleuris, lescht den dorst.

Syrupus Mirtillorum is goet voor't root Melisoen ghebruyckt.

Syrupus ex acetosa wordt in cortsen gebruyckt, lescht dorst, verdeylt grove humeuren.

Syrupus endiuiae simplex is goet voor cortsen, desghelijcks doet *Syrupus de Chichorio.*

Syrupus cydomiorum sterckt de maghe, doet walginghe vergaen, ende gheneest roodt melissoen.

Syrupus de Nenuphare is goet om tot slapen te verwecken.

Syrupus de Granatis sterckt het herte in cortsen, ende buyckloopen beschermen.

Syrupus ex infusione Rosarum versterckt het herte.
Syrupus de rosis siccis is goet voort roodt melissoen ende alle loopinghen.
Syrupus Capilli Veneris is goet voor een quade borst, ende suyvert van fluymen.
Syrupus de Arasimesia is goet om stonden doen voortcomen.
Syrupus de Lymonibus is goet in vierighe cortsen, doet wel wateren.
Syrupus de Buglossa & Boragine vercoelen ende verstercken het hert.

***T*Heriaca Andromache** is goet voor peste.
Trochisi alkekengi is goet om urine te maken, ende voor schurftheydt ende inde lenden.

Tot een nieuw Iaer soo seynde ick u allegaer Olie en wijn, om te genesen pijn, en vrolijc te zijn.

CHristen Broeders, Ick seynde V.L. uyt sonderlinghe vrientschappe voor een nieuw Iaer, tot een gifte, Overvloedigheydt van costelijcken wijn ende Balsem Olie. Het welcke onsen Heere Iesus-Christus den goedertieren Samaritaen voor ons alle uytgheperst heeft op den Goeden-Vrijdagh aen de persse des heylighen Cruys deur sijn alderbitterste Passie ende Lijden: op dat ghy daer deur rijck ghemaeckt ende ghe-

nesen zijnde, oock u beste sult doen om ander lieden kranckheyden ende sieckten te ghenesen. 'Twelck, op dattet bequamelijck magh gheschieden, soo suldy u laten voorstaen dat ghy een Samaritaen zijt, dat is, een vremdelingh in deser wereldt: In welcke ghy niet in ghebrocht hebt, en*de* sulter oock niet uytdragen, dan die wercken van barmhertigheydt, die ghy aen uwen naesten bewesen hebt. Op dat ghy van u Officie wel bedienen meught, soo suldy niemandts ellendigheydt onghetroost voorby gaen, maer sult Olie ende Wijn schencken alle de ghewonde broeders. Ende soo ghy die macht niet en hebt te helpen met gelde, soo helpt ten minsten metter daedt oft metter herten. Bidt voor den benauwden, onderwijst den verleyden, leert den onwetenden, versterckt den krancken, gheeft den behoeftighen, straft den ongheschickten, weest goedtgonstigh een ieghelijcken, noch en laet niet met allen achter van't ghene streckende is tot Godts eere ende uws naesten saligheydt.

Ghebedt.

O Goedertieren Samaritaen Iesu Christe, ick bidde u uyt gantscher herten, dat ghy uw ghewonden mensch niet voorby en gaet, maer met barmhertigheydt beweeght zijnde, giet in mijne wonden wijn ende olie, die welcke ghy u gheweerdight hebt voor ons uyt te storten aen't houdt des heylighen Cruys: op dat ick ghenesen zijnde deur uwe heylighe wonden, de selfde weldaedt bewijsen magh alle den ghenen die ghewont oft in last oft in noodt zijn. Daerom o ghebenedijden Heere Iesu Christe, laet uwe doot ons leven zijn, laet uwe cranckheydt onse sterckheydt zijn, laet uwen arbeydt onse ruste zijn, laet u lijden ons verblijden zijn inder eeuwigheydt.
Amen.

Een nieuw iaer gheschreven tot Godts eere,
In't jaer sesthien-hondert en twee meere.

FINIS.

Approbatie.

IN desen Schat der Armen en is niet waer door iemandt soude moghen ontsticht worden: sal daeromme moghen herdruckt worden. Actum Antuerp. 19. Octob. 1625.

P. Coens S.T. L.C.A.